

Anu Vertanen

Rintamalta Ratakadulle

Suomalaiset SS-miehet kommunistisen Valpon kohteina 1945-1948

Suomen historian
Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopistossa
28.8.2005

Sisällys

1. Johdanto.....	2
2. Päälinjat poliittisen kentän muutoksessa välirauhan solmimisen jälkeen.....	5
2.1. Poliittinen tilanne Suomessa.....	5
2.2. Kommunistit saavat oman ministerin.....	7
2.3. Valpo puhdistetaan vanhoista virkamiehistä.....	8
2.4. Lakkautettujen järjestöjen jäsenet polttopisteessä.....	11
2.5. Suomalaiset SS-miehet pääsivät sittenkin vähällä.....	14
3. Ilmoitukset loivat pohjaa tietojen hankinnalle.....	16
3.1. Ilmoituksia tehtiin monilla perusteilla.....	16
4. Henkilökortin teolle löytyi helposti peruste.....	20
4.1. Yli puolet Suomeen palanneista kortitettiin.....	20
4.2. Lakkautettujen järjestöjen jäsenet kortitettiin.....	21
4.3. Virkamiehistön puhdistaminen näkyi korteilla.....	24
4.4. Luvaton rajan ylitys tai maanpetos tavallisia syitä pidättämiseen.....	25
4.5. Tuomioille oli monia syitä.....	26
4.6. Kuulustelun syyksi riitti palvelus SS-joukoissa.....	27
4.7. Anomuksia oli paljon, mutta puoltoja vähän.....	28
4.8. Pakoaikheet haluttiin selville.....	30
4.9. Epäedullisia tietoja oli monenlaisia.....	31
4.10. ”Kiihkeät oikeistolaiset” kiinnostivat.....	33
5. Kuulusteluille löytyy monia perusteluja.....	35
5.1. SS-vaiheet selvitettiin lähes poikkeuksetta.....	35
5.2. SS-tausta ei aina paljastunut.....	37
5.3. SS-tausta riitti jo sinänsä syyksi.....	39
5.4. Kuulusteluissa haluttiin saada aineistoa muita miehiä vastaan.....	41
5.5. Oleskelu Saksassa välirauhan jälkeen oli raskauttavaa.....	43
5.6. Matka-aikheet johtivat kuulusteluun.....	49
5.7. Pakoaikheet haluttiin estää.....	51
5.8. Kantakortteja epäiltiin väärennetyn laajasti.....	53
5.9. Pommi-iskusta epäiltiin SS-miehiä.....	55
5.10. Epäilyttävä käytöskin vei kuulusteluun.....	55
6. Henkilömappi koottiin erityisen kiinnostavista henkilöistä.....	57
6.1. Parikymmentä miestä sai oman henkilömappin.....	57
6.2. Väärennetyt paperit olivat huomion kohteena.....	58
6.3. Muutama SS-mies pääsi Valpoon töihin.....	61
6.4. Tuomittujen mappeihin saatiin monenlaista tietoa.....	63
6.5. Maanpetoksesta epäiltiin useampia kuin saatiin tuomituiksi.....	66
6.6. Pidättämisen syyt vaihtelivat.....	70
6.7. Kahdessa mapissa on vain yleisiä tietoja.....	73
7. Päätäntö.....	74
Lähteet.....	80
Liitteet.....	84

1. Johdanto

Lokakuussa 1944 solmittua välirauhaa seuranneet kuukaudet muuttivat suomalaista yhteiskuntaa merkittävästi. Välirauhansopimukseen pohjautuvat sisäpolitiikan muutokset laillistivat kommunistien toiminnan samalla, kun fasistiset tai muuten arveluttavina pidetyt yhdistykset lakkautettiin. Maaliskuussa 1945 pidetyissä eduskuntavaaleissa kommunistit saivat Suomen kansan demokraattisen liiton (SKDL) kautta 38 jäsentään eduskuntaan. Uuden kommunistisen sisäministerin, Yrjö Leinon, avulla puolue pääsi käsiksi myös poliisivoimiin, joissa erityisesti valtiollisesta poliisista (Valpo) muodostui pian hyvä työkalu kommunistien omiin tarkoituksiin. Kommunistien vastustajat ja välirauhansopimuksen 21. artiklan nojalla lakkautettujen järjestöjen entiset jäsenet päätyivät Valpon mittaviin arkistoihin. Tähän ryhmään kuuluivat myös ne suomalaiset miehet, jotka olivat sota-aikana palvelleet Saksan Waffen-SS-joukoissa.

Pro gradu -työni selvittää kysymystä, miksi valtiollinen poliisi oli kiinnostunut suomalaisista Waffen-SS-vapaaehtoisista. Päähuomio on niissä syissä, joiden takia yksittäinen entinen SS-mies päätyi Valpon hakemistoihin ja mappeihin sekä siinä, miksi nämä miehet kiinnostivat Valpoa myös ryhmänä. Vaikka kommunistista Valpoa ja SS-miehiä onkin tahoillaan tutkittu paljon, ei Valpon ja SS-miesten suhdetta ole aiemmin tutkittu. Tutkimukseni käsittelee vuosia 1945-1948, jolloin Valpo oli kommunistien hallussa ja nimitti itseään Valpo II:ksi tai Uudeksi Valpoksi, mutta muutamassa tapauksessa alkuperäislähteeni ovat tätä varhaisempia, tällöin pääasiassa vuodelta 1944. Se ei kuitenkaan ole ongelma, sillä käsittelen SS-miehiä kokonaisuutena ja Valpo II peri paperinsa aiemmalta valtiolliselta poliisilta ja Etsivältä keskuspoliisilta (EK) aivan samoin kuin paperit periytyivät myöhemmin nykyiselle suojelupoliisille. Määrällisesti ennen vuoteen 1945 sijoittuvia alkuperäislähteitä on erittäin vähän. Tutkimuskohteeni ulkopuolelle olen jättänyt ne 256 SS-miestä, jotka kaatuivat tai katosivat Saksan rintamalla ennen suomalaispataljoonan palauttamista kotimaahan heinäkuussa 1943. Tosin näistäkin miehistä Valpolla oli tietoa, sillä Valpo takavarikoi SS-Aseveljet ry:n jäljelle jääneen arkiston, kun yhdistys lakkautettiin välirauhansopimuksen nojalla. Tutkimuskysymykseni kannalta kaatuneet SS-miehet ovat kuitenkin epäolennaisia, sillä he eivät enää aiheuttaneet paineita seuraamiseen ja tietojen keräämiseen. Valpo II:sta kutsun tutkimuksessani vain Valpoksi, milloin ei selvyiden kannalta ole erityisen tarpeen korostaa eroa kommunistien valtakautta edeltäneeseen valtiolliseen poliisiin.

Tutkimuskysymykseeni vastaaminen edellyttää valottamaan myös eräitä varsinaisen aiheen ulkopuolella olevia tapahtumia, jotka ajoittuvat 1940-luvun puoliväliin ja nivoutuvat yhteen poliittisen kehityksen kautta. Näistä ensimmäinen on välirauhansopimuksen 21. artikla, jonka perusteella lakkautettiin myös suomalaisten Waffen-SS-vapaaehtoisten oma yhdistys, SS-Aseveljet ry. Toinen merkittävä tapahtuma on kommunistien toiminnan laillistaminen ja heidän pääsynsä poliittiseen elämään.

Kolmas aiheen kannalta merkittävä asia on valtiollisen poliisin päätyminen kommunistien haltuun. Lisäksi näin tarpeelliseksi valottaa hieman myös suomalaisen SS-pataljoonan syntyä, jotta käy ymmärrettäväksi, miksi entisiä SS-miehiä ei kuitenkaan valtion taholta vainottu ja tuomittu vankeuteen Suomessa samalla tavalla kuin monissa muissa Euroopan maissa. Nämä erilliset, mutta kuitenkin toisiinsa kytkeytyvät, tapaukset liittyvät läheisesti varsinaiseen tutkimuskysymykseen niistä syistä, joiden vuoksi Valpo oli kiinnostunut suomalaisista SS-miehistä.

Tärkein alkuperäislähteeni ovat Kansallisarkistossa sijaitsevat kommunistisen Valpon paperit. Määrällisesti eniten SS-miehistä on kerätty henkilökortteja, joista ilmenee henkilötietojen ja SS-palvelusta koskevien merkintöjen ohella muun muassa henkilön kuuluminen Valpon näkökulmasta arveluttaviin yhdistyksiin (pääasiassa välirauhansopimuksen nojalla lakkautettuihin järjestöihin), mahdolliset epäilyt rikollisesta toiminnasta, passi- tai matkalupa anomukset ja monet muut hyvinkin erilaiset seikat, jotka olivat raskauttavia Valpon silmissä. Henkilökortti löytyy 683 SS-miehestä. Lähdemateriaalina kortit ovat sekä hyviä että huonoja; niiden hyvä puoli on juuri määrällinen runsaus muihin Valpon SS-miehiä koskeviin dokumentteihin verrattuna. Toisaalta niiden arvoa laskee se, että niihin on vain luetteloitu erilaisia asioita – korttien perusteella pystyy tilastoimaan erilaisia Valpoa kiinnostaneita aiheita, mutta niiden perusteella ei voi selvittää, mitä kysymystä Valpo piti toista kiinnostavampana. Henkilökorttien perusteella voi kuitenkin laskea, kuinka moni entisistä SS-miehistä päätyi tavalla tai toisella Valpon tietoon. Mikäli Valpon tavoitteena oli kortistoida jokainen entinen SS-mies, on sellaisia miehiä yllättävän paljon, joista ei löydy Valpon arkistoista mitään merkintää. Valpon arkistossa henkilökortteja ei ole erikseen mitenkään numeroitu, vaan ne ovat haettavissa Kansallisarkistosta henkilön nimen ja syntymäajan perusteella. Lähdeviitteiden merkinnän yksinkertaistamiseksi olen numeroinut aakkosten mukaan numerjärjestykseen ne henkilökortit, joilla on muitakin merkintöjä kuin vain henkilötiedot ja merkintä SS-palveluksesta. Tämä luettelo on nähtävissä liitteessä numero 1.

Toisen merkittävän ryhmän alkuperäislähteitä muodostavat henkilömapit Valpon kannalta mielenkiintoisimmista henkilöistä ja kuulustelupöytäkirjat, joita on myös suhteellisen paljon. Näistä voi kerätä yksityiskohtaisempaa tietoa kuin henkilökorteista, mutta toisaalta kuulusteluihin Valpo ei saanut suurtakaan osaa niistä 1151 suomalaisesta SS-miehestä, jotka saapuivat Suomeen elossa SS-pataljoonan lakkauttamisen jälkeen. Valtiollisen poliisin henkilömappeihin on kerätty tietoja ja kuulustelupöytäkirjoja niistä SS-miehistä, jotka olivat joko syyllystyneet vakaviin rikoksiin ja saaneet niistä tuomion, joutuneet usein Valpon pidättämiksi tai kiinnostivat Valpoa muuten poikkeuksellisen paljon muihin SS-miehiin verrattuna. Oman ryhmänsä henkilömappeihin päätyneistä ihmisistä muodostavat ne miehet, jotka ovat jossain vaiheessa olleet joko Etsivän keskuspoliisin (EK) tai kommunistien valtakautta

edeltävän Valpon palveluksessa, sillä henkilökunnasta koottiin arkistoihin omat mappinsa. Valpon arkistosta löytyy 23 SS-miehen henkilömappi. Yhteistä suurimmalle osalle henkilömapeista on niiden puutteellisuus. Niistä näyttää puuttuvan kuulustelupöytäkirjoja, joita on väistämättä täytynyt kertyä, mikäli henkilöä on epäilty vakavasta rikoksesta kuten maanpetoksesta. Mappien puutteellisuus on myös helposti todennettavissa, sillä joissakin tapauksissa ”kadonneita” kuulustelupöytäkirjoja löytyy muista Valpon mapeista tai jopa muiden miesten papereiden yhteydestä. Tavanomaista on myös, että mikäli kuulustelukertomuksessa esiintyy useiden henkilöiden nimiä, ne löytyvät joko kaikkien asianosaisten papereista tai sitten vain yhden miehen kansioista. Tämän vuoksi olen yhdistänyt kaikkien henkilömappin omaavien miesten kohdalle myös muut heitä koskevat kuulustelut. Selvyyden vuoksi olen maininnut, milloin olen lisännyt lukuun muualta kuin henkilömappista löytyvää aineistoa.

Kuulustelukertomuksia ja ilmoituksia Valpo sai sekä pääosastoltaan että lukuisilta alaosastoiltaan. Kuulustelukertomukset ovat keskeinen lähde, sillä niiden avulla on pyritty saamaan vastauksia kysymyksiin, jotka ovat olleet yhteisiä kaikille suomalaisille SS-miehille. Kuulusteluissa on lähes poikkeuksetta selvitetty esimerkiksi sitä, kuinka Saksaan värväytyminen suoritettiin, ja mitä suomalaisille SS-miehille Saksassa tapahtui. Kuulustelupöytäkirjoista voikin nähdä niitä yleislinjoja, miksi entiset SS-miehet kiinnostivat Valpoa. Kuulustelupöytäkirjoja on yhteensä 65, minkä lisäksi tulevat vielä erilaiset ilmoitukset SS-miehiin liittyen. Kuulustelut ovat siten hyvä lähdeaineisto sekä kysymystensä että määränsä vuoksi.

Taustakirjallisuuteni jakaantuu karkeasti jaotellen SS-miehiä koskevaan kirjallisuuteen, välirauhansopimusta seurannutta aikakautta valottavaan kirjallisuuteen ja kommunistien sekä poliisilaitoksen historiaa selvittävään kirjallisuuteen. Näistä ongelmallisimpia ovat SS-miehiä koskevat teokset. Vaikka suomalaisten SS-miesten historiaa on tutkittu melko paljon, ovat heidän kotiutumisensa jälkeiset vaiheet jääneet erittäin vähälle huomiolle. Yhteiskunnan suhtautumisesta vapaaehtoisiin ei ole tehty ainoatakaan omaa teosta, ja muissakin teoksissa kotiutumisen jälkeisiä aiheita käsitellään hyvin vähän tai niitä vain sivutaan ohimennen. Myös muistelmat ja elämäkerrat päättyvät SS-pataljoonan hajottamiseen tai keskittyvät kuvaamaan taisteluvaihetta. SS-vapaaehtoisista tehtyjä kirjoja vaivaa varsinkin tutkimuskirjallisuuden vähäinen määrä, ja muita teoksia väistämättä määrittää kirjoittajan oma SS-tausta. Puolueettoman tutkijan tekemiä töitä mahtuu joukkoon hyvin vähän ja ne valitettavasti painottuvat yhden miehen tekemiksi. Laajimmin aiheeseen on perehtynyt emeritusprofessori Mauno Jokipii, joka on tutkinut aihetta useaan otteeseen viimeisimpänä teoksenaan Hitlerin Saksan vapaaehtoisliikkeitä eri Euroopan maiden näkökulmasta valottava teos. Monia muita SS-miehistä koottuja teoksia rasittaa puoliviihteellinen ote ja kritiikitön sekä vaille pohdiskelua jäävä käsittely. Kirjallisuuden vähäisestä määrästä ja laadusta päätellen aihe on ollut pitkään sodan jälkeen tabu, josta on ollut suotavampaa vaieta kuin selvittää sitä

puoleen tai toiseen. Näin ollen joudun pohjaamaan tietoni SS-miehistä pääasiassa Jokipiin varaan.

Työni kannalta muista oleellisista aiheista on sen sijaan kirjoitettu paljonkin, mutta tämä aineisto sopii vain taustoittamaan varsinaista aihetta. Välirauhaa seurannut aika, jota on kutsuttu myös vaaran vuosiksi, on kiinnostanut monia tutkijoita jo kauan. Aiheesta julkaistujen kirjojen joukkoon mahtuu pätevän tutkimuskirjallisuuden ohella paljon kyseenalaisella otteella tehtyjä teoksia, joita voi käyttää lähinnä antamaan pientä tukea varsinaisten tutkimusten antamalle kovalle asioiden kulusta. Osa kirjoista vaikuttaa tehdyn jopa suoranaisten arvailujen tai vajaiden tietojen perusteella. Välirauhansopimusta seuranneen ajan ja poliittisen tilanteen tutkijoista Hannu Rautkallio on kirjoittanut monia käyttökelpoisia lähdekirjoja. 1940-luvun loppupuoli on kiinnostanut monia muitakin tutkijoita, mutta se ei vähennä Rautkallion ansioita. Välirauhansopimuksen osalta keskeisin kirjallisuuslähde on Mikko Uolan tekemä tutkimus välirauhansopimuksen 21. artiklan nojalla lakkautetuista järjestöistä. Valtiollisen poliisin osalta tärkeimmät lähdekirjat on tehnyt Suomen poliisilaitoksen historiaa laajasti tutkinut Tuija Hietaniemi. Hänen lisäksi Valpon aikaa kuvaavat käsitteen Punainen Valpo luonut Reijo Ahtokari sekä Kimmo Rentola. Suomen Kommunistisen puolueen osalta nojaan lähinnä Veli-Pekka Leppäsen tutkimukseen puolueen historiasta ja Jukka Nevakiven kirjallisuuteen. Myös saksalaisen Hermann Beyer-Thoman tutkimus vasemmistosta 1940-loppupuolella ansaitsee paikkansa muiden joukossa.

2. Päälinjat poliittisen kentän muutoksessa välirauhan solmimisen jälkeen

2.1. Poliittinen tilanne Suomessa

Välirauhan solmiminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä syyskuun 19. päivänä 1944 muutti Suomen poliittista elämää merkittävästi. Yksi suurimmista muutoksista oli maan alla toimineen Suomen Kommunistisen puolueen (SKP) laillistaminen, mikä muutti maan poliittiset voimasuhteet oleellisesti. Pohjan tälle loi välirauhansopimuksen 20. artikla, niin sanottu diskriminaatioartikla, joka takasi suomalaisen äärivasemmiston paluun normaaliin poliittiseen elämään muiden poliittisten liikkeiden rinnalle¹. Olennaista välirauhansopimusta seuranneelle ajalle oli myös miehityksen uhan torjuminen turvaamalla sisäinen järjestys. Ennen liittoutuneitten valvontakomission (LVK) saapumista maahan sisäasiainministeriö ohjeisti poliisia tässä asiassa. Erityisen merkittävänä pidettiin, ettei synny mitään yhteiskuntajärjestyksen vastaista toimintaa tai toimintaa, joka voisi vahingoittaa Suomen suhteita ulkovaltoihin. Levottomuuksien

¹ Nevakivi 1995, s. 76.

vaara piti sisäasiainministeri Kaarlo Hillilän mielestä huomioida niin kommunistien kuin sitä vastustavan oikeiston taholta, mikäli kommunistien toiminta saisi räikeitä muotoja.¹

Poliittisen elämän kehittymistä leimasi erityisesti välirauhansopimus. Sen 23 artiklassa ja niiden liitteissä lueteltiin monia asioita, joihin allekirjoittajat sitoutuivat. Osa artikloista oli sotilaallisia, osa taloudellisia tai poliittisia. Välirauhan sopimuksen mukaan lokakuussa maahan saapuneen valvontakomission tuli valvoa, että Suomen hallitus täyttäisi tinkimättä kaikki sopimuskohdat. Sen johtajana toimi Neuvostoliiton kenraalieväri Andrei Ždanov. Mikko Uolan tutkimuksen mukaan poliittisin välirauhansopimuksen artikloista oli 21. artikla, jonka mukaan Suomen oli hajotettava poliittisia järjestöjä ja kiellettävä voittajavallolle vihamieliseksi tulkittu propaganda.² Vaadittiin, että ”fasistiset” toiminnot piti tukahduttaa ja laillistettujen ”demokraattisten” ryhmien tuli saada täysi toimintavapaus artiklan edellyttämällä tavalla.³ Välirauhansopimuksen useissa artikloissa piilevää tulkinnanvaraa riitti etenkin 21. artiklassa. Suomalaisten kannalta olennaista oli se, kuka määritteli järjestön fasistisuuden tai neuvostovihamielisyyden. Avoimeksi kuitenkin jäi, mitä fasistisuudella tai hitlerimielisyydellä todella tarkoitettiin.⁴ Se, mitä valvontakomissio piti fasismina ja äärioikeistolaisuutena, ei aina vastannut kansalaisten käsitystä asiasta.⁵ Näin kävi esimerkiksi suojeluskuntien ja Lotta Svärd -järjestön kohdalla, joiden lakkauttamiseen taivuttiin loppuvuodesta 1944 lähinnä Neuvostoliiton painostuksesta.

Valtioneuvosto halusi kuitenkin nopeasti osoittaa halunsa sopimusehtojen täyttämiseen. Välirauhan sopimuksen allekirjoitusta seuranneena päivänä 20. syyskuuta hallitus antoi eduskunnalle esityksen laista välirauhan voimaansaattamiseksi. Valtioneuvosto keskusteli sopimusartiklojen sisällöstä 22. päivä ja samalla päätettiin laatia määräykset 21. artiklan mukaisten järjestöjen lakkauttamiseksi. Kun presidentti C. G. Mannerheim vahvisti lain 23. päivä, annettiin oikeusministeri Ernst von Bornille oikeus poliittisten vankien vapauttamiseen, ja 21. artiklan mukaiset järjestöt kiellettiin.⁶ Artiklan soveltaminen käytäntöön ja esityksen tekeminen lakkautettavista yhteisöistä jäi sisäministeriön ja sen alaisen valtiollisen poliisin tehtäväksi. Hallitus lakkautti jo neljän päivän kuluttua välirauhansopimuksen solmimisesta 420 järjestöä, joiden toiminta katsottiin 21. artiklan mukaan kiellettyksi.⁷ Pääministeri U. J. Castren saattoi jo lokakuun alussa ilmoittaa radiossa, että välirauhansopimuksen artiklojen toteuttamisessa ollaan täydessä työssä.⁸

Mikko Uolan mukaan suuri osa ensi vaiheessa lakkautetuista yhdistyksistä oli pieniä ja avoimesti kansallissosialistisia, eikä niillä juurikaan ollut vaikutusvaltaa.

¹ Hietaniemi 1992, s. 237-238.

² Uola 1999, s. 29; ks. myös liite no. 2, jossa artikla on kokonaisuudessaan.

³ Nevakivi 1983, s.117.

⁴ Uola 1999, s. 29.

⁵ Kalliala 1999, s. 256.

⁶ Uola 1999, s. 30-33; 36.

⁷ Rautkallio 1979, s. 12.

⁸ Blinnikka 1969, s. 23.

Poikkeuksen suurina ja vaikutusvaltaisina yhdistyksinä muodostivat Isänmaallinen Kansanliike ja Akateeminen Karjala-seura. Ensimmäisten järjestöjen mukana diskriminoitiin suomalaisten SS-joukoissa palvelleiden järjestö SS-Aseveljet ry. Se oli järjestysnumeroltaan seitsemäntenä ensimmäisenä lakkautettavien listalla. SS-Aseveljet ry oli jo nimeltäänkin välirauhansopimuksen vastainen. Yhdistys oli perustettu marraskuussa 1942 Saksassa SS-joukoissa palvelleiden suomalaisten yhdyssiteeksi. Sen tarkoituksena oli ylläpitää asevelihenkeä, lujittaa saksalais-suomalaista aseveljeyttä ja taistella Suomen itsenäisyyden ja hyvinvoinnin puolesta. Jäseneksi pääsivät ne, jotka olivat palvelleet SS-joukoissa vähintään puoli vuotta. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi jääkärieverstiluutnantti, kirkkoherra Kalervo Kurkiala, joka pakeni aselevon jälkeen Ruotsiin.¹

Sisäpoliittisesti yhdistysten lakkauttamisella oli suuri merkitys. Syyskuusta 1944 toukokuuhun 1946 tiensä päähän joutui 3 327 yhdistystä tai järjestöä, joissa oli jäseniä yhteensä lähes 800 000. Suomalaiset kommunistit vaativat lakkautuksia ja puhdistuksia valvontakomissiota useammin toteuttaakseen tavoittelemansa yhteiskunnan puhdistamista.² Valtiollisella poliisilla riitti työskätkä valvoessa, etteivät lakkautettujen yhdistysten jäsenet jatkaisi toimintaansa muissa yhdistyksissä. Suomalainen kommunistilehdistö ja Neuvostoliiton radio vihjailivat säännöllisesti, että natsijärjestöjen jäsenet jatkavat toimintaansa muissa yhdistyksissä, kuten Punaisessa ristissä, Martta-kerhoissa ja maamies- sekä urheiluseuroissa. Erityisen vaarallisina pidettiin lukuisia metsästysseuroja.³ Myös marraskuussa 1944 pääministeriksi nimetty J. K. Paasikivi piti tärkeänä, ettei lakkautettujen yhdistysten toiminta jatku uusissa muodoissa.⁴

2.2. Kommunistit saavat oman ministerin

Laillisen aseman saaneet kommunistit perustivat oman puolueen, Suomen kommunistisen puolueen (SKP), lokakuussa 1944. Hetimiten pidetty SKP:n puoluekonferenssi päätti suunnata toimintansa avoimelle ja lailliselle tielle⁵. Samalla puolue kiinnitti huomiota 21. artiklan tarjoamiin mahdollisuuksiin; demokratian turvaamiseksi vaadittiin kaikkien fasististen ja puolifasististen järjestöjen, kuten suojeluskuntien, välitöntä lakkauttamista. Fasistien osanotto yhteiskunnalliseen elämään tuli tehdä mahdottomaksi lainlaadinnan kautta. Kommunistit edellyttivät ideologista puhdistusta koko yhteiskunnassa.⁶ He pitivät poliisia ja puolustusvoimia myös vakavana esteenä vallankumoukselle, joka tuolloin sisältyi puolueen oppeihin. Se oli osaltaan

¹ Uola 1999, s. 36-39.

² Uola 1999, s. 222.

³ Salminen 1979, s. 95-99.

⁴ Paasikiven päiväkirjat osa 1 1985, s. 218.

⁵ Beyer-Thoma 1990, s. 30.

⁶ Uola 1999, s. 56-57.

syynä näkemykseen, jonka mukaan nuo instituutiot tuli saada ”kansanvaltaiseen” kontrolliin.¹ Tammikuun alussa puolueen politbyroo kirjelmöi hallitusta vaatimuksellaan julkisen elämän puhdistuksista ja sotasyllisten pikaisesta rankaisemisesta.² Joulukuussa 1944 toimintansa aloitti Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL). Myös sen päätavoitteena oli puhdistaa Suomi fasismin ja militarismin rippeistä ja panna täytäntöön välirauhan sopimuksessa taatut demokraattiset vapaudet koko laajuudessaan.³

Yhteiskunnassa tapahtuneen suunnanmuutoksen kannalta maaliskuun 1945 eduskuntavaalit olivat tärkeitä. Vasemmiston vaaliohjelmaksi muodostui välirauhanehtojen tinkimätön täyttäminen, vanhojen taantumuksellisten voimien syrjäyttäminen, sotapolitiikasta päävastuun kantaneiden henkilöiden rankaiseminen ja julkisen hallinnon puhdistaminen ”fasistisista” ja ”taantumuksellisista” voimista⁴. Vaalien tulos laittoi poliittisen kentän uusiksi. Edistyspuoluetta lukuun ottamatta porvarilliset puolueet menettivät paikkoja. Vasemmisto sai vahvan aseman. SKDL sai eduskuntaan 49 paikkaa, joista 38 oli kommunisteja, mikä takasi SKDL:lle paikan hallituksessa yhtenä kolmesta suuresta puolueesta sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton rinnalla⁵. Näillä kolmella puolueella oli yhteistyösopimus, jonka pääpaino oli sisäpoliittisilla kysymyksillä. Puolueiden julkilausumassa vaadittiin fasismin poistamista virkakoneistosta, armeijasta ja poliisilaitoksesta. Samalla nämä instituutiot tuli kansanvaltaistaa ja puhdistaa.⁶ Uuden hallituksen pääministerinä jatkoi J. K. Paasikivi ja oikeusministerinä Urho Kekkonen.

SKDL:n vaalivoiton seurauksena vasemmistoradikaali Hella Wuolijoki valittiin Yleisradion pääjohtajaksi. Merkittävämpää oli kuitenkin kommunisti Yrjö Leinon nimittäminen sisäministeriksi. Näin kansandemokraatit saivat käsiinsä Suomen poliisivoimat. Kommunistien historiaa tutkineen Veli-Pekka Leppäsen mielestä puolueen kehityksen kannalta oli jopa ensi arvoisen tärkeää, että SKP pääsi Leinon kautta kiinni valtiolliseen poliisiin⁷.

2.3. Valpo puhdistetaan vanhoista virkamiehistä

Jo syksyllä 1944 poliisivoimien uusimispaineeet kohdistuivat selvimmin valtiolliseen poliisiin. Suomen poliittisen johdon tarpeet olivat muuttuneet ja LVK vaati muutoksia ennen muuta siinä.⁸ Asekätkennän paljastuminen loppuvuodesta 1944 vaikutti osaltaan valtiojohdon, muun muassa pääministeri Paasikiven, paineisiin saada Valpon

¹ Visuri 1994, s. 62.

² Beyer-Thoma 1990, s. 58.

³ Nevakivi 1983, s. 124.

⁴ Beyer-Thoma 1990, s. 71; Leppänen 1994, s. 69.

⁵ Beyer-Thoma 1990, s. 76-77; Keränen 1990, s. 10.

⁶ Rautkallio 1979, s. 30; Polvinen, Heikkilä ja Immonen 1999, s. 108.

⁷ Leppänen 1994, s. 96.

⁸ Hietaniemi 1992, s. 245.

palvelukseen uutta henkilökuntaa.¹ Pelättiin, että muuten venäläiset ottavat LVK:ssa tutkimukset omiin käsiinsä.² Asekätkentäjutun tutkimisen heikko menestys sai hallituksen nielemään Valpon kasvattamisen ja virkamiehistön vaihtamisen sekä lisäämään laitoksen itsenäisyyttä. Hallituksen alttiutta muutoksille painosti LVK:n ohella kommunistien vaatimukset. SKP:n johto vaati helmikuussa 1945 valtioneuvostolta valtiollisen poliisin lakkauttamista ”sen nykyisessä muodossa” ja 7 000 kommunistin joukkokokous esitti Messuhallissa saman vaatimuksen.³ Valposta tulikin SKP:lle tärkeä tavoite vastustajien varalta. Kuusankoskella tammikuun alussa pidetyssä osastojuhlissa todettiin, että kommunistit kyllä tarvitsevat Valpoa, mutta sen kokoonpano on muutettava täysin ennen kuin se voi taistella fasisteja vastaan.⁴ Vapaa Sana oli kirjoittanut jo marraskuun lopussa: ”Totisesti täällä tarvitaan valpas silmä, joka näkee mitä nyt puuhaavat fascismin agentit ja Saksan kätyrit. Totisesti täällä tarvitaan tarkka korva, joka kuulee kaiken, mitä kuiskutellaan tai täyteen ääneen kiroten suunnitellaan kansanvihollisten leirissä.”⁵

Myös pääministeri Paasikivi uskoi, että yhteiskunnallista järjestystä piti kehittää, mutta vain demokraattisten laitosten säätämässä järjestyksessä. Yhtenä osana siihen kuului virkakuntien, kuten poliisin ja valtiollisen poliisin, puhdistaminen.⁶ Maaliskuussa 1945 hän listasi edellytyksiä puhdistamiselle: sen tuli tapahtua lain mukaan, vähemmän sopivat virkailijat piti poistaa sekä poliisista että valtiollisesta poliisista ja sitä varten tulisi asettaa komitea tutkimaan asiaa.⁷ Maalisvaalien tulos johti kuitenkin osin hallitsemattomaan kehitykseen, joka tempaisi mukaansa ennen muuta Valpon, mutta vaikutti myös liikkuvan poliisin miehittämiseen kommunisteilla.⁸

Uusi sisäministeri Leino kohdisti tarmonsä valtiolliseen poliisiin; sen henkilökunta vaihtui hallituksen suostumuksella hyvin nopeasti lähes kokonaan. Näin kommunistit pääsivät muokkaamaan Valposta paremmin puolueen tarkoitusta palvelevaa laitosta. Pohja henkilökunnan vaihtamiselle oli saatu jo syksyllä 1944, kun poliisikoulutusta ei enää vaadittu Valpon henkilökunnalta. Harkinnanvarainen käytäntö vahvistettiin asetuksella toukokuun puolivälissä 1945.⁹ Sisäministeri Leino esitti toukokuussa 1945 valtioneuvostossa kommunistien kansanedustaja Aimo Aaltosta Valpon uudeksi apulaispäälliköksi ja Veikko Sippolaa valvontatoimiston v.t. apulaispäälliköksi. Mielipiteet jakaantuivat, mutta valtaosa ei vastustanut ehdotusta. Paasikivi korosti, että kyse on vain kahdesta paikasta. Hänen mielestään valitun politiikan onnistumisen edellytys oli pitää kommunistit lojaaleina mukana, siksi

¹ Rentola 1999, s. 45.

² Rentola 1994, s. 150; Polvinen, Heikkilä ja Immonen 1999, s. 151.

³ Rentola 1994, s. 144.

⁴ Leppänen 1994, s. 60-61.

⁵ Salminen 1979, s. 96-97.

⁶ Paasikiven päiväkirjat osa 1 1985, s. 196-197.

⁷ Paasikiven päiväkirjat osa 1 1985, s. 218.

⁸ Hietaniemi 1992, s. 247.

⁹ Sama, s. 250.

kommunisteille tuli antaa myöten joissain asioissa.¹ Aimo Aaltosesta tuli Valpon tosiasiallinen johtaja aina maaliskuuhun 1947 saakka², varsinaisesti johtajan virkaan valittujen vaihtuessa vuosien varrella välillä tiuhaankin tahtiin.

Valpon henkilökunnan puhdistukset alkoivat huhtikuun lopussa 1945. Ihmisiä irtisanottiin ja jo vuoden lopussa arvioitiin, että yli puolet Valpon henkilökunnasta kuuluu kommunisteihin³. Kaikkien osastojen päälliköt vaihtuivat nopeasti kommunisteiksi ja Esko Salmisen mukaan vanhasta henkilökunnasta jäi jäljelle lähinnä nelisenkymmentä konekirjoittajaa tai vastaavaa⁴. Vaasan läänin maaherra K. G. R. Ahlbäckin komitean vuonna 1948 tekemän selvityksen mukaan noin 40 prosenttia Valpon vakansseista oli vuoden 1947 loppuun mennessä miehitetty kommunisteilla ja kansandemokraateilla. Jos lukuun lisättäisiin muut ”demokraatit” ja ”vasemmistolaiset”, luku nousisi Herman Beyer-Thoman mukaan jopa 64 prosenttiin. Valpon 19 johtavasta virkamiehestä peräti 12 oli kansandemokraatteja ja yksi muu ”demokraatti”.⁵

Tohtori Otto Brusiinin ollessa Valpon päällikkönä huhtikuun lopulta 1945 lähtien laitos miehitettiin nopeasti jopa epäilyttävillä henkilöillä. Myöhemmin tehdyissä selvityksissä todettiin, että tällöin Valpon palvelukseen pääsi 76 miestä, jotka olivat saaneet aiemmin vankeutta erilaisista rikoksista.⁶ Ahlbäckin komitea selvitti, että uusitusta henkilökunnasta noin kymmenesosa oli aiemmin tuomittu maan- tai valtionpetoksesta. Ylemmästä päällystöstä tuomittuja oli yli kolmasosa.⁷ Henkilökunnan uusimisen ohella sen määrä nousi rajusti. Huipussaan se oli vuonna 1945, jolloin Valpo työllisti 422 henkeä. Määrä kuitenkin supistui ajan mittaan ja oli 309 vuonna 1947. Loppuvaiheissa vuonna 1948 palkkansa Valpossa tienasi enää 213 henkeä. Alaosastojakin perustettiin paljon. Suojelupoliisi sai niitä Valpon perintönä 16.⁸

Myös Aimo Aaltonen oli huolissaan henkilökuntansa tasosta jo ennen asian virallista tutkimista: hänen mielestään kaaderien taso oli keskimääräistä huonompi, päällikkövalinnat huonoja ja osastopäälliköt heikkoja⁹. Käytännössä viraston miehittäminen poliisitehtävissä kokemattomalla väellä teki siitä Tuija Hietaniemen mukaan varsin tehottoman. Työaika kului toisarvoisten tapausten selvittelyyn ja poliittisen huumen ajamat tarkastukset sekä pidätykset synnyttivät närää ja vihaa toisinajattelevissa kansalaisissa.¹⁰ Valpo kohdisti eri tahoihin seurantaa muun muassa kuuntelemalla puheluita, tekemällä kotitarkastuksia, sijoittamalla omia vasikoitaan kokouksiin ja vaikeuttamalla tai estämällä ulkomaan passien saantia.¹¹

¹ Paasikiven päiväkirjat osa 1 1985, s. 271-272.

² Rentola 1994, s. 149.

³ Rautkallio 1979, s. 91; Ahtokari 1969, s. 58.

⁴ Salminen 1996, s. 96.

⁵ Beyer-Thoma 1990, s. 95-96.

⁶ Rentola 1999, s. 57; Ahtokari 1969, s. 41.

⁷ Rautkallio 1979, s. 91.

⁸ Simola 1999, s. 230; 226.

⁹ Hietaniemi 1986 s. 155-156.

¹⁰ Hietaniemi 1992, s. 250.

¹¹ Salminen 1996, s. 93.

2.4. Lakkautettujen järjestöjen jäsenet polttopisteessä

Muuttunut asema yhteiskunnassa tarjosi kommunisteille tilaisuuden maksaa kalavelat korkojen kera. Virkavallalla pöyhkeiltiin ja menneitä kostettiin.¹ Tiiviisti SKP:n valvonnassa oleva Valpo tarjosi puolueelle tilaisuuden tutustua omien jäsentensä taustoihin vanhojen kortistojen avulla² samalla, kun kommunistien vastustajat kortistoihin tehokkaasti³. Valpo valvoi myös puolustusvoimia, jota varten oli perustettu oma erityinen sotilasosasto heinäkuussa 1945⁴. Sotilastoimisto kykeni hankkimaan tehokkaasti tietoa sotilasioista sekä kortistomaan upseeristoa ja aliupseeristoa⁵. Sotilaallinen valvonta pyrittiin saamaan tehokkaaksi ja etsivät saattoivat huomauttaa toisen toimiston alueella havaitsemistaan laiminlyönneistä.⁶ Vaikka puolustusvoimien puhdistaminen olikin vaikeampaa kuin esimerkiksi valtiollisen poliisin, onnistui Valpon värvätä muutamia tiedottajia myös upseerien joukosta⁷.

Vielä vuoden 1945 alussa Valpon toiminta oli Reijo Ahtokarin mukaan näpertelyä, joka keskittyi poliittisten vastustajien seuraamiseen ja sodanaikaisten rikosten selvittämiseen⁸. Alati paisuva asekatkentaajuttu muutti tilanteen. Asekatkennän tutkinta keskitettiin varta vasten perustetulle SMTE:lle⁹. Vuoden 1945 loppuun mennessä asekatkennästä oli tehty jo yli 1 000 pidätystä ja yli 5 000 kuulustelua¹⁰. Monet epäillyt tavoitettiin ilmiantojen perusteella – niitä tuli Matti Lukkarin mukaan Valpolle lähes päivittäin, yhteensä yli 1 500. Monet ilmiannoista osoittautuivat kuitenkin aiheettomiksi¹¹. Puolustusvoimat menetti asekatkentaajepäilysten takia runsaasti henkilökuntaa, kun monet joutuivat painostetuiksi tai pakenivat oitis ulkomaille¹². Kaikkiaan asekatkennän tutkiminen kesti oikeudenkäynteineen kolmisen vuotta¹³ ja sen aikana tehtiin 1709 pidätystä¹⁴. SMTE kuulusteli Lukkarin laskujen mukaan 5 870 ihmistä. Kuulusteltujen todellinen määrä oli kuitenkin suurempi, sillä pöytäkirjat hävitettiin, mikäli kuulusteltava osoittautui syyttömäksi tai ilmianto aiheettomaksi, eikä Valpon tekemien kuulustelujen määrää tunneta¹⁵. Asekatkenta tarjosi Valpolle kuitenkin

¹ Leppänen 1994, s. 99.

² Ahtokari 1969, s. 136-137.

³ Salminen 1996, s. 97.

⁴ Rautkallio 1979, s. 91; Hietaniemi 1992, s. 277.

⁵ Salminen 1996, s. 97.

⁶ Ks. liite no. 3, jossa on esittelijä Veikko Koskisen kirje pääosastolle koskien sotilaallista valvontaa Kokkolan seudulla.

⁷ Visuri 1994, s. 63.

⁸ Ahtokari 1971, s. 64.

⁹ Lukkari 1997, s. 239.

¹⁰ Rautkallio 1979, s. 109.

¹¹ Lukkari 1997, s. 246.

¹² Visuri 1994, s. 33.

¹³ Rautkallio 1979, s. 111.

¹⁴ Lukkari 1997, s. 244.

¹⁵ Sama, s. 244-246.

tilaisuuden kasvattaa henkilökortistiaan muodollisin perustein¹. Erään kuulustelupöytäkirjan perusteella on nähtävissä, että Valpo epäili SS-miesten sekaantuneen asekatkentaan ryhmänä². Matti Lukkarin keräämän henkilöhakemiston mukaan kuitenkin vain neljä SS-miestä tuomittiin asekatkentalain perusteella vankeuteen. Antti Heikkilä ja Vilho Viitala tuomittiin kätkenästä kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen, Heikki Osmonsalo 2.-yleisesikuntaupseerin avustamisesta kolmeksi kuukaudeksi ja Erkki Tammisto kuljettamisesta kahdeksi kuukaudeksi, minkä lisäksi hän oli pidätettynä kolme kuukautta³. Näistä miehistä vain Osmonsalosta löytyy merkintöjä Valpon arkistosta. Muista ei ole olemassa edes henkilökorttia, vaikka erilaista materiaalia heistä on täytynyt kertyä. Vaikka asekatkennän tutkiminen ei lopulta koskettanut moniakaan SS-miehiä, oli se todennäköisesti omiaan aiheuttamaan levottomuutta myös SS-miesten keskuudessa laajojen kuulustelujen ja pidätysten vuoksi.

Asekatkentaajutun ohella Valpoa kiinnosti erityisesti oikeistoryhmät. Alaosastoille lähetettiin kesäkuussa 1945 ohje, jossa käskettiin kiinnittämään huomio oikeistoon materiaalia kerätessä⁴. Heti virkaan astuttuaan Otto Brusiin ohjeisti kiinnittämään valvonnan päähuomion välirauhansopimuksen nojalla lakkautettujen järjestöjen maanalaiseen ja muuhun toimintaan, kun taas vasemmistojärjestöt tuli jättää rauhaan, ellei niissä ilmennyt terroristisia ryhmiä⁵. Vuosina 1945-46 Valpo yritti myös yleisellä tasolla selvittää, mitä välirauhan jälkeen Saksaan jääneet suomalaiset sotilaat olivat siellä tehneet⁶. Valpoa askarrutti useaan otteeseen SS-miesten mahdollinen maanalainen toiminta ja etenkin erilaiset vakoiluorganisaatiot, joiden olemassaolosta se oli vakuuttunut ja joista se myös sai selviä todisteita. Merkittävin vakoilua järjestäneistä organisaatioista oli Sonderkommando Nord, jonka olemassaolo varmistui sodan jälkeen lukuisissa kuulusteluissa. Äärioikeisto oli muodostanut tämän vuosina 1944-46 toimineen Saksaan tukeutuvan ja aseellisen vastarintaliikkeen pitäessään Suomen miehittämistä väistämättömänä⁷. Miehiä tähän liikkeeseen löytyi etenkin suomalaisesta SS-pataljoonasta sekä Lapin sodan vankileireiltä värvätyistä suomalaisista. Joukkoon kuului myös jonkin verran nuoria miehiä, jotka uskoivat tällä tavalla palvelevansa maataan. SS-miesten motiiveina joukkoon kuulunut Niilo Lappalainen pitää sekä halua näin jatkaa taistelua neuvostoarmeijaa vastaan että Suomessa vallinnutta tilannetta, jonka seurauksena osa katsoi muuten vain varmemmaksi siirtyä Saksaan.⁸ Osa Sonderkommando Nordissa palvelleista miehistä palasi Suomeen jo toukokuun lopussa

¹ Vasama, 1985, s. 91.

² VA Valpo. Henkilömappi H 13245 Hilden, Erkki. Kuulustelupöytäkirjan liite VP/KD no. 3062/48-46 Akp. 162/46 s. 9.

³ Lukkari 1997, s. 312-371.

⁴ Leppänen 1994, s. 98.

⁵ Rentola 1999, s. 57.

⁶ Pohjonen 2000, s. 53.

⁷ Salminen 1996, s. 54.

⁸ Lappalainen 1998, s. 7.

1945¹. Satunnaiset asiaan liittyvät pidätykset alkoivat samana vuonna Valpon koettaessa saada selvyyttä organisaatiosta. Hedelmää työ alkoi kantaa keväällä 1946, jolloin pidätyksiä tehtiin useita.² Vakoilun tutkiminen onnistui Valpolta Juha Pohjosen mukaan kokonaisuutena hyvin. Hänen mielestään virasto pystyi kunnollisiin rikostutkimuksiin puutteistaan huolimatta. Tulosta syntyi nimenomaan vakoilua koskeneissa tutkimuksissa, vaikka suuri osa Valpon työstä oli turhaa ja vainoharhaista valvontaa³.

Toimintansa aikana Valpo joutui usein arvostelun kohteeksi. Sitä syytettiin sekä tiedotusvälineissä että eduskunnassa etenkin toimivalla ylittämisestä. Syksyllä 1946 eduskuntaryhmät kommunisteja lukuun ottamatta kokivat, että Valpon osalta oltiin jo suistumassa vaaralliselle tielle. Lokakuun puolivälissä Päiviö Hetemäki ja 68 muuta kansanedustaa jättivät välikysymyksen Valpoa koskien. Myöhemmin siihen yhtyi vielä 12 edustajaa.⁴ Valpoa arvosteltiin muun muassa pidätysoikeuden väärinkäyttämisestä ja sen kuulustelumenetelmistä. Äänestyksessä hallitus sai luottamuksen, mutta Valpo oli kuitenkin ensimmäistä kertaa joutunut julkisuudessa voimakkaan arvostelun kohteeksi, mikä heikensi sen asemaa. Pääministeri Paasikivi piti välikysymystä viime kädessä hyvänä: ”Valpo ja muut poliisit ja Leino ovat saaneet (...) havaita, että meillä ei saa menetellä lain ja laillisen järjestyksen kanssa miten tahtoo. Se oli heille varoitus.”⁵ Syksy 1947 merkitsi Valpolle uusia aikoja. Kansalaisten suhtautuminen siihen muuttui, eikä Valpoa enää pelätty entisellä tavalla. Tämän takia Valpon täytyi yrittää todistaa jatkuvasti, että maan oikeistopiirit toimivat sekä suomalaista yhteiskuntaa että Neuvostoliittoa vastaan. Sisäministeri Leino vakuutti, että Valpoa tarvitaan turvaamaan demokraattista valtiota sitä vaarantavilta rikollisilta.⁶ Vielä Valpoon kohdistuneen arvostelun alkamisen jälkeen syksyllä 1947 taktiikka jatkui entisellään; varjostus, vakoilu, kortistointi ja puhelinkuuntelu olivat arkipäivää.⁷

Lopulta valtioneuvosto asetti 1.9.1947 komitean tutkimaan viraston toimintaa. Komitean puheenjohtajaksi nimitettiin maaherra K. G. R. Ahlbäck. Komitea sai mietintönsä valmiiksi kesäkuussa 1948. Vaikka monet Valpoa kohtaan esitetyt syytökset olivat olleet ylimalkaisia ja perustelemattomia, oli ilmeistä, että laittomuksiakin oli tapahtunut. Komitea selitti tämän johtuneen ennen muuta henkilökunnan kokemattomuudesta ja epäpätevyydestä sekä päällystön jatkuvasta vaihtumisesta.⁸ Se päätti kommunistien aikakauden Valpossa ja loi pohjan suojelupoliisiin perustamiselle vuoden 1949 alussa. Juha Pohjonen näkee Valpon kaikista sen puutteista huolimatta parhaana mahdollisena turvallisuuspoliisina tuona aikana. Hän perustelee näkemystään sillä, että kommunistien hallussa ollut Valpo oli ainoa elin, joka

¹ Sama, s. 164.

² Alava 1978, s. 195.

³ Pohjonen 2000, s. 39.

⁴ Ahtokari 1969, s. 95-96.

⁵ Polvinen, Heikkilä ja Immonen 1999, s. 378-379.

⁶ Ahtokari 1969, s. 126-127.

⁷ Sama, s. 127.

⁸ Hietaniemi 1992, s. 275-276.

saattoi ulkopoliittisesti vakuuttavasti tutkia vuosien 1945-48 laittomuuksia. Neuvostoliitto ei voinut kritisoida virastoa sen kommunistijohdon vuoksi ja koska myös työntekijöistä suurin osa oli kommunisteja. Niin kauan, kun rauhasopimus oli tekemättä ja kommunistinen Valpo vallassa, Neuvostoliiton piti luottaa Suomen pysyvän välirauhansopimuksen linjoilla. Se ei voinut kritisoida esimerkiksi Valpon niukkoja tuloksia, sillä mikäli se olisi puuttunut Suomen sisäisiin asioihin muuten kuin poliittisella tasolla, olisi näyttänyt, ettei se luota suomalaisiin kommunisteihin.¹

2.5. Suomalaiset SS-miehet pääsivät sittenkin vähällä

Suomalaisen Waffen-SS-pataljoonaa tarkastellessa on pantava merkille, että se oli ainoa Saksaan lähetty vapaaehtoisjoukko, joka palveli itsenäisen maan, Suomen, omia tarkoituksia. Mauno Jokipii on tutkimuksissaan osoittanut, että suomalainen Waffen-SS:n pataljoona oli sekä syntyessään, taistellessaan että loppuessaan kiinteä osa sitä poliittista toimintaa, jota Suomen hallitus harjoitti maan riippumattomuuden hyväksi. Pataljoona oli alkujaan valtion lähettämä ”varmistus” Saksasta saatavalle materiaalille avulle ja sotilaalliselle tuelle. Organisatorisesti pataljoona oli ulkoministeriön alainen, värväyksestä vastasi sisäministeriö.²

Ensimmäinen vapaaehtoisjoukko, noin 1 200 miestä, lähti Suomesta hallituksen suostumuksella touko-kesäkuussa vuonna 1941. He lähtivät rauhan vallitessa ja koulutusta varten, mutta juhannuksena syttynyt sota muutti heidän tilanteensa perusteellisesti. Vuonna 1942 pataljoonalle annettiin 200 täydennysmiestä. Suomen vapaaehtoisjoukko perustettiin muihin maihin verrattuna varhaisessa vaiheessa, se oli pieni ja valintatapansa ansiosta suhteellisen epäpoliittinen.³ Saksan toivomuksista ja vaatimuksista huolimatta pataljoonan värväyksessä vältettiin äärioikeistoa, jota joukossa oli Jokipii tutkimusten mukaan korkeintaan 20 prosenttia. Kansallissosialistien ohella kommunistit karsittiin värväysvaiheessa joukosta.⁴

Suomalaisten SS-pataljoona palautettiin kotimaahan sopimusten mukaisesti kesällä 1943 ennen Saksan sodankäynnin katastrofia ja miehet hajotettiin kaikille rintamanosille. Lapin sodassa presidentti Mannerheim antoi ilmoittaa, että ne entiset SS-miehet, jotka omantunnon syistä eivät halua taistella entisiä aseveljiään vastaan, on huomiota herättämättä lähetettävä takaisin etelään. Vain harva käytti etuoikeuttaan.⁵ Niin kutsuttu Petäyksen komitea, joka valmisteli sotasyllisyysjutun syytteitä vuonna 1946, jätti SS-asian syyteharkinnasta. Näin tämä hallituksen päätös Jokipiin mukaan rehabilitoi Suomen SS-miehet juridisesti jo varsin pian sodan jälkeen.⁶

¹ Pohjonen 2000, s. 63.

² Jokipii 2002, s. 11-12.

³ Sama, s. 398.

⁴ Sama, s. 398.

⁵ Sama, s. 257.

⁶ Sama, s.402.

Tuomiotta jättäminen ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, kun asiaa tarkastelee niiden muiden Euroopan valtioiden valossa, joiden miehiä taisteli SS:n riveissä. Monissa tällaisissa maissa julistettiin pitkiä vankeustuomioita tai jopa kuolemanrangaistuksia. Valtiollinen poliisi oli kiinnostunut mahdollisten oikeudenkäyntien toimeenpanosta Suomessa ja siitä, olivatko SS-miehet yleisesti ottaen rikollisia kuuluttuaan SS-joukkoihin. Se pyysi tammikuussa 1947 ulkoministeriöltä SS-miehistä ulkomailla kerättyä aineistoa voidakseen tutkia, miten Suomessa meneteltäisiin SS-miesten kanssa, joiden oli monissa maissa katsottu syyllistyneen maanpetokseen jo liittymällä SS-joukkoihin.¹ Pyynnön perusteella ulkoministeriö toimittikin helmikuun lopulla Valpolle sen kaipaamat jäljennökset Kööpenhaminan, Lontoon ja Pariisin lähetystöjen kirjelmistä ja lupasi myöhemmin toimittaa selvityksen myös Norjasta². Valpo ei tosin huomionnut sitä seikkaa, että se pyysi tietoja Saksan miehittämistä maista, joiden tilanne näin ollen poikkesi merkittävästi Suomen tilanteesta.

SS-miesten sodan jälkeinen kohtelu muissa maissa antaa kuitenkin näköalaa siihen, miksi valtiollinen poliisi tarkkaili heitä Suomessa. Esimerkiksi 6 000 SS-vapaaehtoisen Tanskassa yleisin rangaistus tavalliselle rintamasotilaille oli kaksi vuotta vankeutta ja upseereille jopa viisi vuotta. Näin siitä huolimatta, että hallitus oli myöntänyt värväyslupaa ja maan armeija oli osallistunut hankkeeseen. Puolet kärsittyään tuomittu saattoi päästä ehdolliseen vapauteen. Myös Norjasta oli lähtenyt Saksaan noin 6 000 vapaaehtoista, jotka saivat 7-8 vuoden vankilatuomioita – upseerit muita ankarammin. Vuonna 1948 säädettiin laki, jonka mukaan tuomittu vapautettiin, kun puolet tuomiosta kärsitty.³ Alankomaista SS-joukkoihin lähti 55 000 miestä. Vuoden 1948 lopulle mennessä oli julistettu 47 000 tuomiota, joissa vankeutta annettiin 4-8 vuoteen. Kuolemantuomio palautettiin voimaan ja niitä julistettiin 154; näistä 42 henkilöä teloitettiin.⁴ Belgian valtion luvalla Saksaan lähti 43 000 miestä. SS-joukoissa palveleminen julistettiin jälkikäteen rikolliseksi ja rintamapalvelusta tuomittiin 4-5 vuoden vankeuteen. Belgiassakin upseereita kohdeltiin muita sotilaita ankarammin.⁵ Viron 50 000-60 000 SS-miehestä monet joutuivat vuosiksi Siperiaan.⁶ Vain Ruotsissa linja oli pehmeä. Maan noin 500 SS-miestä vapautettiin syytteistä.⁷

Vaikka Suomessa SS-miehiä ei rankaistukaan vankeustuomioilla, he saivat osakseen muita harmeja. Saksalaisten maksamat invalidieläkkeet, jotka koskivat noin 100 miestä, loppuivat syksyllä 1944, ja he jäivät omaistensa ja aseveljiensä avun varaan. Vasta 15.6.1956 voimaan tulleella lailla, jolla vuoden 1918 punainvaliditkin saivat

¹ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. Kirje ulkoasiainministeriölle 13.1.47, 8110/19-46; Ks. myös liite no. 4, jossa kirje on kokonaisuudessaan.

² VA Valpo. Amp. IXA4a2: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. VP/KD no. 8110/19-47, saapunut 25.11.47.

³ Jokipii 2002, s. 66-67; 72.

⁴ Sama, s. 75-77.

⁵ Sama, s. 79-80.

⁶ Sama, s. 89.

⁷ Sama, s. 84.

eläkkeen, se myönnettiin myös Waffen-SS:n sotainvalideille ja sotaorvoille. Vuonna 1945 presidentti Paasikivi myös perui poliittisten muutosten paineessa lupaukset siitä, että Saksan aika laskettiin asevelvollisuuden suorittamiseksi ja myöhemmin virkavuosiksi valtion palveluksessa¹. 1940-luvun puolivälissä ja sen jälkeen vallinneissa poliittisissa oloissa Suomen armeija ei voinut palkata entisiä Waffen-SS:n jäseniä, joten lähes kaikki joutuivat hakeutumaan yksityisten työnantajien palvelukseen.² SS-miehenä palvelleen Veikko Elon kokemusten mukaan heidät pakotettiin eroamaan armeijan ohella myös poliisin palveluksesta, eikä heitä hyväksytty jäseniksi kaikkiin ammattijärjestöihin. Vaadittiin myös julkisia anteeksipyyntöjä.³ Toisaalta SS-miesten kannalta onnekkaitakin asioita tapahtui: Vuonna 1947 säädettiin laki, jonka perusteella sodanaikaisista rikoksista annetut rangaistukset poistettiin rikosrekisteristä eikä niistä saanut näkyä mainintaa missään virallisessa asiakirjassa. Tämä ”metsäkaartilaisten” turvaksi tehty laki poisti merkinnät myös SS-miesten papereista.⁴

3. Ilmoitukset loivat pohjaa tietojen hankinnalle

3.1. Ilmoituksia tehtiin monilla perusteilla

Valpon saamat ilmoitukset etsiviltä ja tiedottajilta muodostivat pohjan tietojen keräämiselle ja kuulusteluille. SS-miehiä koskevia ilmoituksia löytyy useasta eri kansiosta. Niiden avulla seurattiin sellaistenkin SS-miesten elämää ja toimia, joita ei henkilökohtaisesti haettu kuulusteltaviksi, ja saatiin tietoa asioista, joista kuulusteluissa ei kerrottu. Ilmoitukset olivat täten tärkeää aineistoa yritettäessä päästä perille SS-miesten laittomista, ja laillisistakin, toimista. Ilmoitusten perusteella voitiin kartuttaa myös miehistä kerättyjä osoitteiden, luonnekuvausten ja yleisten tietojen listoja. Tyypillistä oli, että ilmoituksia antoivat ”vasikkoina” tunnetut etsivät ja tiedottajat eli miehet, joilla oli vanhastaan yhteyksiä epäilyjen kohteisiin ja pääsivät näin yhteyteen heidän kanssaan. Niinpä ilmoitusten avulla saatiin joskus selville sekin, että SS-piireissä liikkunut ilmiantaja oli paljastunut. Erityisen vakavaksi tilanne kävi, mikäli paljastunut ”vasikka” oli itsenkin SS-mies. Näin esimerkiksi Turun alaostaston etsivän velvollisuudeksi tuli ilmoittaa pääosastolle, että Börje Brotellia oli varoitettava, mikäli hän oli Valpon tiedottaja. SS-miehet olivat näet saaneet selville, että Brotell toimi Valpon hyväksi ja aikoivat sen vuoksi antaa hänelle ”muistutuksen kuolevaisuudestaan”.⁵ Hyväksyntää eivät saaneet sellaisetkaan SS-miehet, jotka jälkikäteen julkisesti kritisoivat palvelustaan SS-joukoissa. Erään etsivän mielestä SS-

¹ Ks. liite no. 5, jossa on ote päämajan käskylehdestä 24.6.1942.

² Jokipii 2002, s. 402-403.

³ Elo 1993, s. 184-185.

⁴ Lappalainen 1998, s. 268.

⁵ VA Valpo. Turun alaostasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 849/amp.IXA5.

miehillä oli jo syksyllä 1945 kuuden miehen sisäpiiri, jotka olivat uhanneet lyhentää Sakari Lappi-Seppälän elämää hänen kirjoittamansa kirjan takia, jossa Lappi-Seppälä kritisoi SS-joukkoja. Etsivä otti uhkauksen vakavasti, sillä hänen mielestään SS-miesten luonteen tuntien he eivät uhkailisi ketään turhaan.¹

SS-miehiä koskevia raportteja alettiin laatia jo ennen sodan päättymistä. Vielä vuonna 1944 heitä ei pidetty kovinkaan vaarallisena joukkona, vaan uskottiin, että politikointi rajoittui muutamaan henkilöön muiden ollessa moitteettomia sotilaita, kuten toukokuussa 1944 laadittu raportti osoittaa. Sen mukaan muutamat epäilyttävät SS-miehet olivat jo Saksassa keinotelleet itsensä pois rintamalta ja menettäneet aseveljiensä luottamuksen. Suomeen palattuaan he olivat osallistuneet epäilyttäviin poliittisiin tekoihin: suunnitelleet salaista järjestöä, vakoilua, vallankumousta ja jopa johtohenkilöiden likvidointia.² Päämieheksi nimettiin jo tällöin Unto Boman (myöh. Parvilahti), josta tuli yksi Valpon seuratuimpia henkilöitä ennen kuin Boman joutui valvontakomission venäläisen osapuolen toimesta Neuvostoliittoon vankeuteen ja edelleen vuosiksi Siperiaan. Tämä kommunistien valtakautta edeltänyt Valpo oli varautunut myös Saksan-suhteiden katkaisemiseen ja listannut kymmenen vaarallista henkilöä, jotka tuli ottaa kiinni tässä tilanteessa; Boman oli yksi listan neljästä suomalaisesta.³

Vuodelta 1945 ei valitettavasti löydy yhtään mielialaraporttia, jonka avulla voisi seurata Valpon näkemysten kehittymistä. Erään aluetoimiston etsivän tekemä mielialaraportti alkuvuodesta 1946 kertoo kuitenkin, että tuolloin SS-miesten parissa oli merkillepantavan positiivinen mieliala. Se oli etsivän mukaan huomattavasti muuttunut edellisen syksyn pessimistisestä ja passiivisesta olotilasta. Etsivä ihmettelikin, mihin SS-miesten toiveet perustuivat – hän itse epäili syyksi turkkilaisia sanomalehtiä ja toiveita, että sota alkaisi uudelleen Turkista. Hän tiesi myös kertoa, että Lahdessa huhuttiin keväällä alkavasta ”täydestä rähinästä”. Niinpä hän koettikin vappuillana provosoida ravintolassa kahta SS-miestä puhumaan hallituksen vastaisesta toiminnasta. Hedelmää tämä urkinta ei kantanut, sillä toinen miehistä totesi, ettei mihinkään toimintaan uskalla ryhtyä, kun pian joka toinen mies on Valpon leivissä ja ”maassa samanlainen urkintajärjestelmä kuin Tsheka Venäjällä”. Hallitusta hän haukkui kommunistiseksi, mutta totesi senkin olevan yhdentekevää, kunhan saisi itse olla rauhassa.⁴ Vuodelta 1947 ei myöskään ole olemassa mielipideraporttia, mutta ilmoituksen perusteella tiedettiin, että SS-miehet pitivät yhä tiiviisti yhteyttä toisiinsa ja tapasivat salaisesti nimipäivillä ja syntymäpäivillä.⁵

¹ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Kortti 6.11.46.

² VA Valpo. Amp. IXB2C-B3-B4: Ilmoituksia, raportteja, IKL, Siniristi, kansallissosialistit. Salainen 1205/113-44 amp. IXB3.

³ Uola 1999, s. 17.

⁴ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ilm. 6.5.46.

⁵ VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 849/amp. IXA5.

Oma lukunsa olivat ilmoitukset, jotka kertoivat, mitä joku henkilö mahdollisesti saattoi tehdä tai oli saatujen tietojen mukaan jo tehnyt. Nämä ilmoitukset koskivat usein maasta pakenemista. Lopulta Valpo kokosi maasta paenneista myös omia luetteloita.¹ Esimerkiksi kavalluksesta epäillyn Vieno Lindströmin uskottiin matkustavan Ruotsiin väärin papereiden turvin. Hänet tuli välittömästi pidättää ja ilmoittaa sitten rikospoliisille.² Tiedottaja ilmoitti Tero Riekin lähteneen salaa merille ruotsalaisella laivalla ja matkustaneen luultavasti Englantiin. Tiedottajan mukaan Riekin tarkoituksena oli hankkia työkokemusta perämiehen tutkintoa varten.³ Allan Bergmanin, jonka tiedettiin poistuneen salaa maasta, puolestaan ilmoitettiin joutuneen Brysselissä vankilaan karattuaan Ranskan muukalaislegioonasta.⁴ Eräs ilmoitus koski esteettömyystodistusta anonutta Olavi Karpalooa. SS-taustan takia todistus oli evätty, mutta hänen oli kuitenkin onnistunut ostaa tarvittu todistus passitoimistosta. Miehen epäiltiin lähteneen maailmanympäripurjehdukselle.⁵ Epäily sai vahvistuksen myöhemmin, jolloin hänen voitiin todeta lähteneen kolmen muun miehen kanssa heidän ostamallaan veneellä kohti New Yorkia.⁶ Tornion aluetoimisto huomautti puolestaan toukokuussa 1947, että Erkki Mansikka aikoo paeta Ruotsiin ja on lisäksi järjestänyt salaista postia sinne. Myös Mauno Vallo oli kyselty passia, joten hän saattoi kuulua samaan suunnitelmaan. Koska etsivä piti merivartio- ja tullilaitosta täysin epäluotettavina, piti Valpon kiinnittää huomiota asiaan.⁷ Valpon saamien tietojen mukaan myös Antti Karisella oli epäilyttäviä suunnitelmia. Hänen ilmoitettiin syksyllä 1946 mahdollisesti auttavan asekatkijöitä pakenemaan Helsingissä, mutta häntä ei löydetty sen enempää hotellien tai matkustajakotien tiedoista kuin osoitetoimiston tietojen mukaan yksityisen ihmisen luona asuvistakaan.⁸ Ilmiantajan mukaan Esko Latvasalo puolestaan teki mustan pörssin kauppaa.⁹ Myös Vaasan alaosaston ilmoituspäiväkirja vuodelta 1947 valottaa osaltaan niitä aiheita, joita Valpo seurasi. Päiväkirjaan on merkitty muun muassa Paavo Alangon levittäneen tarkemmin erittelemättömiä huhuja Jalasjärvellä tammikuussa, Vilkas Korpelan päässeen kesäkuussa lentosotakouluun kouluttajaksi ja muutaman olevan edelleen liikkuvan poliisin palveluksessa¹⁰.

Valpo seurasi tarkkaan myös ihmisiä, jotka tavalla tai toisella olivat SS-miesten kanssa tekemisissä ja auttoivat heitä. Kotkassa saatiin tietää, että eräs varatuomari oli luvannut maksusta auttaa ”pulaan joutuneita” SS-miehiä lainopillisilla

¹ Ks. liite no. 6 maasta paenneista.

² VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. VP.Tu/KD no. 1160-122/IXA5.

³ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. rek. no. 490/13-46.

⁴ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 377/24.2.47.

⁵ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 1188/31.12.46.

⁶ VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. KD no. 2-1/47.

⁷ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Er. sal. VP/KD no. 63/53-47.

⁸ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ilm. 12.10.46.

⁹ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. VP/KD no. 1734/33-47 1.3.47.

¹⁰ VA Valpo. Vaasan alaosasto. Ilmoituspäiväkirja 1.1.1947-24.10.1947.

neuvoilla. Osasto aikoi selvittää asiaa tarkemmin.¹ Turun osasto sai puolestaan selvitettäväksi tapauksen, jossa eräs hämeenlinnalainen mies oli ilmiantajan mukaan piilotellut kotonaan muuatta SS-miestä, jonka nimi ei ilmennyt puhuttelussa kertaakaan. Valpo pääsi piilottelun jäljille, kun se sai SKDL:n toiminnassa mukana olevalta mieheltä kirjeen. Kirje vaikutti Valpon mielestä oudolta, mutta sen kirjoittaja päätettiin puhuttaa – epäillyn kuulemisesta sen sijaan ei ole merkintöjä. Puhuttelussa Valpo sai kuulla, että epäillyn luona oli ollut vuoden 1947 lopussa viikon verran pelokas SS-mies, joka oli jättänyt rautaristinsä epäillyn haltuun. SS-mies oli pyytänyt tätä toimittamaan rautaristin vaimolleen, ellei hän palaisi Suomeen. Yhtäkkiä SS-miehen huoneeseen oli tullut Valpon etsiviä, jolloin mies oli paennut ikkunasta. Hänen matkalaukkunsa takavarikoitiin, mutta eräs kyseisen SS-miehen ystävä oli anastanut sen takaisin Valpolta. Tarinan loppu ja asianomaisten kohtalo ei papereista selviä, mutta selvää on, ettei Valpokaan tuollaista kertomusta purematta niellyt.²

Periaatteessa viattomiltakin näyttävät teot saattoivat olla epäilyttäviä Valpon silmissä, kun se uskoi SS-miesten suunnittelevan salaista toimintaa ja koettavan jatkaa järjestötoimintaansa. Niinpä esimerkiksi Kouvolan SS-miesten suunnittelema englanninkielen opiskelukerho pääsi jo idea-asteella Valpon kansioihin³. Epäselvissä tilanteissa alaosastot kysyivät neuvoa pääosastolta. Näin tapahtui esimerkiksi, kun Vaasassa saatiin avustajan kautta selville, että JPI:ssä palvelevan Esko Hakalan alkuperäiset kantakortit on hävitetty, eikä SS-palvelus käy ilmi uusista. Pääosasto ohjeisti tutkimaan asian, pyytämään kantakortit nähtäviksi ja vaatimaan selvitystä Hakalan toimista sodan aikana. Tarpeen vaatiessa Hakala piti kuulustella.⁴ Ilmoituksilla tiedotettiin myös, kun joku SS-mies oli itse eronnut tai erotettu esimerkiksi armeijan palveluksesta SS-palveluksen vuoksi⁵ tai antanut julkisen anteeksipyynnön. Toukokuussa 1946 Palkkatyöläisen Katuvat tekojaan –palstalla Toivo Jussila ”katui tekoaan ja pyysi anteeksi demokraattisesti ajattelevilta kansalaisilta, etenkin järjestyneeltä työväestöltä”. Anteeksipyyntö johti siihen, että pääosasto laittoi Turun alaosaston hankkimaan Jussilalta selostuksen SS-miesten vaiheista ja SS-miehistä yleensä.⁶ Myös kriminaalirikoksesta tuomitun SS-miehen oikeusministeriölle osoittama anomus kansalaisluottamuksen palauttamiseksi aiheutti ilmoituksen⁷.

Osa ilmoituksista koski sota-ajan tapahtumia ja mahdollisia sotarikoksia. Tällainen tapaus saatiin selville SS-mies Paavo Merelältä, joka kertoi, että kapteeni

¹ VA Valpo. Kotkan alaosasto X.C.: Yleistä: Sekä oikeiston että kommunistien mahdollisia salanhankkeita. VP/KO Ilm. no. 359/46.

² VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. VP/Tu Ilm. no. 2441/6-48.

³ VA Valpo. Kotkan alaosasto X.C.: Yleistä: Sekä oikeiston että kommunistien mahdollisia salanhankkeita. VP/Ko Ilm. no. 147/47.

⁴ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. VP/KD no. 2847/26-27.

⁵ VA Valpo. Amp. IXA4: Jäsenluetteloita. Ilm. no. 818/18.11.46; VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. VP/KD no. 9692/48-45.

⁶ VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. KD no. 486-68/46.

⁷ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 1046/28.5.47.

Karl-Erik Ladau oli joulukuussa 1942 määrännyt suomalaisen pioneerijoukkueen ampumaan seitsemän Tolskumin kylän asukasta ja viisi sotavankina olevaa loikkaria. Hän osasi kertoa myös yhden joukkueessa palvelleen miehen nimen, jota Valpo nyt alkoi tavoitella kuulusteltavaksi. Asia aiottiin viedä edelleen valvontakomission tietoon.¹ Vastakkaisiakin tarinoita kuultiin. Saksassa majurina toimineen Yrjö Kailan merkittiin marraskuussa 1946 leimanneen SS-joukkojen ja myös Wehrmachtin käyttäytymisen venäläisiä sotavangeja ja siviilejä kohtaan järjettömäksi. Hän oli lisännyt, ettei ”tavallinen ihminen – puhumattakaan SS-värvätty –” voinut vaikuttaa asioiden kulkuun. Kaila palasi Suomeen tammikuussa 1942 perustellen paluunsa sillä, että Mannerheim halusi saada SS-joukoissa palvelleet upseerit takaisin Suomeen. Elokuussa 1945 hän anoi eroa puolustusvoimien palveluksesta ja siirtyi yksityiselle työnantajalle.²

SS-miehiä seurattiin aktiivisesti vielä vuonna 1948. Aluetoimiston etsivä informoi pääosastoa kirjoittamalla, että eniten SS-miehiä ärsytti heiltä evätyt matkustusoikeudet ulkomaille. SS-miehet ajattelivat etsivän mukaan, että heidän kaltaisiaan pikkutekijöitä oli turha rangaista tällaisella toimella, kun pataljoonan värvärit ja johtajat kulkivat vapaina. SS-miehet vaikuttivat myös valmiilta taistelemaan henkensä puolesta, mikäli valtiovalta alkaisi heitä ahdistella. Toisaalta osa SS-miehistä halusi pitää joukossaan olevat ”natsilaiset ainekset” kurissa, etteivät he vahingoittaisi teoillaan muiden SS-miesten turvallisuutta. Loppuun etsivä saattoikin lisätä, että SS-miehet olivat hänen mielestään kovan koulun käyneitä miehiä, jotka eivät ryhdy kaikenlaisiin lapsellisiin salaseuroihin.³

4. Henkilökortin teolle löytyi helposti peruste

4.1. Yli puolet Suomeen palanneista kortitettiin

Merkittävän osan Valpon toiminnasta muodosti ihmisten seuraaminen ja heidän henkilötietojensa kortittaminen. Valpon sisäiset ohjeet totesivat pääasiallisen kortitusperusteen olevan henkilön kuulumisen lakkautettuihin järjestöihin. Tällaisia olivat muiden ohella SS-miehet.⁴ Kun nimi löytyi lakkautettujen yhdistysten luetteloista, se päätyi myös henkilökortistoon. Ensimmäisen toimintavuotensa aikana Valpo rekisteröi kortistoonsa kaikkiaan 80 000 henkeä. Vuonna 1948 Ahlbäckin komitea tuli tulokseen, että henkilörekisteri kaikkine siinä olevine tietoineen ylitti kohtuullisena pidettävät tarpeet.⁵

¹ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 303/14.2.47.

² VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 818/18.11.46.

³ VA Valpo. Amp. IXA4-IXA4e. Ilm. no. 315/24.2.48.

⁴ Uola 1999, s. 189.

⁵ Rautkallio 1979, s. 131.

Määrällisesti eniten entisiä SS-miehiä löytyy juuri Valpon keräämästä henkilökortistosta. Eri syillä tehty kortitus onnistui Valpon kannalta suhteellisen hyvin, sillä sen onnistui kerätä tiedot yli puolesta niistä 1151 SS-miehistä, jotka palasivat Suomeen elossa pataljoonan lakkauttamisen jälkeen kesällä 1943. Kaiken kaikkiaan oman korttinsa Valpon arkistoon sai 683 entistä SS-miestä. 28 miehestä on olemassa useampi kortti, joten kaikkiaan kortteja kertyi 715. Lisäksi tulevat kaikki oman henkilömappinsa saaneet 23 SS-miestä, joiden kortti on sisällytetty mappiin ja jotka siksi olen käsitellyt henkilömappien yhteydessä. Henkilökorttien määrän perusteella voi kuitenkin muodostaa vain suuntaviivan niistä SS-miehistä, jotka todellisuudessa joutuivat tekemisiin Valpon kanssa, sillä ainakin 20 tapauksessa kohdehenkilöstä on olemassa säilynyt kuulustelukertomus, vaikka hänestä ei löydykään tietoja kortistosta. On todennäköistä, että tällaisia tapauksia on ollut enemmänkin, sillä Valpon arkisto ei ole täydellinen. Valpon kortistossa on lisäksi 15 sellaista miestä, joita ei voi korttitietojen perusteella varmistaa SS-mieheksi, sillä korteista puuttuvat sekä syntymäajat että osoitetiedot ja muutkin tiedot ovat vajaita. Nämä epävarmat tapaukset olen jättänyt käsittelyn ulkopuolelle. Siten vain 437 SS-miehestä ei löydy lainkaan tietoja Valpon henkilökortistosta.

SS-miesten kortittamisen huippuvuosi oli 1945, jolloin kortteja kertyi yhteensä 522 kappaletta. Toiseksi eniten niitä kerättiin vuonna 1947, yhteensä 92 kappaletta.¹ Korteille pyrittiin keräämään monenlaisia tietoja kohdehenkilöistä, mutta seurannan kannalta osoitteen tietäminen oli tärkeää. Kun pääosasto ei tiennyt sitä, se lähetti ilmoituksen asiasta alaosastolle, jonka tehtäväksi osoitteen selvittäminen tuli.² Monessa tapauksessa kortin saaneen henkilön voi havaita ”syyllistyneen” useaan Valpon silmissä epäedulliseen tekoon. Näiden tietojen perusteella voikin kartoittaa niitä syitä, jotka Valpon silmissä olivat raskauttavia ja aiheuttivat eri asteista seurantaa. Toisaalta vasta kuulustelut loivat varsinaisen pohjan tietojen keräämiselle henkilökortiston palvellessa lähinnä kansalaisten toimien kirjauksessa. Kuulusteluissa kysymyksiin näet voitiin paneutua syvällisemmin, kun kortteihin lähinnä listattiin monenlaisia eri tavoin selville saatuja asioita, jotka eivät merkintöjen mukaan läheskään aina aiheuttaneet jatkotoimenpiteitä.

4.2. Lakkautettujen järjestöjen jäsenet kortitettiin

Lähes puolet, 308 kappaletta, SS-miesten henkilökorteista on sellaisia, joista ei ilmene henkilötietojen ohella muuta kuin miehen kuuluminen SS-joukkoihin³. Pelkästään SS-palveluksen johdosta kortin saaneiden miesten suuresta määrästä voi päätellä, että se oli sinänsä riittävä syy kortin tekemiselle Valpon aikana. Antoihan se Valpolle tilaisuuden

¹ Ks. liite no. 7 korttien päiväyksistä.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 124.

³ Ks. liite no. 8, jossa on luettelo miehistä, joiden henkilökortissa on vain SS-palvelusta koskeva merkintä.

perehtyä tähän vapaaehtoisten joukkoon ja samalla mahdollisuuden seurata, ettei ainakaan heistä kukaan pääse vaarantamaan ”demokratian kehittymistä” Suomessa. Henkilökorteista 21 on puolestaan sellaisia, joissa ei ole mitään merkintää asianomaisen kuulumisesta SS-joukkoihin¹, vaan kortittaminen on aiheutunut täysin muista syistä. Tällaisia syitä olivat esimerkiksi suurin osa pidätyksistä tai muun maan kuin Suomen kansalaisuus. Nämä kortit olen käsitellyt tarkemmin niissä alaluokissa, joista kortittaminen on johtunut. Ainutlaatuinen on Herman Brownin kortti, johon on merkitty ainoastaan syntymäaika ja oleskeluluvan kesto, mutta SS-palvelus ei näy kortilla eivätkä myöskään ne aiheet, joista Brownia vuosien mittaan kuulusteltiin².

Toiseksi suurimman yhtenäisen joukon muodostavat ne miehet, jotka ovat SS-taustansa lisäksi kuuluneet suojeluskuntaan. Sen jäseniksi on korttitietojen perusteella nimetty 187 SS-miestä³. Myös muut oikeistojärjestöt olivat kohtalaisen suosittuja SS-miesten keskuudessa, sillä 75 SS-miehen on kirjattu kuuluneen jäsenenä tai kannattaneen Isänmaallista Kansanliittoa (IKL)⁴, Akateemista Karjala-Seuraa (AKS)⁵, Sinimustia⁶, Suomen Vapauden liittoa⁷, SS-Aseveljiä⁸ tai Kansallissosialisteja⁹. SS-Aseveljien johtokuntaan kuuluviksi on kortistossa nimetty kuusi henkilöä¹⁰. Näiden edellä mainittujen yhdistysten jäsenyys riitti kortituksen syyksi, sillä Sinimustia ja Suomen Vapauden liittoa lukuun ottamatta muut yhdistykset paikallisyhdistyksineen olivat päätökseen kirjatussa järjestyksessä jo kymmenen ensimmäisen joukossa, kun valtioneuvosto päätti 420 ensimmäisen yhdistyksen lakkauttamisesta syyskuun 23. päivänä 1944.¹¹ Myös muut mainitut yhdistykset suojeluskuntaa myöten lakkautettiin myöhemmin. Edellä mainittujen yhdistysten lisäksi yksi SS-mies kuului Suomen Luovan Työn Liittoon sen lakkauttamiseen saakka syyskuussa 1944¹² ja toinen oli kuulunut Vapaaseen Merimiesliittoon ennen kuin se lakkautettiin marraskuun alussa 1944¹³. Valpon omien ohjeiden mukaan jäsenyys lakkautetussa järjestössä riitti kortittamisen syyksi. Ohjeen mukaan kaikki syksyn 1944 jälkeen lakkautetut yhdistykset tuli huomioida ja sitä varten alaosastoille jaettiin listat lakkautetuista yhdistyksistä. Samalla kortit piti kerätä sellaisten yhdistysten jäsenistä, jotka saattoivat toimia

VA Valpo. Henkilökortit no. 3, 8, 6, 22, 45, 56, 58, 80, 88, 97, 121, 132, 259, 269, 271, 280, 347, 351, 359, 374, 375.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 375.

³ Ks. liite no. 9, jossa on luettelo SS-miehistä, jotka kuuluivat suojeluskuntaan.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 1, 71, 86, 92, 113, 148, 156, 199, 217, 296, 300, 317, 318, 322, 325, 330, 336, 339, 343, 345, 346, 348, 349, 353, 355, 361, 363, 365, 369, 371.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 113.

⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 65, 93, 96, 103, 148, 157, 217, 248, 253, 324, 338, 362.

⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 224, 232, 272.

⁸ VA Valpo. Henkilökortit no. 167, 174.

⁹ VA Valpo. Henkilökortit no. 2, 9, 24, 25, 43, 63, 64, 102, 140, 153, 154, 171, 180, 242, 246, 275, 278, 281, 290, 313, 320, 335, 343, 358, 360, 362, 364.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortit no. 100, 113, 134, 215, 282, 327.

¹¹ Uola 1999, s. 36.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 4.

¹³ VA Valpo. Henkilökortti no. 290.

rauhansopimusta tai laillista yhteiskuntaa vastaan, jatkaa jo lakkautetut yhdistyksen toimintaa tai jotka muuten olivat samankaltaisia kuin aiemmin lakkautetut yhdistykset. Päähuomio piti kiinnittää poliittisiin ja sotilasluontoihin yhdistyksiin. Muita valikoidessa tuli huomioida etenkin sellaiset yhdistykset, joiden toiminnasta tai jäsenistä Valpolla oli poliittisesti epäedullisia tietoja.¹

16 SS-miestä oli korttien perusteella jäsenenä myös erilaisissa veteraanijärjestöissä² sekä reserviupseeriliitossa³ ja hieman enemmän muissa järjestöissä: urheiluseuroissa⁴, kylä- ja pitäjänseuroissa⁵, ammattiliitoissa⁶, nuorisoseuroissa ja nuorille suunnatuissa yhdistyksissä⁷ sekä puolueyhdistyksissä⁸. Jokusia hajajäseniä oli myös muunlaisissa yhdistyksissä⁹. Kahden merkittiin olleen jäsenenä Suomi–Neuvostoliitto-Seurassa (SNS) vuonna 1940¹⁰ ennen lähtöään SS-mieheksi. SNS:n jäsenyys ei rajannut ulkopuolelle oikeistolaisempiakaan ajatuksia, sillä toinen miehistä kuului lisäksi suojeluskuntaan ja oli ilmoittanut puoluekannakseen Isänmaallisen Kansanliiton¹¹.

Tällainen kirjanpito lienee tarjonnut Valpalle tilaisuuden seurata sitä, ettei lakkautettujen järjestöjen jäsenet ja entiset SS-miehet koettaneet jatkaa toimintaansa missään muussa yhdistyksessä ja mikäli koettivat, mikä yhdistys tuli kyseeseen ja ottaa siten tarkkailun kohteeksi. Valpo seurasi tarkkaan myös SS-miesten omia kokouksia ja kokoontumisia, sillä SS-miehillä uskottiin olevan salaista toimintaa. Sulo Silvennoisen asunnossa oli Valpon merkintöjen mukaan pidetty SS-miesten kokouksia vuonna 1946 ja hänen tiedettiin myös osallistuneen välirauhan jälkeen ravintola Mustassa Karhussa pidettyyn SS-miesten kokoukseen¹². Erkki Tähtisen, Veikko Vassisen ja Sakari Mikkolan puolestaan uskottiin kuuluvan Lahden SS-miesten sisärenkaaseen, joka Valpon mukaan suunnitteli vuonna 1946 kostavansa Sakari Lappi-Seppälälle tämän kirjoitettua SS-joukkoja kritisoivan kirjansa Haudan Dnjeprin varrella¹³. Lahden ”maanalaisiin fasistijärjestäjiin” uskottiin kuuluvan myös Pentti Helskeen¹⁴. Ilmiantaja kertoi Valpolle myös vuonna 1946 Kuopiossa ravintola Atlaksessa pidetystä SS-miesten kokouksesta, jossa oli ollut paikalla noin 40 entistä SS-miestä. Tilaisuudessa Lauri Merinen oli kertonut saaneensa poistettua sotilaspapereistaan SS-palvelusta koskevat merkinnät ja lisäksi hänellä oli ollut hallussaan toiselle nimelle tehdyt henkilöllisyyspaperit. Hänen

¹ Uola 1999, s. 189.

² VA Valpo. Henkilökortit no. 20, 51, 86, 97, 176, 178, 191, 248, 255, 277, 317, 318, 352, 362.

³ VA Valpo. Henkilökortit no. 67, 362.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 39, 76, 97.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 114, 230.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 292.

⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 51, 162, 199, 222, 242, 293, 308, 362.

⁸ VA Valpo. Henkilökortit no. 70, 162, 354, 362.

⁹ VA Valpo. Henkilökortit no. 275, 317.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortit no. 110, 355.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 355.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 295.

¹³ VA Valpo. Henkilökortit no. 190, 334, 345.

¹⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 52.

uskottiin myöhemmin lähteneen Ruotsiin. Myös suurin osa muista paikalla olleista SS-miehistä oli lähtenyt pois Kuopiosta kokouksen jälkeen, mutta ilmiantaja ei tiennyt minne.¹ Vielä vuonna 1948 Valpo kiinnitti huomiota SS-miesten kokoontumisiin. Erkki Anttosen korttiin merkittiin helmikuussa 1948, että hän on usein kokoontunut muutamien muiden entisten SS-miesten kanssa Valpon avustajankin toimineen Matti Tammisen kotiin². Myös muutamien muun SS-miehen on merkitty pitäneen yhteyttä Saksan-aikaisiin aseveljiinsä välirauhan jälkeen³.

4.3. Virkamiehistön puhdistaminen näkyy korteilla

Kortittaminen tarjosi tilaisuuden myös sen seuraamiseen, missä SS-miehet työskentelivät ja ettei heitä palvelut valtion viroissa. Mikko Uolan mukaan valvontakomissiossa oli tehty omia suunnitelmia yhteiskunnassa tehtyjen puhdistusten saattamiseksi loppuun ja rauhansopimukseen oli suunniteltu ns. virkakieltopykälää. Kyseisen pykälän mukaan ketään fasististyyppisiin järjestöihin kuulunutta aktiivijäsentä tai henkilöä, joka oli muuten suhtautunut vihamielisesti liittoutuneisiin valtioihin, ei olisi saanut pitää julkisissa tehtävissä tai vastuullisilla paikoilla. Myös SKP oli vahvasti samaa mieltä. Lokakuussa 1945 pidetyssä puoluekokouksessa kommunistit katsoivat, että fasisteilla oli virkakoneistossa yhä liian voimakas asema. Keskeiseksi teemaksi nousikin fasismin jäänteiden puhdistaminen.⁴ SKDL:n mielestä puhdistukset piti ulottaa virkamiehistön ohella koululaitokseen ja lehdistöön saakka niin, ettei ”natsimielisiä” opettajia ja muita toimimiehiä näissäkään laitoksissa enää suvaittu⁵. Tässä suhteessa Valpon keräämä henkilökortisto tarjosi työkalun, jonka avulla ”fasistien” toimia saatettiin seurata. Esimerkiksi poliisikunnan puhdistaminen käy ilmi SS-miehistä kerätyistä henkilökorteista. Valpon merkintöjen mukaan kaksi SS-miestä palveli yhä liikkuvassa poliisissa⁶, kolmen palvelus oli peruutettu yleensä SS-taustan vuoksi⁷, eikä Valpo puoltanut yhden entisen SS-miehen anomusta päästä liikkuvaan poliisiin töihin⁸. Valpon palvelukseen oli pyrkinyt kaikkiaan seitsemän entistä SS-miestä⁹, mutta sen suhtautuminen hakemukseen näkyy vain kahdessa tapauksessa: toista hakijaa ei palkattu juuri SS-taustan takia¹⁰ ja toisen palkkavaatimusta pidettiin liian korkeana¹¹. Avustajaksi sen sijaan saattoi päästä kuten Ylellä työskennelleen Matti Tammisen tapaus osoittaa¹².

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 185.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 14.

³ VA Valpo. Henkilökortit no. 101, 190.

⁴ Uola 1999, s. 144-145.

⁵ Salminen 1979, s. 102.

⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 30, 44.

⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 139, 220, 237.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 42.

⁹ VA Valpo. Henkilökortit no. 74, 107, 167, 174, 176, 243, 295.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortti no. 74.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 167.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 314.

Muun poliisin palvelukseen oli anonut kolme miestä, mutta Valpon suhtautuminen heihin ei näy korteilta¹. Yhden arveltiin olevan poliisikoulussa, johon hänet oli hyväksytty².

Lisäksi Valpossa tiedettiin, että puolustusvoimissa palveli edelleen yksi SS-mies³, mutta eroanomuksen oli jättänyt tai erotetuksi oli joutunut kaksi miestä⁴. Ero Hauskan tapaus on tyypillinen; hänet erotettiin Oulun 1. divisioonan autokomppanian palveluksesta SS-taustansa takia keväällä 1946⁵. Pääesikunnan valvontatoimistolla oli työskennellyt kaksi SS-miestä⁶ ja ulkomaanosastolla yksi⁷. Myöskään vankilan vartijaksi SS-miehestä ei Valpon mielestä ollut. Vaikka yksi SS-mies oli tällaiseen tehtävään palkattu⁸, ei Valpo pitänyt suotavana, että toinen vastaavaan tehtävään hakenut olisi tullut valituksi⁹. Valpon tietojen mukaan SS-miehiä oli myös töissä rautateillä neljä miestä¹⁰, palokunnassa yksi¹¹ ja yksi oli hakenut opettajaksi¹². Yksi miehistä pyrki vuonna 1949 suojelupoliisin palvelukseen etsiväksi¹³.

4.4. Luvaton rajan ylitys tai maanpetos tavallisia syitä pidättämiseen

Korttitietojen perusteella Valpo pidätti kaikkiaan 26 entistä SS-miestä. Syyt Valpon tekemiin pidätyksiin olivat moninaiset, mutta yleensä pidätyksille oli olemassa lain suoma oikeutus, kun pidätettyä epäiltiin tuomioon johtavasta rikoksesta. Vain kolmen pidätyksen syytä ei ole merkitty korttiin ollenkaan¹⁴, joten näihin miehiin kohdistuneista epäilyistä ei voi sanoa mitään. Poikkeuksellinen muiden pidätysten joukossa on tapaus, jossa mies pidätettiin huhtikuussa 1946 epäiltynä osallisuudesta SS-miesten salaiseen järjestötoimintaan. Tämän toiminnan laadusta korttiin ei valitettavasti ole tehty merkintöjä.¹⁵ Useimmat pidätykset liittyivät luvattomaan rajan ylittämiseen ja maasta poistumiseen¹⁶ tai maanpetoksen valmisteluun ja maanpetokselliseen toimintaan¹⁷. Tällaisia pidätyksiä Valpo teki SS-miehille korttien mukaan yhteensä 16. Pidättäminen saattoi johtua myös molemmista edellä mainituista syistä kuten Pentti Ylisen tapauksessa. Hänet pidätettiin marraskuussa 1947 Turun satamassa epäiltynä

¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 192, 226, 270.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 83.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 14.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 38, 77.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 38.

⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 14, 101.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 188.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 173.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 236.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortit no. 125, 141, 220, 299.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 182.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 304.

¹³ VA Valpo. Henkilökortti. no. 253.

¹⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 88, 152, 213.

¹⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 182.

¹⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 22, 142, 136, 326, 351 (kaksi merkintää eri korteilla), 370, 372.

¹⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 8, 56, 259, 261, 280, 347, 359, 370.

maanpetoksellisesta toiminnasta ja luvattomasta maasta poistumisesta.¹ Onni Elomaan tapauksessa pidättäminen johtui kahdesta syystä; ensinnäkin hän saapui toukokuun lopussa 1945 Ruotsista ja koska hän oli lisäksi syyllistynyt sotilaskarkuruuteen lokakuussa 1944, hänet lähetettiin puolustusvoimien pääesikunnan valvontatoimiston kuulusteltavaksi². Hilpi Himanka joutui Valpon pidättämäksi peräti kolme kertaa: ensimmäisen kerran hänet pidätettiin kesäkuussa 1945 epäiltynä maanpetoksen valmistelusta, mutta hänet vapautettiin jo samana päivänä. Toisen kerran hänet pidätettiin samana vuonna heinäkuussa valtiolle kuuluvan omaisuuden väärinkäyttämistä. Tästä tapauksesta ei ole enempää merkintöjä, sillä se siirrettiin rikospoliisin selvitettäväksi. Kolmannen kerran hänet pidätettiin elokuussa 1947 epäiltynä osallisuudesta terroritoimintaan, mutta tämän toiminnan laadusta ei ole korttiin tehty merkintöjä. Hänet vapautettiin viikon pidätyksen jälkeen³. Valle Vainion katsottiin syyllistyneen maanpetokseen. Valpo uskoi hänen piileksivän ulkomailla ja antoi käskyn, että mies oli välittömästi pidätettävä tavattaessa. Korttitietojen mukaan Valpon ei kuitenkaan koskaan onnistunut tavoittaa Vainiota kuulusteltavaksi.⁴ Saksasta palautettuna pidätettiin yksi suomalainen SS-mies⁵. Tällaisia miehiä oli joukossa enemmänkin, mutta heidät pidätettiin yleensä aiemmin mainitun maanpetosepäilyyn perusteella. Pidätykseen johti lisäksi yhdessä tapauksessa epäilyttävät radiolähetinkäpat⁶, kahdessa tapauksessa valtion omaisuuden väärinkäyttö⁷ ja yhdessä tapauksessa asekatkenta⁸.

4.5. Tuomioille oli monia syitä

Merkinnät pidätyksistä ja tuomioista eivät kulje käsi kädessä, sillä tuomioita on tullut sellaisistakin syistä, joista Valpo ei ole pidätystä suorittanut. Pidätysten ja tuomioiden määrää ja syitä verratessa käy ilmi, ettei Valpon tekemät pidätykset useinkaan johtaneet tuomioihin saakka. Tuomioiden kannalta kortit ovat myös valitettavan vajaita, sillä niissä ei näy tuomioon liittyvät kuulustelupöytäkirjat ja muut dokumentit, joiden perusteella tapausta voisi lähestyä tarkemmin. Kortteihin on ainoastaan merkitty, mistä syystä tuomio on tullut, kuka sen on antanut ja millainen tuomio oli. Siksi korttien perusteella voi ainoastaan tilastoida ne syyt, joista SS-miehet lopulta saivat tuomion oikeudessa. Korttitietojen vajavaisuus on helposti todennettavissa juuri tuomioiden kohdalla. Muiden Valpon arkistossa olevien lähteiden perusteella voidaan nimittäin

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 370.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 22.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 56.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 340.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 3 (kaksi merkintää).

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 132.

⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 56, 80.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 298.

nähdä, että SS-miehistä muutamat saivat vankeustuomion maanpetoksesta, mutta tällaisia korttimerkintöjä ei kuitenkaan ole ensimmäistäkään.

Korttien perusteella useimmiten, kolmessa tapauksessa, tuomio tuli luvattomasta valtakunnan rajan ylittämisestä¹. Asiakirjan väärentämisestä ja viranomaisten erehdyttämisestä tuomittiin yksi SS-mies², samoin aseiden nostamisesta ”vihapäissään” sotavankia vastaan, johon syyllistyi eräs sotavankikuulustelijana toiminut entinen SS-mies³. Kaksi miestä oli tuomittu kriminaalirikoksista⁴ ja kolme miestä oli kärsimässä tuomiotaan muun poliisin kuin Valpon aktiivisuuden ansiosta⁵. Sakot sai liikenneriikkomukseen syyllistynyt SS-mies – mikä ei kuitenkaan Valpon merkintöjen mukaan ollut epäedullinen tieto -⁶, SKDL:n vaalimainoksen repinyt mies⁷, kaksi valtakunnan rajan luvatta ylittänyttä miestä⁸ ja yksi, jonka matkustuslupa ei ollut kelvoinen⁹. Kortistossa on merkintä myös yhdestä miehestä, joka anoi kansalaisluottamuksensa palauttamista eli armahdusta syyllistyttyään kriminaalirikokseen¹⁰.

4.6. Kuulustelun syyksi riitti palvelus SS-joukoissa

Vaikka pidätykset luonnollisesti johtivat kuulusteluihin, tehtiin kuulusteluja muistakin syistä. Korttien perusteella kuulusteluihin joutui parikymmentä SS-miestä, joita haluttiin kuulla monesta eri syystä. Välillä syyksi riitti se, että kyseinen mies oli palvellut SS-joukoissa. Yleisesti SS-vaiheistaan kuulusteltuja ja puhutettuja on Valpon merkinnöissä viisi¹¹. Lisäksi yksi mies lähetti itse Valpolle selvityksen vaiheistaan SS-joukoissa¹². Toisen yhtenäisen joukon muodostavat ne miehet, joiden SS-palvelusta koskeva kuulustelu liittyi aikeisiin matkustaa ulkomaille. Yksi miehistä kuulusteltiin SS-taustansa vuoksi sen jälkeen, kun hän oli anonut ulkomaanpassia¹³ ja kaksi kuulusteltiin, jotta jo myönnetyn matkan tarkoitus ja SS-vaiheet saadaan selville¹⁴. Yksi mies puhutettiin, koska hän itse otti yhteyttä Valpoon esteettömyystodistuksen epäämisen

¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 6, 58, 136.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 98.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 322.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 228, 214.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 98, 128, 228.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 226.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 288.

⁸ VA Valpo. Henkilökortit no. 136, 358.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 249.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortti no. 152.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 175, 176, 181, 211, 300.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 240.

¹³ VA Valpo. Henkilökortti no. 219.

¹⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 171, 317.

vuoksi¹. Yhdelle miehelle esteettömyystodistus voitiin myöntää meripalvelusta varten sen jälkeen, kun hänet oli puhutettu².

SMTE kuulusteli kahta miestä asekatkentaan liittyen – toinen kuulusteluista todettiin aiheelliseksi ja toinen aiheettomaksi. SMTE:n kuulustelussa Eelis Sivonen todettiin paikalliseksi kätäjäksi, joka oli hävittänyt puolustusvoimien materiaalia myymällä sitä ja upottamalla järveen. Sivoselle asekatkennästä koituneista seurauksista kortilla ei ole mainintaa.³ Toinen miehistä, Olavi Paananen, sen sijaan todettiin syyttömäksi asekatkentaan. Hän oli itse ilmiantanut itsensä Valpolle saadakseen häneen kohdistuneen painostuksen loppumaan tutkimusten myötä. Paanasen kirjavan tarinan seurauksena hän joutui syytteeeseen viranomaisten harhauttamisesta, mistä hänet oikeudessa vapautettiin. Paananen joutui kuitenkin vankilaan muista rikoksista loppukesällä 1947. Tuolloin hän oli kertonut sellitoverilleen, että hänellä oli hallussaan suuret määrät erilaista sotilasmateriaalia. Valpoa tämä tieto ei saanut vakuuttuneeksi tai ainakaan korttiin ei ole enää kirjattu toimenpiteitä tiedon ansiosta⁴.

Kotietsintöjä SS-miesten parissa on merkitty tehdyiksi vain yksi⁵, vaikka on todennäköistä, että sellainen on suoritettu ainakin useimpien pidätysten yhteydessä. Tietoihin on myös merkitty, että yhtä miestä on epäilty osallisuudesta henkilösalakuljetukseen maaliskuussa 1948 ja ilmoituksen perusteella häntä oli epäilty myös etappitien hoidosta Ruotsiin keväällä 1945. Häntä kuitenkin kuulusteltiin ainoastaan henkilösalakuljetuksesta.⁶ Myös eräs toinen ilmoituksen perusteella etappitien hoidosta epäilty jäi kuulustelematta.⁷ Kolme SS-miestä oli syyllistynyt sotilaskarkuruuteen karattuaan Suomessa yksiköstään⁸. Yksi mies joutui kuulusteluun, koska häntä epäiltiin luvattomasta valtakunnan rajan ylittämisestä⁹. Muiden tekoihin liittyen kuulusteltiin korttimerkintöjen mukaan kahta miestä¹⁰.

4.7. Anomuksia oli paljon, mutta puoltoja vähän

Oman ryhmänsä kortteihin kerätyissä tiedoissa muodostavat erilaiset anomukset, joita SS-miehet tekivät kaikkiaan merkintöjen mukaan 36. Useimmiten anomuksen kohteena oli matkalupa, jonka Valpo myönsikin 13 tapauksessa – kaikki myönnettyt matkaluvat annettiin tosin vasta vuonna 1948¹¹. Esimerkiksi Lauri Konttinen sai maaliskuussa 1948

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 218.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 203.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 296.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 214.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 326.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 238.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 243.

⁸ VA Valpo. Henkilökortit no. 22, 184, 187.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 191.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortit no. 299, 300.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 84, 118, 171 (kaksi eri lupaa), 200, 219, 293, 328, 310 (kaksi eri lupaa), 317, 334, 350.

matkustusluvan Ruotsiin tavataksaan siellä sisartaan ja jatkaakseen opintojaan.¹ Toisaalta kaivattu lupa jäi saamatta lähes yhtä usein, sillä Valpo ei antanut matkustuslupaa kahdeksalle SS-miehelle². Määrällisesti eniten matkalupia evättiin vuonna 1947, jolloin kuuteen anomukseen annettiin kieltävä vastaus. Tilastoa kasvattaa Rainer Hallberg, joka anoi matkalupaa kolme kertaa vuonna 1947 jatkaakseen opintojaan, mutta millään kerralla Valpo ei sitä puoltanut. Asiaa ei auttanut edes isä, joka kävi anomusten välillä pääosastolla vakuuttamassa poikansa lähteneen SS-joukkoihin lapsellisuuttaan ja tietämättömyyttään.³

Passia oli vaikeampi saada, sillä Valpo ei puoltanut kenenkään kolmen miehen anomusta⁴. Samoin esteettömyystodistuksen, jota usein anottiin merille pestautumista varten, saaminen oli vaikeaa. Merillä työskentelyä ei pidetty sopivana ilmeisesti mahdollisen pakenemisvaaran vuoksi. Valpo ei puoltanut esteettömyystodistusta seitsemässä tapauksessa⁵ ja myönsi sen puhuttelun jälkeen vain kahdelle SS-miehelle, molemmille vuonna 1947⁶. Tatu Savolainen koetti saada esteettömyystodistusta kaksi kertaa – sekä elokuussa 1946 että maaliskuussa 1947 – voidakseen anoa merimiespassia, mutta Valpon puolto jäi molemmilla kerroilla puuttumaan⁷. Samoin kävi merimies Bengt Westren-Dollille, joka oli oleskellut Ruotsissa luvatta sodan jälkeen ja palannut Suomeen elokuussa 1945. Hänkään ei saanut puoltoa kumpaankaan esteettömyystodistus-anomukseensa. Myös hänen jäsenyytensä Merimiesunionissa päättyi, kun paljastui, että hän oli palvellut SS-joukoissa. Korttimerkinnöistä ei selviä, saiko hän anomansa jäsenyyden takaisin. Myöhemmin hän sai kuitenkin kolmen kuukauden matkaluvan Ruotsiin ”virkistyäkseen.”⁸ Työluvan pidentämistä ulkomailla anoi yksi SS-mies, mutta Valpo epäsi anomuksen⁹. Lisäksi yksi mies anoi henkilöllisyystodistusta mennäkseen merille jo EK:n aikana, mutta suhtautumista asiaan ei ole merkitty ylös¹⁰. Yhdestä SS-miehestä pyydettiin luotettavuuslausunto puolustusvoimien pääesikunnan tutkintatoimiston taholta vuonna 1955¹¹ ja yhden SS-palveluksesta suojelupoliisi ilmoitti valtion tapaturmavirastolle vuonna 1956¹².

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 118.

² VA Valpo. Henkilökortit no. 5, 17, 34 (kolme evättyä lupaa), 70, 142, 219, 226, 232.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 34.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 143, 170, 242.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 54, 175, 218, 235, 240, 285, 350.

⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 203, 240.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 285.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 350.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 51.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortti no. 269.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 212.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 256.

4.8. Pakoaikheet haluttiin selville

Valpoa kiinnostivat suuresti myös mahdollisesti ulkomaille pakoa suunnittelevat ihmiset. Sitä kiinnosti niin etappiteihin liittyvät tiedot kuin henkilöt, jotka saattoivat paeta maasta tai olivat kuulleet jonkun muun mahdollisesti suunnittelevan lähtöä Suomesta. Henkilökortiston mukaan Valpo uskoi, että muutama entinen SS-mies saattoi paeta Suomesta, sillä kyseisten miesten uskottiin saaneen tätä edesauttavia tietoja esimerkiksi etappiteistä. Erkki Käpin merkittiin olleen välirauhan jälkeen SS-Aseveljien toimistossa, jolloin siellä oli puhuttu mahdollisuudesta päästä salatein Ruotsiin Kaulirannan kautta¹. Juoksengin Kaulirannan etappitiestä saatiin muitakin viitteitä, sillä Paavo Merelän kortille on tallennettu tieto, jonka mukaan Suomen armeijassa palveleville SS-miehille oli ilmoitettu keväällä 1944, että Suomen rintaman murtuessa heidän tuli hakeutua Kaulirantaan erääseen tiettyyn taloon, josta miehet neuvottaisiin eteenpäin.² Lauri Merisen puolestaan uskottiin käyneen vuonna 1946 Ruotsissa Haaparannassa ottamassa selvää, onko entisten SS-miesten mahdollista päästä Ruotsiin. Kirjattujen tietojen mukaan hänellä olisi mahdollisesti ollut väärät henkilöllisyyspaperit mukanaan matkalla.³ Leo Sormusen ollessa sairaalassa joulukuussa 1944 häntä oli käynyt tapaamassa kaksi kuopiolaista SS-miestä, jotka olivat kertoneet menevänsä salaa Ruotsiin. Sormuselle tämä tiesi kuulustelua Valpossa kesällä 1946⁴.

Varmuudella tiedettiin ulkomaille, lähinnä Ruotsiin, paenneen kolmetoista SS-miestä⁵, joista osa palasi Suomeen myöhemmin joko vapaaehtoisesti tai Ruotsin viranomaisten vaikutuksella. Kaikkien vaiheista pakenemisen jälkeen ei kuitenkaan ole tietoa. Tero Riekin keväällä 1946 tapahtunut pako Ruotsiin varmistui, kun hän kirjoitti Suomeen isälleen Esko Riekille ja pyysi tätä lähettämään hänelle papereitaan erään kapteenin välityksellä. Sitä, palasiko Riekki koskaan Suomeen, ei ole kortille merkitty.⁶ Yhden uskottiin vuonna 1947 liittyneen Ranskan muukalaislegioonaan ja karanneen sieltä, minkä vuoksi hän oli Valpon saamien tietojen mukaan joutunut vankilaan Brysselissä. Vuonna 1948 tehdyssä puhuttelussa mies kuitenkin kielsi olleensa muukalaislegioonan kanssa missään tekemisissä, mitä Valpo pitikin todennäköisenä⁷. Yksi SS-mies asui vakituisesti ulkomailla vaimonsa kanssa eikä aikonut koskaan palata Suomeen⁸. Korttimerkintöjen mukaan kuusi SS-miestä palasi itse Suomeen Ruotsista⁹ ja kolme luovutettiin sieltä¹⁰. Erkki Summanen oli paennut Ruotsiin yhdessä vaimonsa

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 135.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 183.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 185.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 300.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 2, 26, 174, 181, 187, 243, 252, 271, 306, 326, 340, 350, 377.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 252.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 377.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 209.

⁹ VA Valpo. Henkilökortit no. 22, 182, 187, 243, 261, 350.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortit no. 2, 306, 326.

kanssa maaliskuussa 1945. Vuonna 1949 tehdyssä kuulustelussa hän sanoi paon johtuneen taloudellisista syistä.¹ Neljää Suomeen palautettua SS-miestä oli kielletty palaamasta Ruotsiin ilman asianmukaista oleskelulupaa².

4.9. Epäedullisia tietoja oli monenlaisia

Oman lukunsa Valpon henkilökortteihin kerätyistä tiedoista muodostaa sekalainen kokoelma erilaisia tietoja, jotka Valpon mielestä ovat olleet tallentamisen arvoisia. Kaikkiaan tällaisia tietoja on yhteensä 47³, joista suurin osa käsittelee erilaisia tapahtumia tai tekoja, joissa kyseinen mies on joskus ollut osallisena. Näitä tietoja yhdistää se, että ne ovat monesti vain epäilyjä tai ne on saatu tietoon jonkun tekemän ilmoituksen perusteella. Varsinaisia kuulusteluja saatuihin tietoihin liittyen ei kortituksen kohteelle ole tehty, vaikka asia vaikuttaisi merkittävältäkin. Tallennettujen tietojen tarpeellisuudesta voi olla välillä montaa mieltä, sillä kortistoon on merkitty esimerkiksi Paavo Aron osallistuneen pääesikunnan ulkomaanosaston järjestämille kursseille⁴. Kauno Alapispan on puolestaan merkitty käyneen jatkosodan aikana kotonaan Suomessa saksalaisen SS-miehen sotilaspuvussa⁵. Kun Suomi vielä tässä vaiheessa soti Saksan rinnalla ja Valpo tiesi Alapispan muutenkin SS-mieheksi, jää hämärän peittoon, miksi se on vuosia myöhemmin ollut Valpon silmissä niin suuri tieto, että se on erikseen tallennettu. Monet näistä sekalaisista tiedoista vaikuttavatkin sellaisilta, ettei niitä olisi kirjattu lainkaan ylös, ellei kohteena olisi ollut SS-mies, joka edusti vastakkaista elämäkatsomusta kuin kommunistinen Valpo.

Toisaalta osa tiedoista on varmasti ollut hyvinkin relevantteja Valpolle - etenkin kun Valpo näki uhkia monesti sielläkin, missä niitä ei todellisuudessa välttämättä edes ollut. Väinö Peräntien epäiltiin olevan ”jonkinlaisissa salaisissa puuhissa”, kun hän liikkui Torniossa vänrikin asepuvussa⁶. Yhden SS-miehen nimi tavattiin erään vakoilusta epäillyn miehen muistiinpanoista⁷ ja toisella oli liiketoimia muuan henkilösalakuljetuksesta epäillyn miehen kanssa⁸. Paavo Nurmen kirjattiin tietävän erään toisen miehen antamasta käskystä ampua venäläinen sotavanki vuonna 1944⁹. Erkki Mansikka oli maaliskuussa 1946 päivätyn ilmoituksen mukaan puolestaan kertonut, että heillä on Kemin Kaakamossa ”sellainen porukka, joka on tappanut ainakin

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 306.

² VA Valpo. Henkilökortit no. 2, 174, 243, 306.

³ VA Valpo. Henkilökortit no. 15 (kaksi merkintää), 44, 51, 52, 53, 58, 62, 68, 75, 101, 111 (kaksi merkintää), 120, 137, 162, 179, 182 (kaksi merkintää), 183, 191, 204, 205, 211, 229, 231, 232, 236 (kaksi merkintää), 240, 243, 254, 261, 267, 286, 294, 298, 300 (kaksi merkintää), 302, 318, 319, 322, 326 (kaksi merkintää), 376, 368.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 15.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 11.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 232.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 240.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 318.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 205.

18 kommunistia” ja että porukalla olisi vielä aseitakin tallessa. Mansikka kiinnosti Valpoa muutoinkin. Hänen uskottiin olleen vuonna 1947 Ruotsissa maaviskaalin erikoisluvalla, sillä passia hänellä ei ollut. Kertomuksen mukaan Mansikka oli esiintynyt Ruotsissa Valpon virkamiehenä, joka oli määrätty etsimään asekatkijöitä sieltä. Korttitietojen mukaan hän oli myöhemmin samana vuonna pyytänyt erästä toista miestä viemään Ruotsiin paketin, jonka piti Mansikan mukaan sisältää tärkeitä papereita. Samalla Mansikka oli sanonut lähtevänsä pian itsekin Ruotsiin, kun hänelle oli järjestetty paikka veneessä.¹

Teuvo Puumalaisen uskottiin olleen välirauhan jälkeen puolustusvoimien pääesikunnan komennuksella Pohjois-Suomessa ja hoitaneen etappiyhteyttä Tukholmaan vuonna 1946². Arvo Tuhkasen epäiltiin puolestaan harjoittaneen mustan pörssin kauppaa³ ja Esko Pentin uskottiin puheiden perusteella olevan halukas lähtemään takaisin Saksaan vuonna 1947⁴. Kaksi miestä oli kertonut ”urotöistään” itärintamalla⁵ ja yksi oli lähettänyt taisteluterveisiä Nuori Oikeisto -lehdessä⁶. Yrjö Pirhosesta Valpo sai kortille kaksi tietoa; hänen tiedettiin olleen LVK:n Loviisan alaosaston tulkkina. Merkintöjen mukaan hän teki tammikuun alussa 1945 ilmoituksen, jonka mukaan valvontakomissio kaipasi saksalaisten Loviisaan jättämän radioaseman koneistoa. Valpo suhtautui tähän tietoon hyvin epäillen. Lisäksi erään toisen miehen kuulustelussa saatiin tietää, että joku Pirhonen-niminen vänrikki oli sodan aikana kertonut haudanneensa venäläisen sotavangin elävänä.⁷

Valpolla ei aina ollutkaan varmuutta, oliko kyseessä juuri seurattava henkilö vai joku samanniminen, eikä korttitietojen perusteella selviä, varmistettiin asiaa millään tavalla. Niinpä esimerkiksi Erkki Stenforsin korttiin kirjattiin tieto, että eräs sen niminen oli ollut korjaamassa kutteria, joka oli aiemmin kuulunut merisuojeluskunnalle⁸. Heimo Sjögren sai merkinnän korttiinsa, kun Valpo sai toista miestä kuulustellessaan tietoonsa, että kuulusteltava oli tavannut samanniminen miehen Norjassa vuonna 1944⁹. Tapio Sormuselle kävi samalla tavalla – samanniminen mies oli hoitanut Vaasassa vakoilusta epäillyn Timo Räihän radioasemaa¹⁰. Myös Arvo Hemmilän tapauksella lienee ollut Valpolle merkitystä. Pääosasto näet pyysi Turun osastoa selvittämään, onko juuri Arvo Hemmilä mies, jonka eräs johtaja oli värvännyt SS-joukkoihin, sillä Valpon kortistossa oli kaksi Hemmilä-nimistä SS-miestä¹¹. Kortteihin nimittäin pyrittiin keräämään myös tietoa SS-värväyksen suorittaneista

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 182.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 243.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 326.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 229.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 75, 294.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 286.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 236.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 303.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 298.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortti no. 302.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 53.

henkilöistä. Esimerkiksi Jaakko Ilkan kortissa on merkintä, jonka mukaan hän oli kertonut sairaalassa ollessaan muille potilaille, kuka hänet värväsi Saksaan¹. Armas Henrikssonin oli ilmoituksen mukaan puolestaan värvännyt Kotkan kauppakamarin johtaja².

Myös kotimaan matkoja seurattiin. Kirjaamisen arvoinen tieto oli esimerkiksi se, että Matti Jokipolvi käy viikoittain Helsingissä ja on katsellut vanhoja saksalaisia valokuvia yhdessä Matti Aution, Silvennoisten veljesten ja Arvo Tuhkasen kanssa.³ Kahdeksasta SS-miehestä Valpo sai tietoja ilmiantajan tai vastaavan avulla⁴. Yhteistä näille tapauksille on se, ettei merkintöjen mukaan SS-miehiä itseään koskaan kuulusteltu muilta tahoilta saaduista tiedoista huolimatta. Matti Tantarimäen korttiin kertyi tietoa erään toisen miehen kuulustelusta. Kuulusteltava kertoi Valpolle syksyllä 1947, että Tantarimäki olisi ollut Saksassa komennuksella 1943 koulutuskeskuksessa, jossa hänelle ja 26 muulle sotilaille oli annettu jotain erikoiskoulutusta.⁵ Paavo Lestisestä saatiin ilmoitus, että hän olisi syyllistynyt asekatkentaan⁶. Niilo Tikanojasta Valpo sai ilmoituksen, jonka mukaan hän ei palvellut Saksassa rintamalla vaan sai sen sijaan erikoiskoulutusta vakoilussa⁷. Leevi Yli-Pekkanan ilmoitettiin hakeneen kesällä 1946 aseita Kaakamosta⁸.

Välillä ääriivasemmiston painostus onnistui ja SS-miestä alkoi arveluttaa osallistumisensa sotimiseen Saksan rintamalla. Se saattoi johtaa jopa julkiseen anteeksipyyntöön. Toivo Lemmetyinen pyysi 30. lokakuuta 1945 julkisesti anteeksi Vapaan Sanan numerossa 251 kirjoittamalla varta varten ilmestyvälle palstalle: ”Pyydän anteeksi epätoverillisuutta, jota olen Suomen Sukellusliittoa ja kaikkia Suomen työväenjärjestöjä vastaan tehnyt menemällä vuonna 1942 SS-mieheksi”. Anteeksipyyntö kirjattiin Lemmetyisen kortille⁹.

4.10. ”Kiihkeät oikeistolaiset” kiinnostivat

Henkilökortisto tarjosi Valpolle tilaisuuden kerätä SS-miehistä myös persoonallisuuteen liittyvää tietoa. Kortteihin merkittiin monessa tapauksessa erilaisia tietoja asianomaisen poliittisesta aktiivisuudesta, luonteesta, perheenjäsenistä ja taustasta. Joskus lausuntoja pyydettiin paikallisilta ihmisiltä, jotka asuivat kyseisen SS-miehen kanssa samalla alueella. Esimerkiksi yhden SS-miehen kuvailtiin paikallisten mukaan olleen ennen sotia

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 68.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 54.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 76.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 162, 185, 238, 243, 298, 302, 322, 368.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 315.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 162.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 322.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 368.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 160.

”voimakkaasti taipuvainen sukupuoli-intoilija ja luonteeltaan sadisti”¹. Tyypilliset kortistoon kerätyt luonnetiedot koskivat pääasiassa vahvasti oikeistolaisina pidettyjä miehiä. Miestä saatettiin esimerkiksi luonnehtia ”luonteeltaan rohkeaksi ja häikäilemättömäksi, vastenmieliseksi ja hyvin oikeistomieliseksi”² tai ”hyvin kiihkeäksi oikeistolaiseksi”³. Tyypillisiä merkintöjä luonteesta ovat juuri kiihkomiellinen⁴ tai oikeistolainen ja näiden yhdistelmät erilaisilla kannatuksen voimakkuutta kuvaavilla adjektiiveilla lisättyinä⁵. Pentti Heinäsen korttiin on merkitty peräti kahteen otteeseen hänen olevan ”taatusti oikeistolainen”⁶. Toisinaan oikeistoon kuulumista ei kuitenkaan pidetty ”epäedullisena” kuten Jaakko Rönneään kortti osoittaa⁷.

Kuutta miestä voitiin ilmiantajan tai vastaavan mielestä pitää poliittisesti epäluotettavana⁸. Joskus epäluotettavuutta täsmennettiin lisäämällä siihen jonkinlainen peruste epäluotettavuudelle. Tällaisia merkintöjä ovat esimerkiksi ”köyhän sepän poika, silti mitä kiihkein fasisti”⁹ tai hitleriläinen¹⁰. Kahta pidettiin Valpossa passiivisena SS-miehenä¹¹, yhtä epäpoliittisena¹² ja kolme jopa tunnettiin kunnan miehinä, joista Valpolla ei ollut epäedullisia tietoja¹³. Puheiden varominenkaan ei välttämättä säästänyt miestä Valpolta, sillä Simo Rautalaa luonnehdittiin hyvin varovaiseksi puheissaan ja toimissaan, mutta silti hänen uskottiin tietävän koko joukon asioita, joita hän vain ei paljasta¹⁴. Kahden SS-miehen merkittiin olevan aivan rappiolla¹⁵ ja kaksi vaikutti tavalla tai toisella epänormaalilta tai mielenvikaiselta¹⁶.

SS-miesten suureen joukkoon mahtui korttien mukaan myös yksi inkeriläinen¹⁷ ja yksi juutalainen. Kortin mukaan Toivo Vaaramon isä oli Puolan juutalaisia ja saapunut Suomeen ensimmäisen maailmansodan aikana. SS-joukoissa ollessaan Vaaramo olikin pelännyt kansallisuutensa paljastuvan¹⁸. Kuulustelupaperit tai ilmoitus, jonka perusteella Valpo on tämän tiedon saanut, ei ole säästynyt Valpon arkistossa.

¹ VA Valpo. Henkilökortti no. 75.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 345.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 52.

⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 244.

⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 226, 292.

⁶ VA Valpo. Henkilökortti no. 44.

⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 270.

⁸ VA Valpo. Henkilökortit no. 72, 135, 162, 175, 226, 282.

⁹ VA Valpo. Henkilökortti no. 162.

¹⁰ VA Valpo. Henkilökortti no. 175.

¹¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 171, 260.

¹² VA Valpo. Henkilökortti no. 319.

¹³ VA Valpo. Henkilökortit no. 115, 141, 270.

¹⁴ VA Valpo. Henkilökortti no. 250.

¹⁵ VA Valpo. Henkilökortit no. 83, 128.

¹⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 181, 334.

¹⁷ VA Valpo. Henkilökortti no. 374.

¹⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 338.

Tarpeettomampia tietoja Valpolle lienee olleen 33 miehen kortissa oleva merkintä, että he ovat lähettäneet Saksasta sodan aikana rahaa Suomeen omaisilleen¹. Kortteihin on myös merkitty 50 SS-miehen haavoittuneen rintamalla² ja kolmentoista kuolleen – näistä kaksitoista kaatui Suomen rintamalla³. Kahta pidettiin todennäköisesti kaatuneina⁴. Yksi miehistä oli ollut sotavankina ja luovutettu takaisin huhtikuussa 1940⁵. Puolisosta tehtiin SS-miehen korttiin erityisiä merkintöjä kuudessa kolmessa⁶ ja muista perheenjäsenistä kymmenessä tapauksessa⁷. Puolison merkinnät koskivat pääasiassa hänen ammattiaan tai asuinpaikkaansa, mikäli se poikkesi osoitteesta, jossa SS-miehen uskottiin asuvan. Perheenjäsenistä merkittiin ylös useimmiten heidän nimensä. Isän osalta joukossa on tosin muutamia tietoja, joissa isä on ollut yhtä ”epäilyttävä” henkilö kuin poikansa ja toiminut aktiivisesti esimerkiksi IKL:ssä. SS-mies Veikko Kivisestä Valpo sai kuulla siskonsa puheiden perusteella välikäsien kautta. Valpon merkintöjen mukaan sisko oli puhunut koulussaan vuonna 1946, että ”veli lähtee tappelemaan venäläisiä vastaan” ja että hän oli hakenut puolustusvoimiin lentäjäoppilaaksi. Häntä ei kuitenkaan ollut hyväksytty SS-taustan vuoksi.⁸

5. Kuulusteluille löytyy monia perusteluja

5.1. SS-vaiheet selvitettiin lähes poikkeuksetta

Valpon arkistossa on yhteensä 65 kuulustelua tai puhuttelua SS-miehistä, joista ei ole omaa henkilömappia. Näistä suurin osa sijaitsee pääosaston kuulustelukoteloissa, joitakin alaosastojen omissa koteloissa ja osa sekä henkilömapissa että kuulustelukotelossa. Alaosastot lähettivät kuulustelupöytäkirjansa lähes poikkeuksetta myös pääosastolle, jolloin ne löytyvät usein molemmista arkistoista. Henkilömapeissa puolestaan voi olla vain osia tehdystä kuulustelusta – kansioon on välillä talletettu vain se osuus kuulustelusta, joka koskee henkilömapin saanutta SS-miestä. Siksi olen laskenut useasta paikasta löytyvän saman kuulustelun aina yhtenä huolimatta siitä, kuinka monesta eri paikasta kyseessä olevan kuulustelun, tai osia siitä, voi löytää. Eniten kuulusteluja tehtiin heti 1940-luvun puolivälin jälkeen. Vuonna 1946 kuulusteluja kertyi

¹ VA Valpo. Henkilökortit no. 4, 13, 16, 23, 24, 28, 33, 36, 54, 59, 62, 65, 68, 70, 73, 89, 91, 92, 96, 99, 108, 109, 113, 116, 117, 123, 126, 129, 140, 142, 143, 146, 147.

² VA Valpo. Henkilökortit no. 11, 21, 23, 24, 25, 30, 32, 35, 47, 48, 50, 61, 65, 75, 81, 96, 100, 115, 136, 145, 153, 157, 158, 164, 165, 169, 175, 177, 179, 186, 208, 216, 223, 245, 257, 261, 268, 273, 277, 300, 313, 329, 335, 338, 342, 345, 348, 356, 378, 380.

³ VA Valpo. Henkilökortit no. 28, 68, 72, 120, 149, 165, 196, 197, 206, 247, 338, 366, 376.

⁴ VA Valpo. Henkilökortit no. 195, 265.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti no. 21.

⁶ VA Valpo. Henkilökortit no. 7, 192, 209.

⁷ VA Valpo. Henkilökortit no. 52, 74, 111, 174, 190, 220, 221, 250, 284, 308.

⁸ VA Valpo. Henkilökortti no. 111.

30 kappaletta ja vuonna 1947 niitä tehtiin yhteensä 31.¹ Näissä luvuissa on tosin mukana myös henkilömappeihin tehdyt kuulustelut.

Kuulustelluista 65 SS-miehestä yhtätoista kuulusteltiin kahteen otteeseen. Näissä tapauksissa kuulustelut käsittelivät ainakin osittain jo selvitettyjä asioita, kuten värväämistä ja SS-miesten vaiheita yleensä, joihin pyrittiin saamaan lisävalaistusta uudessa kuulustelussa. Kaiken kaikkiaan kuulusteltujen määrää voi pitää hyvin pienenä verrattuna SS-miesten kokonaismäärään. Kun noin 1150:sta elossa Suomeen palanneesta miehestä kuulusteluihin päätyi 65, ei se koskettanut monia. Toisaalta Valpon arkistoista puuttuu tehtyjä kuulusteluita tai niitä ei ole sinne koskaan talletettukaan. Näiden kuulustelujen määrää ei voi enää selvittää, mutta tapausten olemassaolon puolesta puhuu muutama seikka. Ensinnäkin Matti Merivirran kuulustelusta on säilynyt vain Kaj Laurellia koskeva lyhyt katkelma, kun muu kuulustelu on hävinnyt arkistosta². Toisekseen 12 SS-miehen henkilökorttiin on tehty merkintä kuulustelusta³, mutta kyseisiä papereita ei löydy Valpon arkistosta. Kaikissa näissä tapauksissa kuulusteltavana ei välttämättä ole ollut henkilökortin omaava SS-mies, vaan joku toinen henkilö, joka on kertonut kuulustelussaan jotain kyseisestä SS-miehestä. Tällaisissa tapauksissa kuulustelu merkittiin yleensä myös sen henkilön korttiin, josta näin saatiin tietoa. Kuulustelukertomusten puuttuessa ei voi varmistaa, onko kyseessä ollut SS-miehen oma kuulustelu vai todistajakertomus tätä vastaan.

Lisäksi on todennäköistä, ettei kuulustelluista aina edes tehty pöytäkirjaa tai vierailusta merkintää. Eero Hauska kertoi 1990-luvun alussa veljentyttärelleen olleensa aikanaan Valpon kuulusteltavana, mutta Valpon arkistoista ei löydy mitään siihen liittyviä asiakirjoja tai merkintöjä. Merkintöjen puuttumisen voi tosin selittää se, että Hauska oli kertomansa mukaan kieltäytynyt kertomasta etsiville mitään näiden fyysisestä painostuksesta huolimatta. Veljentyttärelleen hän oli kertonut, että oululaisilla SS-miehillä oli kuitenkin tuolloin vene odottamassa meren rannassa siltä varalta, että Valpon painostus olisi lisääntynyt ja heidän olisi tarvinnut paeta lahden yli Ruotsiin. Lopulliseksi päämääräksi oli suunniteltu Argentiinaa⁴. Kuulustelujen ja mappien hävittämistä lienee tapahtunut tarkoituksella vallanvaihdosten yhteydessä, sillä arkiston puutteellisuuden todistaa myös Olli Vuoren henkilökortti. Siihen on merkitty, että Vuorta on kuulusteltu tammikuussa 1939 kahteen otteeseen. Kuulustelupöytäkirjat oli siirretty IKL:n lakkauttamistoimenpiteitä käsitelleeseen mappiin, joka oli myöhemmin hävitetty henkilökunnan toimesta ennen kommunistien valtaanpääsyä Valpossa.⁵ On todennäköistä, että myös kommunistinen Valpo hävitti asiakirjoja joko tarkoituksella tai vahingossa.

¹ Ks. liite no. 10, jossa on esitelty kuulustelujen määrät vuosittain.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 186; VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Ptk. no. 261/47.

³ VA Valpo. Henkilökortit no. 11, 22, 62, 94, 142, 285, 297, 298, 303, 315, Jorma Laurikainen (henkilökortistossa ei ole tietoja), Tauno Pajunen (henkilökortistossa ei ole tietoja).

⁴ Kirsti Vasarmon haastattelu 25.1.2005.

⁵ VA Valpo. Henkilökortti 363.

SS-miesten kannalta kuulusteluihin joutuneiden määrää merkittävämpää lieneekin ollut niiden luoma ilmapiirin. Sanan kiertäessä useat SS-miehet ovat luultavasti odottaneet joutuvansa itsekin kuulusteluihin. Valpo myös todennäköisesti pyrki saamaan kuulusteluihin mahdollisimman monta entistä SS-miestä. Sen sotilasluonteisia järjestöjä käsittelevästä mapista löytyy luettelo edelleen kuulustelematta olevista SS-miehistä, joita tuolloin oli listalla 24. Luettelossa ei valitettavasti ole päivämäärää, joten sen laatimisajankohtaa ei voi tietää. Siitä ei myöskään selviä, oliko kuulustelutarpeelle jokin erityinen syy vai johtuiko se yksinkertaisesti miesten SS-taustasta. Joka tapauksessa luettelo on laadittu kommunistisen Valpon aikana ja sen tavoitteena on ilmeisesti ollut ainakin selvittää, mitä välirauhan jälkeen Saksassa olleet miehet siellä tekivät, sillä listalla on muutamia nimiä, jotka olivat olleet tuolloin vielä Saksassa. Lisäksi luettelossa on maininta neljästä miehestä, jotka tuli kuulustella uudelleen heidän annettuaan paikkaansa pitämättömiä tietoja pääesikunnan valvontatoimiston suorittamissa kuulusteluissa.¹

Useimmissa Valpon suorittamissa kuulusteluissa pyrittiin saamaan vastauksia moniin eri kysymyksiin samalla kertaan. Siksi kuulusteluissa selvitettyjen aiheiden määrä ei täsmää kuulustelujen määrän kanssa. Näin jaoteltuna ne kuitenkin valottavat niitä syitä, joiden vuoksi SS-miehet joutuivat Valpon etsivien eteen. Kuulustelut voisi luokitella monella muullakin tavalla. Itse olen luokitellut ja käsitellyt ne sen aiheen mukaan, johon kuulustelun päähuomio kohdistettiin. Vaikka monissa kuulusteluissa selvitettiin useita samoja aiheita, on niissä yleensä jokin pääkysymys, johon liittyen kuulustelu on ollut muita aiheita tarkempaa. Värväämisestä ja Saksassa tapahtuneista asioista kyseltiin lähes kaikissa kuulusteluissa ja usein kysyttiin myös muiden kuulusteltavan tuntemien SS-miesten nimiä. Sisällöllisiä eroja on löydettävissä eniten erilaisia rikosasioita koskevista kuulusteluista.

5.2. SS-tausta ei aina paljastunut

Valpon arkistoista löytyvistä 65 kuulustelusta miltei kaikki ovat selvittäneet SS-miesten värväämistä ja heidän vaiheitaan sekä toimintaansa Saksassa. Joukossa on ainoastaan seitsemän sellaista kuulustelua, joissa SS:ää ei käsitellä millään tavalla. Näissä tapauksissa kuulustelun aiheena oli joko rikos, jonka todistajana SS-miestä kuultiin tai SS-mieheen itseensä kohdistunut rikosepäily. Yhteistä kaikille tapauksille on kuitenkin se, ettei kuulusteltavan SS-taustaan kiinnitetty huomiota, sikäli kun sitä edes tiedettiin, ja se, etteivät ne johtaneet SS-miehen osalta mihinkään tuomioihin. Tammikuussa 1945 kuulusteluihin joutui internoimisleiri 4:n vartiopäällikkönä toiminut Lars Fröberg, kun eräs Saksan kansalainen oli poistunut luvatta kyseiseltä leiriltä. Fröberg kertoi huomanneensa kyseisen koululaisen puuttuvan muiden joukosta tarkastuskierroksen

¹ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilasluonteiset järjestöt: SS-miehet. Luettelo kuulustelematta olevista SS-joukoissa palvelleista henkilöistä.

aikana, mutta pojan kaverit olivat sanoneet hänen olevan vain ulkona. Siksi pojan katoamiseen kiinnitettiin tarkemmin huomiota vasta seuraavana päivänä. Kun poika tavoitettiin, saatiin selville, että hän oli halunnut käydä katsomassa äitiään Helsingissä.¹ Myös Mikko Vainio ja Axel Ax työskentelivät internoimisleirin vartiopäällikköinä. Heitä kuulusteltiin maaliskuussa 1945 todistajina, kun eräs nainen oli kertonut, että häntä oli pahoinpidelty leirillä. Vainio oli kuullut naiselta epäsuorasti hänen huonosta kohtelustaan. Nainen syytti leirin muutamaa henkilökuntaan kuuluvaa miestä hänen pahoinpitelystään sen jälkeen, kun nainen oli palannut leirille Axin ilmoitettua, ettei hänen aiemmasta karkaamisestaan oltu vihasia. Axin mukaan naista oli kuulusteltu karkamisen takia, mutta kukaan paikalla olleista ei ollut kajonnut häneen tai simputtanut häntä kuten nainen itse väitti.²

Kun Urpo Vihma saapui Suomeen vuorolaivalla Ruotsista elokuussa 1945, joutui hän välittömästi Valpon pidättämäksi luvattomasta valtakunnan rajan ylittämisestä epäiltynä. Kuulustelussa hän kertoi joutuneensa ensimmäisen kerran Ruotsiin ollessaan toipilaana haavoituttuaan sodassa käteen ja jalkaan. Tuolloin hän ei kuitenkaan ollut ehtinyt saada sormiproteesia, jonka hakemiseksi hän oli anonut uutta passia. Kun hän ei saanut sitä, hän päätti lähteä Ruotsiin salaa, mutta tarvitsemaansa oleskelulupaa hän ei Ruotsin viranomaisilta kuitenkaan saanut. Sen sijaan hänet karkotettiin nopeasti takaisin Suomeen. Valpon taholta Vihmalle ei koitunut ongelmia, vaan hän sai kuulustelun jälkeen poistua.³

Kajaanin osasto sai Hyrynsalmen piirin nimismieheltä ilmoituksen ennen vappua 1947, että Ristijärvellä suunniteltiin vappukulkueen ja –juhlan häirintää. Vasili Torvinen haettiin kuulusteluun, sillä huhujen mukaan hän aikoi laittaa pommin juhlapaikalle yhdessä muutaman muun miehen kanssa. Kuulustelussa Torvinen kielsi aikoneensa itse ryhtyä mihinkään, vaan päinvastoin hän oli toppuutellut työmiestä, joka oli humalassa selostanut suunnitelmaansa laittaa käsikranaatti tai kasapanos juhlapaikan ikkunasta sisään. Tähän Torvinen oli sanonut, että sellaisessa käy ihmisjoukossa huonosti. Työmies oli sanonut, ettei halua tappaa ketään, vaan pelkästään keskeyttää juhlat. Attentaatista ei paljastumisen jälkeen tullut mitään, eikä Torvisellekaan seurannut asiasta muuta.⁴

Myöskään Torkel Noisniemen kuulustelussa SS-vaiheita ei sivuttu sanallakaan, kun hän oli Valpon kuultavana kesäkuun alussa 1947. Noisniemeä kuulusteltiin todistajana Aktivistit-nimistä yhteenliittymää vastaan, joka kiinnosti Valpoa paljon. Valpon näkemyksen mukaan Aktivistien tarkoituksena oli toimia sotilaalliseen tapaan poliittisena järjestönä, joka suorittaa jopa terroritekoja vasemmistolaisen mielipiteen omaavia henkilöitä vastaan. Kuulustelu koski Helsingin Sanomiin Aktivistien nimissä jätettyä kirjettä, jossa Helsingin Sanomien uutisikkunasta

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 916/45.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 87. Ptk. no. 20/45.

³ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 1308. Akp. no. 174/45.

⁴ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2252. Akp. no. 163/47.

vaadittiin poistettavaksi hirtettyä jugoslaviaalaista sotarikollista esittävä kuva. Noisniemeä asia koski siksi, että hän valvoi kuvien näytteillepanoa. Kuvan vaihtoon hän ei ollut kirjeen perusteella ryhtynyt, todennut vain, että se vaihdetaan suunnitelman mukaan yhdessä muiden kanssa. Näin Noisniemen vierailu Valpossa oli sangen neutraali.¹

Aarne Kuuselo joutui Valpon eteen koitettuaan kaupitella radiolähettimiä. Heinäkuussa 1948 Rovaniemen alaosasto setvi asiaa, kun kotietsinnässä hänen asunnostaan oli löydetty viisi lähetintä. Kuuselo kertoi ostaneensa yhden lähettimen eräältä saksalaiselta sotilailta ja viisi ns. kyynel-lähetintä sotilailta Kemistä. Myytyä hän oli saanut vain yhden, eikä tiennyt, kenelle se oli välittäjän kautta päätynyt. Myöhemmin hän teki kauppvoja myös erään Valpon etsivän kanssa, joka oli tuolloin vaikuttanut luotettavalta ja vakuuttanut haluavansa hyötyä lähettimistä. Lähetinten sovittuna luovutusaikana paikalle oli kuitenkin ilmestynyt koko joukko Valpon etsiviä, jolloin kuultavalle oli selvinnyt, että häntä oli sumutettu. Tästä huolimatta Kuuselo vapautettiin kuulustelua seuraavana päivänä.²

Lisäksi yhdessä kuulustelussa SS-vaiheita vain sivutaan lyhyesti samalla tavalla kuin kuulusteltavan muitakin vaiheita. Unto Nurmen kuulustelussa vuonna 1947 kysyttiin SS:n osalta ainoastaan, mitä hän tietää Rovaniemen muista SS-miehistä. Muutoin kuulustelussa selvitettiin sitä, oliko Nurmi herjannut Neuvostoliittoa vappujuhliissa. Itse hän ei sellaista muistanut, mutta käytti toisinaan venäläisistä ryssänimitystä. Asia oli kuitenkin selvitettävä, sillä Valpon tietojen mukaan Nurmi oli sanonut juhlapuheen aikana, ettei ”ryssältä ole saatu koskaan mitään muuta kuin nälkää ja kurjuutta”, kun juhlapuhuja oli maininnut, että Suomi sai demokratian palautettua Neuvostoliiton ansiosta. Asian ratkaisu ei selviä papereista, mutta ainakin Nurmi sai muistutuksen, että puheissa oli syytä varovaisuuteen. Kaverit olivat jo varoittaneen häntä, että ”muuten voi joutua Ohranaan”.³

5.3. SS-tausta riitti jo sinänsä syyksi

SS-miesten värväminen ja toiminta kiinnosti Valpoa jo yleisellä tasolla. Valpossa haluttiin saada vastauksia etenkin värväystä koskeviin kysymyksiin sekä siihen, mitä SS-miehet Saksassa tekivät. Edellisessä luvussa esiteltyjä poikkeuksia lukuun ottamatta kaikissa muissa kuulusteluissa käsiteltiin näitä aiheita laajastikin, mutta usein kuulustelussa selvitettiin myös sellaisia asioita, joihin SS-miesten epäiltiin syyllistyneen välirauhan solmimisen jälkeen. Vain kymmenessä kuulustelussa pitäydettiin puhtaasti miesten värväyksessä ja toiminnassa tai korkeintaan kysyttiin yleisellä tasolla esimerkiksi SS-vapaaehtoisten poliittista kantaa. Tähän kysymykseen vastasi Lars

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 231/47.

² VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2260. Akp. no. 335/48.

³ VA Valpo. Rovaniemen alaosaston pöytäkirjakonsepteja v. 1947. Ptk. no. 20/47.

Norrmen marraskuussa 1946 kertomalla, että hänen mielestään suurin osa vapaaehtoisista oli poliittisesti vapaamielisiä, vaikka heidän myötätuntonsa lienee olleen Saksan puolella. Suomen poliittiseen oloihin he eivät kuitenkaan toivoneet muutoksia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tällaisia henkilöitä Norrmenin mukaan olivat muun muassa Unto Boman (myöhemmin Parvilahti) ja Claes Purjo, joilla tietävästi oli haaveita Suomen politiikan uudelleenjärjestämisestä. Monet muut olivat muuttaneet käsityksensä ”natsijärjestyksestä” oltuaan itse Saksassa.¹ Tammikuussa 1947 Norrmen otti itse yhteyttä Valpoon kysyäkseen, miksi hän ei saanut matkustuslupaa Ruotsiin, jonne hän olisi mennyt jatkamaan opintojaan. Hänelle vastattiin matkaluvan epäämisen johtuneen todennäköisesti SS-palveluksesta.²

Vuonna 1945 tehdyssä Kalervo Ahdon kuulustelussa painotettiin SS-värväystä ja toimintaa Saksassa, mutta häneltä kysyttiin myös, tunteeeko Ahto ketään, joka olisi sekaantunut vakoiluun. Tämän Ahto kielsi jyrkästi.³ Myös Yrjö Karakivi (myöh. Siitoin) sai selvittää lokakuussa 1946 kuulustelussa SS-vaiheitaan. Hänen mukaansa toukokuussa 1943 Saksassa oli kysely, ketkä suomalaisista SS-miehistä haluavat liittyä Gestapon palvelukseen. Varsinkin Mauno Alhainen oli Karakiven mukaan hyvin aktiivisesti kyselty halukkaita. Yhdenkään tällä tavoin värvätyin nimeä Karakivi ei osannut antaa, mutta muisteli heitä olleen 3-4. Karakiven mielestä ainakin Alhainen itse kuului Gestapoon, koska saksalaiset luottivat häneen vahvasti. Lisäksi Gestapoon kuuluivat hänen mukaansa Unto Boman, Claes Purjo ja Matti Autio.⁴ Tällä tavoin Valpo sai koottua kuulusteluissa sekä yleistä SS-miehiä koskevaa aineistoa että tietoa henkilöistä, joiden toiminnasta Valpossa oltiin poikkeuksellisen kiinnostuneita.

Olli Somersalo kuulusteltiin toukokuussa 1947. Värväyksestä kyseltäessä Valpo sai uutta tietoa, sillä Somersaloa ei värvätty, vaan kyseessä oli päämajan vapaaehtoinen komennus. Hän toimi Saksassa SS-pataljoonan lääkärinä. Kuulustelussa selvitettiin myös, miksi Somersalo oli ollut Ruotsissa kuusi kuukautta syksystä 1945 lähtien. Tähän Somersalon vastasi olleensa siellä opintomatalla lääkärin työnsä vuoksi. Berliinissä palvelleiden suomalaisten toimista hänellä ei ollut antaa tietoa.⁵

Eräs SS-vaiheistaan kahteen otteeseen kuulusteluun päätynyt oli Sakari Lappi-Seppälä, joka oli joutunut epäsuosioon Saksassa joulukuussa 1942, kun häntä oli epäilty vakoilusta Englannin hyväksi. Tämän vuoksi Lappi-Seppälä lähetettiin takaisin Suomeen. Muiden suomalaisten SS-miesten silmissä Lappi-Seppälä oli saanut kyseenalaista mainetta kirjoitettuaan vuonna 1945 saksalaisia kritisoivan kirjansa Haudat Dnjeprin varrella. Kirjan vuoksi hän oli saanut jopa uhkauksia. Kirjan aiheuttama epäluottamus ja kielteinen suhtautuminen ei tullut yllätyksenä Lappi-Seppälälle

¹ VA Valpo. Amp. IXA4a2: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 846/46.

² VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 33/7.1.47.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 101. Ptk. no. 1091/45.

⁴ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 558/46.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 192/47.

itselleenkään, sillä jo kirjansa esipuheessa hän kirjoitti: ”Valitettavasti minun oli silloin (so. vuonna 1942) virallisen politiikkamme johdosta pakko vaieta. Totuuden saattaminen suuren yleisön tietoon olisi langettanut minulle tuomion sekä täällä että Saksan sota-alueilla. Muistan varsin hyvin, kuinka jo rajoitetulle ystäväpiirilleni antamat kuvaukset sekä selonteot saattoivat minut monien uhkausten kohteeksi sekä antoivat loppusysäyksen Berliinissä SS-Führungshauptamtissa toimiville suomalaisille natsseille, joiden tuloksena oli karkottamiseni Saksasta sekä erottaminen (...) Waffen-SS:stä. (...) Tällä kirjallani tulen saamaan lukuisia vihاميةhiä.”¹ Lokakuussa 1946 hän kertoi Valpolle, että suurin osa suomalaisista SS-miehistä oli kuitenkin seikkailijoita, joilla ei ollut erityistä poliittista suuntaa.² Marraskuussa 1947 hän kertoi Valpolle saksalaisten suorittamasta juutalaisten joukkomurhasta, johon suomalaiset olivat kieltäytyneet osallistumasta.³ Täysin luotettavana Lappi-Seppälää ei Valpossakaan pidetty, sillä eräs etsivä kirjoitti hänestä helmikuussa 1948 näin: ”Yrjö Siitoin (ent. Karakivi) ja Matti Tamminen ovat Lappi-Seppälän hengenheimolaisia. He yrittävät sovittaa toimintansa kulloinkin vallitsevien, hetkellisten olosuhteitten mukaan. Näittenkään taholta ei siis ole mitään vaaraa odotettavissa. Mielestäni ovat kuitenkin juuri siksi epäilyttäviä, etten sanoisi epäluotettavia, että ovat aina valmiit kääntämään ”kelkkansa” tuulten muuttuessa. Nämä ajattelevat yksinomaan omia henkilökohtaisia etujaan.”⁴

Miehet, joilta selvitettiin vain värväystä ja SS-palvelusta koskevat asiat, olivat Reino Ollilainen⁵, Jaakko Hintikka ja Usko Ritvanen⁶, Erkki Heimolainen⁷ sekä Allan Palen⁸. Syynä heidän joutumiseensa kuulusteluun voi pitää yksinkertaisesti sitä, että he olivat SS-miehiä.

5.4. Kuulusteluissa haluttiin saada aineistoa muita miehiä vastaan

Monissa tapauksissa kuulusteluissa haettiin todistajakertomuksia muita SS-miehiä vastaan, tietoja SS-miesten sodan jälkeisestä edesottamuksista tai todistajanlausuntoa muihin rikoksiin liittyen. Tällaisia kuulusteluja tehtiin yhteensä 16, joista seitsemässä tapauksessa SS:ää ei käsitelty lainkaan. Nämä seitsemän tapausta olen käsitellyt jo aiemmin. Lopuissa yhdeksässä kuulustelussa päähuomio on yleensä niissä SS-miehissä, joita epäiltiin maanpetoksesta tai joista on olemassa henkilömappi. Joissakin tapauksissa Valpon mielenkiinto jäi yleiselle tasolle, kun haluttiin tietää, mitä SS-miehet ovat mahdollisesti tehneet tai saattavat tehdä. Tällaiset kuulustelut tarjosivat Valpolle

¹ Lappi-Seppälä 1945, s. 7-9

² VA Valpo. Amp. IXA4a2: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 854/46.

³ VA Valpo. Amp. IXA4-IXA4e. Ptk. no. 636/47.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi A 4416 Kurkiala, Lauri Kalervo. YD 19/26.2.48.

⁵ VA Valpo. Joensuun alaosasto Amp. IXA5: Vuosina 1944-45 lakkautetut järjestöt ja niiden toiminnan mahdollinen jatko: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 26/47.

⁶ VA Valpo. Kuopion alaosasto IX. Ilm. no. 159/46.

⁷ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 782/7.11.46.

⁸ VA Valpo. Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 145/47.

tilaisuuden kartuttaa tuntemiensa SS-miesten nimilistaa, koota jo tunnetuista miehistä tarkempia luonneanalyysseja ja lisätä tietoja niiden SS-miesten toiminnan osalta, joista Valpo oli huomattavan kiinnostunut heihin kohdistuneiden rikosepäilyjensä vuoksi.

Ylen kuuluttajana toiminut Matti Tamminen listasi Valpolle tuntemiaan natsveja marraskuussa 1946. Kuulustelussa hän mainitsi Unto Bomanin, Kim Lindbergin, Antti Aaltosen, Jouko Itälän, Mauno Alhaisen, Karl-Erik Ladaun ja Yrjö Tenomaan kannattaneen sekä kansallissosialismia ja hyväksyneen Bomanin toimet Saksassa. Mitä nämä toimet olivat, sitä Tamminen kuulustelussa ei selvitetä.¹ Samoilla linjoilla oli niin ikään jo marraskuussa 1946 kuulusteltu Tapio Kutinlahti, jonka mielestä natsismia kannattivat Bomanin lisäksi Valle Vainio, Aaltonen, Lindberg ja Alhainen.² Unto Bomanin tutkinnan yhteydessä kuulusteltiin lokakuussa 1944 Bomanin esimiehenä työskennellyt SS-vapaaehtoispataljoonan yhdysupseeri Kim Lindberg ja SS-joukkojen sensuurivirastossa työskennellyt Mauno Alhainen. Bomania epäiltiin tällöin vakoilusta ja suomalaisen sotilasasiamiehen postin varastamisesta. Lindberg sanoi kuulustelussa, ettei hän ollut havainnut Bomanilla olleen mitään salaisia tai luvattomia suhteita saksalaisiin virkatehtävien ulkopuolella. Hän ei myöskään ollut huomannut, että Boman olisi tehnyt saksalaisille Suomen vastaisia palveluksia tai sensuroinut taikka varastanut virkapostia. Alhainen puolestaan totesi, ettei juurikaan ollut Bomanin kanssa tekemisissä palvelustehtäviin liittyviä tapaamisia lukuun ottamatta. Hän lisäsi, ettei tiedä virkapostista mitään, sillä sensuuritoimiston kautta kulki vain kenttäposti. Hän ei kuitenkaan ollut havainnut, että Boman olisi puuhailnut postin parissa. Suomalaiset vapaaehtoiset eivät Alhaisen mukaan pitäneet Bomanista. He karsastivat tätä, koska Boman oli epäkohtelias ja oli ylentynyt vänrikiksi ”hämärällä tavalla”.³

Kosti Jansson haettiin kuulusteluihin elokuussa 1945. Otto Brusiiin kyseli häneltä Saksan ajoista ja oli erityisen kiinnostunut siitä, ketä muita SS-miehiä Jansson tuntee ja millaisia kursseja Saksassa järjestettiin. Kursseista Jansson ei osannut kertoa, mutta sanoi tuntevansa Kalervo Ahdon, Mika Hellemaan ja Olavi Sundströmin⁴, joita kaikkia Valpo oli kuulustellut. Samoilla linjoilla oltiin Olavi Sundströmin kuulusteluissa. Häntä kuulusteltiin ensimmäisen kerran heinäkuussa 1945 epäiltynä ”osallisuudesta erinäisten muiden SS-miesten salahankkeisiin”. Samalla selvitettiin miehen vaiheet SS-joukoissa. Hän kertoi saaneensa potkut Tölzin upseerikoulusta jouduttuaan erimielisyyksiin saksalaisen päällystön kanssa rotukysymyksessä. Sundström oli väittänyt heille, etteivät suomalaiset ole germaaneja vaan suomalaisugrilaista rotua.⁵ Toisessa kuulustelussa elokuussa 1945 päästiin selvittämään em. ”salahankkeita”. Miehen omia SS-vaiheita enemmän Valpoa kiinnostivat nyt Pentti Saastamoinen ja Mika Hellemaa, jotka olivat kertoneet Sundströmille käyneensä jonkun

¹ VA Valpo. Amp. IXA4a2: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 850/46.

² VA Valpo. Amp. IXA4a2: Sotilasluotoiset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 844/46.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1132. Ptk. no. 204/44.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 961/45.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 986/45.

kurssin Saksassa. Kurssin aiheesta hänellä ei ollut tietoa, eikä hän itse ollut osallistunut kursseille. Valpo aikoi kuitenkin kuulustella Sundströmiä uudelleen.¹ Dokumentteja tästä suunnitellusta kuulustelusta ei kuitenkaan löydy, joten on mahdotonta sanoa, toteutettiin aietta koskaan. Pentti Saastamoinen oli mielenkiinnon keskipiste myös Reino Rantasen kuulustelussa elokuussa 1945, sillä Rantanen oli tavannut hänet kolme kertaa. Valpoa kiinnostivat kaikki kurssit, joille Saastamoinen oli mahdollisesti osallistunut. Rantasella ei kuitenkaan ollut aiheesta kerrottavaa, eikä hän itse ollut missään erikoistehtävässä.²

Uuno Korpela auttoi Lauri Törniä pakomatalla, kun Törni oli paennut vankilasta. Heidät pidätettiin heinäkuun lopussa 1947 Oulussa. Kuulustelussa Korpela kertoi SS-kokemustensa ohella tutustuneensa Törniin Vaasan sotasairaalaan 1944. Seuraavana vuonna Törni ja kuultavan veli olivat lähteneet Saksaan, josta he palasivat kesällä 1945. Korpela oli tämän jälkeen lukenut lehdestä, että Törni oli tuomittu maanpetoksesta. Törnin paettua vankilasta hän oli soittanut Korpelalle ja pyytänyt tulemaan tapaamaan häntä. Törni kertoi aikovansa paeta Ruotsiin ja koska Korpela oli suunnitellut aiemmin samaa itsekin, hän päätti lähteä mukaan. Miehet lähtivät liikkeelle Seinäjoelta heinäkuun lopussa, mutta jäivät kiinni jo seuraavana päivänä Oulussa, kun he joutuivat näyttämään henkilöllisyyspaperinsa etsiessään yösiijaa. Korpela vapautettiin kuulustelujen päätyttyä 12. elokuuta ja Törni passitettiin takaisin selliin.³

Leo Sormusen kuulustelussa toukokuussa 1947 selvitettiin normaaliin tapaan miehen itsensä SS-vaiheet ja värväytyminen. Toinen syy kuulustelulle oli se, että Sormusen uskottiin olevan tietoinen Ruotsiin paenneista SS-miehistä. Tältä osin tulos jäi kuitenkin laihaksi, sillä Sormunen nimesi tällaisista miehistä vain Kalervo Kurkialan, vaikka oli kuullut, että muitakin olisi lähtenyt Ruotsiin.⁴ Samoista syistä pääosaston kuulusteluihin haettiin Leif Nielssen niin ikään toukokuussa 1947. Hän ei tiennyt Ruotsissa olevan yhtään tuttua SS-miestä, mutta saattoi valaista Valpoa kertomalla, että muisti Berliinistä SS-pataljoonan toimistosta Unto Bomanin, Matti Tammisen ja Per-Olof Johanssonin. Kyseiseen toimistoon hänet sijoitettiin sairautensa jälkeen, mutta enempää hänellä ei ollut asiasta kerrottavaa.⁵

5.5. Oleskelu Saksassa välirauhan jälkeen oli raskauttavaa

Muista aiheista Valpo kiinnosti eniten se, mitä välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen Saksassa olleet SS-miehet olivat tehneet. Valpo kuulusteli 11 tällaista miestä ja haki todisteita etenkin mahdollisesta osallisuudesta vakoiluun tai maanpetokseen. Kysymyksissä oli pinnalla etenkin Sonderkommando Nord, jonka olemassaolosta

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 988/45.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 963/45.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2221. Ptk. no. 362/47.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 207/47.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 206/47.

Valpolla oli jo todisteita. Väli-rahansopimuksen solmimisen jälkeen Saksaan jääneet sotilaat sekä Lapin sodassa vangeiksi jääneet ja sen jälkeen Saksan puolelle värväytyt sotilaat olivat Juhani Pohjosen mukaan hankala ryhmä maanpetostuomioiden kannalta. Kaikilla kun ei ollut kunnollista vaihtoehtoa valinnalleen. Heitä palasi Suomeen vuosina 1945-1947 ja monet uskoivat, etteivät joutuisi oikeuteen tekojensa vuoksi. Niinpä Valpon ei tässä asiassa tarvinnut tehdä mittavia tutkimuksiakaan, sillä kuulusteltavilta oli helppo saada kattavia vastauksia. Vuosina 1945-1948 sotaylioikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus kuitenkin antoivat runsaasti tuomioita, joissa syytteenä oli vihollisen asevoimien puolelle siirtyminen. Suurin osa tuomituista oli sotavankeina värväytyjä miehiä¹, mutta joukossa oli muutama entinen SS-mieskin. Maanpetoksesta tuomittiin kolme entistä SS-miestä, joista yhden tuomio kumottiin valituksen jälkeen ylemmässä oikeusasteessa. Kuulustelupöytäkirjoihin liittyvien merkintöjen mukaan oikeudessa käsiteltiin lisäksi neljän muun miehen tapaukset, jotka eivät kuitenkaan johtaneet tuomioihin.

Yksi maanpetostuomion saaneista miehistä oli Thor-Björn Weckström. Weckströmiä kuulusteltiin marraskuussa 1947, kun hän saapui Suomeen. Kuulusteluissa selvisi, että Weckström oli lähtenyt Suomesta salaa, liittynyt viholliseksi tietämiinsä Saksan sotavoimiin ja muun muassa värvännyt Lapin sodan suomalaisia sotavankeja SS-joukkoihin. Aiemmista vaiheistaan SS-joukoissa Weckström kertoi, että oli joutunut kerran teloittamaan ryhmänsä kanssa viisi juutalaista, mutta hän oli ampunut tahallaan ohi, koska ei voinut hyväksyä sellaista toimintaa. Itse asiasta hän kertoi, että Reserviupseerikoulussa SS-miehet olivat pitäneet kokouksia, ja tulleet käsitykseen, että heidän olisi paettava Suomesta. Yhdessä päätettiin, että jokainen saisi tehdä asian suhteen mitä halusi. Weckström meni itse Helsinkiin Katajanokalle SS-toimistoon, jossa häntä peloteltiin erilaisilla ikävyyksillä, joita hänelle Suomessa koittaisi Neuvostoliiton miehittäessä maan. Weckströmiä huolesti myös vaimon kohtalo, joten hän päätti lähteä Saksaan syyskuussa 1944. Saksasta hänet komennettiin Rovaniemelle Jouko Itälän luokse, joka värväsi siellä suomalaisia sotavankeja Saksan puolelle. Weckström kielsi itse värvänneensä ketään. Värväyksen hoiti Itälä yksin, hän vain kirjasi värväytyjen nimet ja muut tiedot ylös. Tämän jälkeen hänet oli siirretty Norjaan, jossa hän oli kouluttanut suomalaista joukko-osastoa ja luennoinut heille saamansa käskyn mukaan. Vuonna 1946 hän oli päättänyt palata Suomeen perheensä kanssa, jolloin hänet oli pidätetty ja sijoitettu internoimisleirille. Omasta mielestään hän ei ollut tehnyt mitään rikoksia Suomea vastaan, minkä jo vapaaehtoinen paluu Suomeen hänen mielestään osoitti.² Se ei kuitenkaan Weckströmin asemaa parantanut, vaan hänet tuomittiin maanpetoksesta 3 vuodeksi ja 9 kuukaudeksi vankeuteen. Helmikuussa 1948 Aamulehti muiden ohella uutisoi Weckströmin saaman tuomion. Syytteessä katsottiin, että Weckström oli poistunut Suomesta luvatta ja palannut maahan vasta vuonna 1947. Hän

¹ Pohjonen 2000, s. 57-58.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 2223. Ptk. no. 662/47.

oli ollut Pohjois-Suomessa ja Norjassa sotavangeista koottujen joukkojen koulutusaliupseerina ja pitänyt oppitunteja, ”jolloin oli koulutettavissa kiihottanut vihamielistä mielialaa Suomen laillista hallitusta vastaan”.¹

Toinen maanpetoksesta tuomittu SS-mies oli Kaarlo Sarasalo, joka vangittiin elokuussa 1945. Vaiheistaan suomalaisen SS-pataljoonan kotiuttamisen jälkeen Sarasalo kertoi palaavien suomalaisten leirillä heinäkuussa 1945. Pataljoonan kotiuttamisen yhteydessä hän oli jäänyt Berliiniin jälkikomennukselle selvittämään pataljoonan rästissä olevia asioita ja huolehtimaan yhä Saksassa olevista suomalaisista haavoittuneista ja invalideista. Aselevon solmimisen aikaan hän oli Etelä-Saksassa invalidien asioilla eikä saanut työpaikaltaan yhteystoimistosta ketään kiinni. Niinpä hän oli jatkanut töitään ja palannut Berliiniin vasta syyskuun puolivälissä 1944. Tällöin Claes Purjo oli sanonut, ettei Suomeen päässyt palaamaan virallista tietä. Siksi he jäivät odottamaan tilanteen kehittymistä. Sarasalo yritti päästä Norjaan, sillä hän ajatteli voivansa päästä sieltä paremmin salaa Suomeen. Kotimaahan hän pääsikin, kun hänet komennettiin Jouko Itälän luokse Rovaniemelle. Sarasalo joutui kuitenkin nopeasti takaisin Norjaan ja edelleen Saksaan Tölzin upseerikouluun. Tämän jälkeen hänet komennettiin Sonderkommando Nordiin, mutta hän halusi itse mieluummin panssarikouluun ja lähti sinne. Matkalla hän eksyi tovereistaan ja antautui amerikkalaisille. Heiltä Sarasalo sai matkaluvan ja pääsi Tanskan kautta kotimatalle. Hän katsoi joutuneensa palvelemaan Saksan joukoissa henkensä uhalla.² Syyskuussa 1945 julistetun tuomion mukaan hän oli laiminlyönyt velvollisuutensa heti erota Saksan sotaväestä saatuaan tietää vihollisuuksista saksalaisten ja suomalaisten välillä ja palvellut SS-joukoissa toukokuuhun 1945 saakka, jolloin hän oli antautunut amerikkalaisille joukoille. Tästä syystä hän sai maanpetoksesta 6 vuotta vankeutta ja menetti kansalaisluottamuksensa kahdeksi vuodeksi. Sarasalon ja virallisen syyttäjän hakeman muutoksen seurauksena sotaylioikeus katsoi, että Sarasalo oli tehnyt tekonsa henkeensä kohdistuvan vaaran pakottamana ja antautunut vapaaehtoisesti amerikkalaisille. Siksi entinen tuomio kumottiin ja Sarasalo oli välittömästi vapautettava vankilasta.³

Heimo Ropposelle ei käynyt yhtä hyvin. Hän palasi Suomeen toukokuussa 1945 ja joutui kesäkuussa kuulusteluihin Hangon leirillä. Ropponen oli liittynyt Saksan sotavoimiin syyskuussa 1944. Hän puolusti tekoaan haavoittumisellaan; hän oli saanut aiemmin Saksassa pysyvän keuhkovian, joka oikeutti hänet korvauksiin. Aselevon solmimisen aikoihin hän koetti saada rahat saksalaisilta kertakorvauksena ennen kuin he poistuisivat Suomesta. Saksalaisille järjestely ei kuitenkaan sopinut, vaan he totesivat Ropposelle, että jos hän lähtisi Saksaan, hän saisi siellä korvauksen ja vakituisen parantolahoidon. Lisäksi he pelottelivat Ropposta neuvostomiehityksellä ja

¹ VA Valpo. Amp. IXA4-IXA4e. Lehtileike Aamulehti 19.2.48.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 1137. Ptk. no. 158/45.

³ VA Valpo. Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47. III/17210/XX Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto no. 406, s. 5.

Neuvostoliitolle luovuttamiselle. Hänelle annettiin mahdollisuus lähteä kohti Saksaa vielä samana päivänä ja Ropponen suostui. Perillä Ropponen tapasi Claes Purjon, joka aikoi lähettää hänet yhdessä yhdeksän muun miehen kanssa Norjaan. Lupaukset parantolasta Purjo kumosi toteamalla, että Ropposella oli velvollisuus lähteä muiden mukana, kun Saksassa jo käsi- ja jalkapuoletkin taistelivat. Se oli Ropposen mielestä käsky, jota piti noudattaa. Ropponenkin päätyi Sonderkommando Nordiin, jonka hän koulutuksen perusteella arvasi valmistavan heitä sissi- tai tiedustelutoimintaan. Hän suunnitteli karkaavansa yhdessä muutaman muun suomalaisen kanssa, mutta aikeista ei tullut mitään. Lopulta hänet siirrettiin Norjaan, josta hän karkasi Ruotsiin ja pääsi siten Suomeenkin. Kaiken kaikkiaan hän katui Saksaan lähtöään, kun luvattuja korvauksiakaan ei kuulunut. Muut teot hän katsoi joutuneensa tekemään pakon alla, sillä muuten hänet olisi voitu teloittaa. Vaikka Ropponen itse katsoi joutuneensa vihollismaan palvelukseen olosuhteiden pakosta, sai hän syytteen maanpetoksesta.¹ Lokakuussa 1945 hän tuomittiin 6 vuodeksi vankilaan ja olemaan 6 vuotta vailla kansalaisluottamusta. Korkein oikeus piti tuomion ennallaan tammikuussa 1946. Ropposen katsottiin olleen tietoinen tulevista vihollisuuksista Saksan kanssa, mutta siitä huolimatta liittyneen Saksan sotaväkeen 6.9.1944. Palvelusta hän oli jakanut siihen saakka, kunnes oli ymmärtänyt Saksan tappion ilmeiseksi toukokuussa 1945.²

Myös Unto Ilmevaltaa kuulusteltiin palaavien suomalaisten leirillä heinäkuussa 1945. Häneltä selvitettiin tavalliseen tapaan niin vaiheet ennen Saksaa, värväytyminen kuin palvelukseen liittyvät tiedotkin. Ilmevalta haavoittui Saksassa miinasta ja menetti jalkansa. Elokuussa 1944 hän sai Wienistä kutsun tulla noutamaan uutta proteesia. Matkalle hän lähti syyskuun alussa ja aloitti kotimatkan Wienistä marraskuussa. Saksalaiset eivät kuitenkaan antaneet hänelle lupaa poistua maasta, vaan hän joutui olemaan toipilaskodissa aina huhtikuuhun saakka, jolloin venäläiset puolestaan myönsivät matkustusluvan. Ennen kotimatkaa hän joutui vielä Tanskaan karanteenileirille, mutta pääsi lopulta laivalla Suomeen heinäkuussa 1945. Toipilaskodissa ollessaan saksalaiset olivat koettaneet värvätä Ilmevaltaa toimistokouluun, mutta hän ei halunnut lähteä sellaiseen. Muusta värväyksestä hän kielsi tietävänsä mitään, eikä ollut tavannut matkansa aikana muista SS-miehiä kuin Pentti Rouhiaisen ja Eino Männistön.³ Unto Ilmevallan kanssa Suomeen palannut Pentti Rouhiainen kuulusteltiin myös heinäkuussa 1945 palaavien suomalaisten leirillä Hangossa. Hän kertoi haavoittuneensa Saksassa jalkaan, jonka menetti. Tammikuussa 1943 hän oli lähtenyt Saksaan uudelleen saadakseen proteesin. Se jäi tuolla kertaa saamatta ja Rouhiainen palasi Suomeen toukokuussa 1943. Lopullista proteesia hän pääsi hakemaan syyskuun alussa 1944. Hän oli toipilaskodissa huhtikuun loppuun

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1137. Ptk. no. 153/45.

² VA Valpo. Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47. III/17210/XX Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto no. 406, s. 6.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1138. Ptk. no. 226/45.

saakka, jonka jälkeen hän pääsi Ilmevallan kanssa Tanskan kautta kotimaahansa.¹ Enempää Valpo ei saanut kuulustelusta irti.

Syyskuussa 1945 Suomeen palannut Esko Markkanen oli myös haavoittunut sodan aikana. Hangon leirillä lokakuussa tehdyssä kuulustelussa hän kertoi olleensa aselevon solmimisen aikaan SS-sotasairaalassa Oulussa, jolloin saksalaiset olivat todenneet, että SS:ään kuuluvana hänet evakuoidaan Saksaan hoitoon. Markkanen antoi tämän tapahtua, kun saksalaiset olivat pelotelleet häntä venäläismiehityksellä. Hän ajatteli myös jäävänsä Suomessa ilman hoitoa, koska hän oli saanut sairaalasta jo loppulausunnon. Saksalaiset siirsivät hänet syyskuussa 1944. Toipumisensa jälkeen hän oli ollut Saksassa hänelle osoitetussa siviilivartijan työssä, kunnes tshekkisotilaat tulivat hänen työpaikalleen ja lähettivät hänet leirille. Hän oli leirillä kesäkuun loppuun 1945 saakka, jolloin hän sai matkustusluvan ja aloitti Leningradin ja Viipurin kautta kulkeneen kotimatkinsa. Saksan armeijassa hän ei enää ollut invaliditeettinsa vuoksi palvellut.²

Tapio Ilkaman tapaus poikkeaa muista edellä esitellyistä merkittävällä tavalla, sillä Ilkama oli jäänyt syyskuussa 1944 Ranualla saksalaisten sotavangiksi. Ensimmäisessä palaavien suomalaisten leirillä elokuussa 1945 tehdyssä kuulustelussa hän kertoi värväyksestään ja vaiheistaan SS-pataljoonassa ennen kuin se kotiutettiin kesällä 1943. Ilkama oli joutunut palaamaan kotimaahansa jo vuotta aiemmin, sillä hän oli kirjoittanut saksalaisten mielestä heitä halventavan kirjeen. Kuulustelussa selvitettyjä asioita täsmennettiin pari päivää myöhemmin pidetyssä toisessa kuulustelussa. Molemmilla kerroilla Ilkama kertoi, kuinka hänet oli värvätty Lapin sodan sotavankina uudelleen SS-joukkoihin, jonka jälkeen hän oli käynyt Tölzin upseerikoulun. Tämän jälkeen Ilkama oli komennettu Sonderkommando Nordiin ja välittömästi edelleen Norjaan. Sonderkommando Nord kiinnosti kuulustelijoita paljon, samoin niiden henkilöiden nimet, joita Ilkama tuolloin tapasi. Norjassa hän oli joutunut vankileirille, josta hän oli karannut Ruotsiin yhdessä Claes Purjon ja Valle Vainion kanssa. Hän korosti, että oli suostunut liittymään uudelleen Saksan sotajoukkoihin vain, kun saksalaiset olivat uhkailleet, että entistä aseveljeä vastaan taistelleelle käy muuten huonosti. Hän lisäsi, ettei myöskään ollut koko aikana toiminut millään lailla Suomea vastaan. Ilkama saatettiin karanteeniajan jälkeen pääosastolle odottamaan jatkoa.³ Ilkama joutui oikeuden eteen epäiltynä värväytymisestä sotavankina vihollisen sotavoimiin. Tuomiota ei kuitenkaan tullut. Lokakuussa 1945 tehdyn päätöksen mukaan hänet tuli välittömästi vapauttaa vankilasta. Päätös perustui siihen, että Ilkaman värväytymisen SS-joukkoihin katsottiin johtuneen pakkotilasta ja hengen menetyksen

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1138. Ptk. no. 225/45.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 1143. Ptk. no. 594/45.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1138. Ptk. no. 240/45.

vaarasta. Lisäksi hän oli kieltäytynyt osallistumasta mihinkään Suomea vastaan kohdistettuun sotatoimeen.¹

Myös Lars-Erik Ekroth kuuluu niihin suomalaisiin SS-miehiin, jotka olivat lähteneet Saksaan välirikon jälkeen saamaan sairaalahoitoa aiemman haavoittumisensa vuoksi. Hän lähti Saksaan syyskuussa 1944, kun eräs saksalainen SS-upseeri oli tuonut hänelle invalidisairaalaan käskyn matkustaa oitis Saksaan maan sotavoimiin kuuluvana henkilönä. Ekroth oli ajatellut, ettei saisi ilmaista sairaalahoitoa Suomessa, kun saksalaiset poistuisivat maasta, joten hän oli noudattanut saamaansa käskyä. Mikään viranomainen ei ollut yrittänyt estää hänen matkustamistaan pois Suomesta. Ekroth katsoi, ettei ollut millään tavalla toiminut Suomea vastaan, eikä hän tiennyt mistään viestikurssista tai vakoilukurssista. Vapauduttuaan USA:n vankileiriltä hän palasi kotimaahan kesäkuussa 1947, jolloin hänet pidätettiin ja kuulusteltiin. Ekrothin paperit lähetettiin sotaviskaalille myöhempiä toimenpiteitä varten.²

Fjalar Wisenin kuulustelupöytäkirja on ainoita laatuaan, joihin on merkitty, mikä jutun lopputulos oli. Aselevon tullessa Tölzin upseerikoulussa palveleva Wisen oli sairaalassa toipumassa keuhkoleikkauksesta. Sen jälkeen hän joutui palvelemaan vartiomiehenä Saksan antautumiseen saakka, jolloin hän joutui maaliskuuhun 1946 kestäneeseen sotavankeuteen. Suomeen hän pääsi palamaan piilouduttuaan salamatkustajana laivaan heinäkuussa 1946. Wisen pidätettiin elokuun lopussa ja vietiin kuulusteltavaksi.³ Hän ei ollut halunnut heti ilmoittautua Valpolle, koska hän pelkäsi joutuvansa pidätetyksi, sillä hänellä ei ollut mitään todistusta sairaalassa olostaan. Hän oli ajatellut saavansa vain Saksassa ilmaisen hoidon keuhkovammalleen. Vakoilusta tai vastarintaliikkeestä hän ei tiennyt mitään ja kielsi tuoneensa minkäänlaista salapostia mukanaan. Neuvottelun jälkeen pääosastolla päätettiin, ettei Wiseniä vastaan nosteta syytettä.⁴ Näin hän lienee yksi harvoja SS-miehiä, jolle Valpossa ei koetettu saada tuomiota.

Nils Aejmalaeus palasi Suomeen joulukuussa 1947. Ensimmäisen kerran häntä kuulusteltiin vaiheistaan SS-joukoissa. Toisella kerralla hän tarkensi tarinaansa. Aejmalaeus kertoi saaneensa haavoittumisensa jälkeen stipendin ja päässeensä Münchenin yliopistoon lokakuussa 1942. Aselevon jälkeen hän oli jatkanut opintojaan kuten ennenkin helmi-maaliskuulle 1945, eikä hän ollut kuullut mitään Saksassa olleiden suomalaisten internoimisesta. Suomeen hän ei ollut kuitenkaan halunnut palata ennen lopullisen rauhan solmimista ja olojen vakiintumista, sillä hän ei halunnut joutua SS-taustansa vuoksi ongelmiin venäläisten kanssa.⁵ Kesäkuussa 1945 hän oli kysellyt Ruotsin konsulaatista mahdollisuuksista päästä Suomeen, mutta pian tämän jälkeen

¹ VA Valpo. Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47. III/17210/XX Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto no. 406, s. 7.

² VA Valpo. Henkilömappi B 4559 Purjo, Claes. Ptk. no. 294/47.

³ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 817/46; liite VP/KD no. 6262/48-46.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2212. Ptk. no. 438/46.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2224. Ptk. no. 678/47.

amerikkalaiset sotilaat olivat pidättäneet hänet kotoaan. Hän oli ollut leirillä joulukuuhun 1946 saakka ja elänyt tämän jälkeen perheensä kanssa säästöillä siihen asti, että he pääsivät syyskuussa 1947 kotiuttamisleirille odottamaan Suomeen pääsyä.¹

Omaa luokkaansa on Englannin alamaisen Herman Brownin tapaus, jonka työ- ja oleskelulupa Suomessa oli päättynyt toukokuun alussa 1943. Häntä kuulusteltiin palaavien suomalaisten leirillä Hangossa marraskuussa 1945, koska hän ei ollut palannut muun suomalaispataljoonan mukana Suomeen heinäkuussa 1943. Brown selitti tämän johtuneen siitä, että hän oli tuolloin Saksassa sairaalassa, eikä häntä päästetty myöhemmin maasta, koska hänen äitinsä oli saksalainen. Niinpä Brown jäi Saksan armeijaan. Hän katsoi vapautuneensa Suomen armeijasta liittyessään Saksan armeijaan vuonna 1942, eikä hän ollut anonut Suomen kansalaisuutta. Brownille kuitenkin ilmoitettiin, että hän oli automaattisesti siirtynyt Suomen kansalaiseksi palvellessaan Suomen armeijassa.² Brownin tapaus päättyi oikeuteen. Päätöksessä hänen katsottiin palvelleen Saksan sotavoimissa ensin Suomessa ja sitten ulkomailla, kunnes hän oli joutunut englantilaisten vangiksi toukokuussa 1945. Hovioikeus kuitenkin hylkäsi maapetoksesta ajetun syytteen kolmesta syyistä. Ensinnäkään Brown ei ollut Suomen kansalainen liittyessään vuoden 1943 lopulla Saksan puolustusvoimiin. Toiseksi hän ei ollut esiintynyt tuon jälkeen Suomessa muuna kuin saksalaisena sotilana. Kolmanneksi perusteeksi hovioikeus esitti sen, ettei Brown ollut Suomen valtakunnan palveluksessa vuoden 1943 jälkeen. Brown tuli vapauttaa välittömästi.³

5.6. Matka-aikeet johtivat kuulusteluun

Monet kuulustelut liittyivät passin tai esteettömyystodistuksen anomiseen, mikä tarjosi samalla Valpolle tilaisuuden laajentaa tietojaan SS-miehistä yleisesti. Kuulustelluista kolme anoi passia ja kolme esteettömyystodistusta. Neljältä tiedusteltiin muiden kysymysten ohella matka-aikeita ja yksi otti itse yhteyttä Valpoon, kun matkalupaa ei herunut. He kaikki pääsivät kertomaan SS-vaiheistaan Valpolle. Kuulustelujen tarkoituksena oli samalla kertaa sekä selvittää miesten vaiheet SS-joukoissa että ne syyt, joiden vuoksi he halusivat ulkomaille. Pestautumista varten esteettömyystodistusta anonut Erkki Maavuori puhutettiin Valpossa tammikuun alussa 1947. Pari päivää ennen kuulustelua Valpo oli saanut nimettömän kirjeen Maavuoresta. Kirjeen sisältö kuului: ”Koska vapaaehtoisesti SS-joukkoihin kuuluvia sotilaita on pidätetty syyistä, että he sota-aikana taistelivat Saksan rintamalla meitä vastaan. Tämä on tietysti oikein, sillä he olivat isänmaan petturit. Mutta miksi ei ole rangaistu kaikkia? Miksi ovat toiset vapaina? Eikö se ole kaikkien yhtä suuri rikos? Tiedossani on eräs henkilö nimeltään Erkki Maavuori

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2224. Ptk. no. 677/47.

² VA Valpo. Amp. IXA4: Jäsenluetteloita. Ptk. no. 761/45.

³ VA Valpo. Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47. III/17210/XX Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto no. 406, s. 23.

(...). Hän taisteli Saksan rintamalla vapaaehtoisena. Miksi hän herrastelee vapaana tuo suuri hitleriläinen. Pois vaan saamaan ansaitun palkkansa.”¹ Tämän ilmiannon perusteella Maavuori vietiin Ratakadulle, jossa hän kertoi Saksan ajoistaan vain lyhyesti. Hän oli haluton puhumaan, koska hänellä ei ollut omasta mielestään mainitsemisen arvoisia tietoja. Hän ei myöskään halunnut sekoittaa itseään politiikkaan. Vaikka ilmiantaja ei saanutkaan passitettua Maavuorta vankilaan, jäi kaivattu esteettömyystodistus saamatta.² Vastaavat ilmiannot olivat Reijo Ahtokarin mukaan tyypillisiä vuonna 1945, sillä esimerkiksi riitoihin joutuneet ihmiset saattoivat uhata ilmiantavansa toisensa Valpolle. Ilmiannon syyksi riitti esimerkiksi se, että oli kuulunut suojeluskuntaan, kuten asia oli monen suomalaisen miehen kohdalla. Ilmiannot saattoivat johtaa kohteena olleen henkilön kuulustelun lisäksi jopa pitkään pidätykseen.³

Erik Savolainen tuli helmikuussa 1947 itse Valpon toimistolle kuultuaan, että Valpo on evännyt hänen matkalupansa Ruotsiin, jonne hän olisi mennyt liikematkalle. Kuulustelun mukaan Saksassa ollessa häntä oli tympäissyt etenkin siellä vallinnut komento, minkä seurauksena hän joutui niskoittelevien kirjoihin. Samasta syystä häntä ei myöhemmin hyväksytty jäseneksi SS-aseveliyhdistykseenkään. Sen jälkeen hän ei enää pitänyt yhteyttä SS-miesten kanssa.⁴ Se, edesauttoiko selostus Savolaista saamaan matkaluvan myöhemmin, ei papereista selviä.

Brynolf Palmgrén kuulusteltiin kesäkuun alussa 1947, koska tämä entinen SS-mies oli anonut ulkomaanpassia jatkaakseen Teknillisen korkeakoulun opintojaan Ruotsissa sellaisella verstaskokemuksella, jota Suomesta ei ollut saatavilla. Kuulustelussa selvitettiin tarkkaan sekä miehen elämänvaiheet, värväytyminen ja toiminta Saksassa, mutta asian ratkaisua ei papereihin merkitty. Ulkomailla hän ei tiennyt olevan muita SS-miehiä kuin Claes Purjon, vaikka uskoi kuulopuheiden perusteella, että myös Kaj Laurell olisi Ruotsissa.⁵

Kun Seinäjoen palloseura oli lähdössä pelimatkalle Ruotsiin ja seuraan kuuluvalla Paavo Suutalalle haettiin matkalupaa, päätettiin hänet kuulustella SS-vaiheiden osalta asian harkitsemiseksi. Heinäkuussa 1947 hän kertoi Valpolle paheksuneensa SS-joukoissa erityisesti viattomiin, kuten juutalaisiin, kohdistettuja vainoja eikä hyväksynyt sitä, että Hitler oli asetettu Jumalan paikalle. Kuulustelun jälkeen hän sai poistua Valpon jäädessä pohtimaan, voitiinko hänelle myöntää esteettömyystodistus ulkomaanmatkaa varten.⁶

Ensio Lyly anoi kolmen kuukauden matkalupaa Ruotsiin kesäkuussa 1948 voidakseen ”virkistyä haavoittuneen olkapäänsä vuoksi”, minkä vuoksi hänet haettiin kuulusteluun. Kun SS-miesten oli kaikkiaan vaikea saada matkustuslupaa Valpolta,

¹ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. VP/KD no. 73/33-47.

² VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 59/9.1.47.

³ Ahtokari 1969, s. 61-62

⁴ VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 796/24.4.47.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 248/47.

⁶ VA Valpo. Vaasan osaston ko. 8. Ptk. no. 90/47.

puolusti Lyly luotettavuuttaan Valpon silmissä kertomalla keväällä 1942 suomalaispataljoonassa suoritetusta epäluotettavien aineiden ja saksalaiseen kuriin sopeutumattomien henkilöiden poistosta. Tässä saksalaisten toimeenpanemassa ”puhdistuksessa” Lyly päätyi yhdessä noin 30 muun suomalaisen kanssa eristysleirille, josta heidät vuoden päästä palautettiin Suomeen. Kuulustelun ulkopuolella hän lisäksi sanoi katuvansa SS-joukoissa palveluaan.¹ Se ei papereista selviä, saiko Lyly tarinallaan Valpon sympatiat ja kaipaamansa matkustusluvan. Myöskään Raimo Kiviluodon haluaman passin kohtalo ei selviä kuulustelupaperista. Kiviluoto anoi huhtikuussa 1948 passia Ruotsiin, kun hänen äitinsä ystävätär oli kutsunut Kiviluodon kesäksi luokseen kylään. Matkaa hän perusteli halullaan oppia ruotsia ja samalla virkistäytyä.² Ainoa kuulustelluista SS-miehistä, joka varmuudella sai esteettömyystodistuksen, oli Henrik Noopila. Turun osasto puhutti hänet lyhyesti marraskuussa 1947 ja suostui antamaan todistuksen. Noopilalla ei kertomansa mukaan ollut poliittista tarkoituspäätä Saksaan lähdölleen.³

Eero Teppo oli anonut ja ilmeisesti saanut matkaluvan Englantiin elokuulle 1948. Ennen matkaa Valpo halusi kuitenkin kuulla, miksi Teppo halusi matkustaa Englantiin ja mitä hänellä oli sanottavana vaiheistaan SS-joukoissa. Jälkimmäisestä Teppo kertoi, että oli lähtenyt Saksaan oppiakseen kieltä, mutta tuli pian huomaamaan, että päätös oli hänelle suuri erehdys. Englantiin hän aikoi matkustaa työasioissa. Teppo sai vapaasti poistua kuulustelun jälkeen.⁴

5.7. Pakoaikheet haluttiin estää

Kahdeksan kuulustelua koski luvatonta rajaylitystä. Näissä tapauksissa määränpää oli ollut Ruotsi ja lähtö tapahtui rauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Kuulusteluissa varmistui, että seitsemän miestä oli todella paennut Ruotsiin ja joko palannut sieltä itse tai Ruotsin viranomaiset olivat palauttaneet heidät Suomeen asianmukaisten paperien puuttumisen vuoksi. Yksi tapauksista jäi epäilyksi. Se, mitä maasta paenneille ja myöhemmin Suomeen palanneille miehille tapahtui, selviää vain yhdessä tapauksessa, jossa syyte oli ehtinyt vanheta eikä siksi aiheuttanut toimia. Asian jatko muiden miesten osalta ei valitettavasti selviä kuulustelukertomuksista.

Sotilaskarkuruudesta syytteen saanutta Aarne Merosta kuulusteltiin heinäkuussa 1945 palaavien suomalaisten leirillä. Lokakuussa 1944 Tornion mairinnoisuuden yhteydessä hän oli hakenut turvaa pommitukselta syöksymällä laiturin alle. Hän oli kuitenkin menettänyt tajuntansa ja herännyt hinaajalla, joka oli vetäytynyt Ruotsin aluevesirajalle turvaan. Päästyään laivalta ja etsiessään yksikköään hän oli joutunut taisteluun saksalaisia vastaan kahden muun miehen kanssa, joista toinen oli

¹ VA Valpo. Amp. IXA4-IXA4e. Ptk. no. 281/48.

² VA Valpo. Amp. IXA4-IXA4e. VP/KD no. 2527/48-48.

³ VA Valpo. Turun alaostasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet. Ilm. no. 196/47.

⁴ VA Valpo. Alaostastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2260. Akp. no. 327/48.

oitis paennut ja toinen antautunut saksalaisille. Meronen sen sijaan oli melonut löytämällään veneellä joen saarelle turvaan. Saarella hän oli jatkanut taistelua siellä olleiden suomalaisten kanssa ja seuraavana päivänä he olivat päässeet Ruotsin puolelle siviilien avulla. Tällöin Meronen oli kertomansa mukaan pyytännyt päästä palaamaan Suomeen, mutta ruotsalainen upseeri oli sanonut sen olevan mahdotonta, koska miehillä oli ollut Ruotsiin tullessa aseet mukanaan. Miehet siirrettiin leirille ja heidät luvattiin palauttaa Suomeen lähipäivinä. Suomalaisille lisättiin, ettei heidän ole pakko palata kotimaahansa vaan he saavat elää vapaasti Ruotsissakin ja pääsevät töihin. Silloin Meronen päätti jäädä Ruotsiin ja palasi Suomeen vasta heinäkuussa 1945.¹

Henry Hoffrenia, Matti Autiota ja Arvo Tuhkasta kuulusteltiin tammikuussa 1946 valtakunnan rajan luvattomasta ylittämisestä. Kuulusteluissa he kertoivat sopineensa menevänsä Ruotsiin töihin, koska SS-miehen oli vaikea saada töitä Suomesta. He ylittivät rajan Tornion kohdalta joulukuussa 1945. Ruotsissa he huomasivat, että ilman passia oli toivotonta päästä asioissa eteenpäin ja siksi he ilmoittautuivat Haaparannan poliisille. Oltuaan 28 vuorokautta poliisin hoteissa heidät palautettiin Suomeen. Maasta lähdön syyksi Autio lisäsi, että hän oli kuullut lokakuussa Ylen radioselostajakursseilla huhuja, että SS-miehiä ryhdytään pidättämään ja lähetetään Neuvostoliittoon jälleenrakennustöihin. Tätä käsitystä oli vahvistanut lehdessä ollut uutinen, jonka mukaan Nürnbergin sotasyllisyysoikeudessa oli vaadittu kaikkien SS-miesten pidättämistä ja sijoittamista pakkotöihin. Lisäksi Matti Tamminen oli kertonut radioselostajakursseilla Autiolle, että mikäli Ylen hallinto saa tietää Aution SS-taustasta, on hänen mahdotonta päästä Ylen palvelukseen. Kerrottuaan tiedot Hoffrenille ja Autiolle he olivat tulleet tulokseen, että heidän olisi parasta poistua maasta ja anoa Ruotsista turvapaikkaa poliittisina pakolaisina. Miehet vapautettiin kuulustelujen jälkeen, mutta Autio joutui uuteen puhutteluun kuukauden kuluttua täsmentämään kertomustaan Suomeen palaamisen vaiheista. Muuta lisättävää hänellä ei ollut kuin se, että Ruotsin viranomaiset olivat tarjonneet tilaisuutta palata Suomeen myös viranomaisten tietämättä.²

Myös Antti Karista kuulusteltiin luvattomasta valtakunnan rajan ylittämisestä huhtikuussa 1946, kun hän saapui Ruotsista Tornioon. Hän oli mennyt Ruotsiin ilman asianmukaista lupaa ja papereita. Kuulusteluissa selvitettiin värväystä ja vaiheita Saksassa samoin kuin syitä Ruotsiin menolle. Syyksi Karinen kertoi tunteneensa, että kaikki Suomessa ovat entistä SS-miestä vastaan eikä valtioltakaan saa oikeutta. Hänet oli erotettu virastaan puolustusvoimien palveluksessa. Siksi hän oli päättänyt lähteä Suomesta ”niin pitkälle kuin pippuri kasvaa”. Ruotsissa hän oli kysellyt mahdollisuudesta päästä Chileen tai Englantiin, mutta koska asiat eivät edenneet ja rahat loppuivat, hän ilmoittautui poliisille. 22 vuorokauden pidätysajan jälkeen hän sai

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1136. Ptk. no. 147/45.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 2206. Ptk. no. 51/46; VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Kortti 25/1/46.

maassaolopaperin ja työpaikan. Kariselle tuli kuitenkin koti-ikävä ja tunne, että hän oli ”jättänyt isänmaan ajattelematta”. Siksi hän päätti palata takaisin Suomeen.¹

Elokuussa 1947 Kajaanin osasto sai tietää, että Johannes Mikkonen olisi syyllistynyt luvattomaan rajanylitykseen tarkoituksenaan matkustaa ulkomaille. Kuulustelussa selvitettiin normaaliin tapaan sodan aikaiset vaiheet SS-joukoissa ennen kuin varsinaiseen aiheeseen siirryttiin. Luvattomasta rajanylittämisestä Mikkosella ei ollut paljonkaan sanottavaa, sillä hän ei ollut kertomansa mukaan matkustanut Kajaania kauemmaksi, ei ollut koskaan käynyt Ruotsissa eikä ikinä edes suunnitellut sellaista. Mikkonen kertoi, että häneltä oli tosin kysely halukkuutta lähteä Yhdysvaltoihin saamaan laskuvarjojääkärikoulutusta, mutta etappitien tukkeuduttua asiasta ei ollut kuulunut aikoihin mitään, eikä hän ollut edes luvannut lähteä kyseiselle matkalle.²

Pentti Ylinen saapui Suomeen marraskuussa 1947 höyrylaivalla Ruotsista ilman asianmukaisia papereita. Kuulustelussa selvitettiin luvatonta rajanylitystä ja Ylisen vaiheita SS-joukoissa. Hän kertoi lähteneensä Ruotsiin elokuussa 1945 kuultuaan, että SS-miehiä oli vangittu. Rabbe Zimmer lähti hänen kanssaan. Tukholmassa he ilmoittautuivat poliisille, joka palautti Zimmerin kahden viikon kuluttua Suomeen, mutta Ylinen sai jäädä. Hän oli nimittäin sanonut olevansa poliittinen pakolainen, joka oli lisäksi sekaantunut asekätkentään. Oltuaan eri leireillä hän sai ulkomaalaispassin ja hänet vapautettiin helmikuussa 1946. Suomeen hän palasi vapaaehtoisesti ilman karkotusta saatuaan matkustusluvan Suomen lähetystöstä. Valpon osalta kuulustelu ei aiheuttanut enempää toimenpiteitä, sillä syytteen vireillepano-aika oli umpeutunut. Ylinen sai vapaasti poistua.³

Bror Lagercrantz sai myös syytteen valtakunnan rajan luvattomasta ylittämisestä, kun hänet kuulusteltiin lokakuussa 1948 Turun osastolla. Maasta poistumisestaan hän kertoi, että hän oli kyselty 1947 Merimiesunionilta mahdollisuudesta päästä merille, mutta sitä ei ollut SS-taustan takia. Samana vuonna hän oli kuitenkin hankkinut passin tarkoituksenaan päästä joka tapauksessa merille tavalla tai toisella. Lopulta hän oli mennyt tutun ruotsalaisen merimiehen kanssa laivaan ja piiloutunut tämän hyttiin. Göteborgissa hän oli poistunut laivasta salaa ja ilmoittautunut viranomaisille. Sieltä hänet oli toimitettu Tukholman kautta Suomeen. Kuulustelun jälkeen Lagercrantz päästettiin vapaaksi.⁴

5.8. Kantakortteja epäiltiin väärennetyn laajasti

Kolmessa tapauksessa kuulusteltavaa epäiltiin sotilaspassin tai muiden sotilasasiakirjojen väärentämisestä siten, että niistä oli poistettu kuulusteltavan SS-

¹ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2247. Akp. no. 116/46.

² VA Valpo. Kajaanin osaston kuulustelupöytäkirjat v. 1947-48. Ptk. no. 48/47; VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2254. Akp. no. 452/47.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2223. Ptk. no. 621/47.

⁴ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2261. Akp. no. 412/48.

palvelusta koskevat merkinnät. Valpo epäili myös, että tällaiset teot olivat yleisempiä kuin oli saatu todistettua. Kesäkuussa 1946 kuulusteltiin Elias Suorttasta, kun Valpon tietoon oli tullut, että Kouvolan sotilaspiirissä olisi väärennetty eräiden SS-miesten sotilaspassit siten, ettei SS-palvelus näy niissä. Suorttanen kielsi olleensa missään tekemisissä passien väärentämisen kanssa, mutta kuulleensa asiasta huhuja. Kun hän tiennyt mistään laajemmastakaan passien väärentämisestä, jäi kuulustelun tulokseksi ainoastaan hänen kertomuksensa Saksan vaiheista.¹

Myös Tauno Vanhasta kuulusteltiin kesäkuussa 1946 sotilaspassin väärentämisestä. Hän kielsi ensin koko asian, mutta myönsi teon siinä vaiheessa, kun paperit näytettiin. Vanhanen sanoi käyneensä heti kotiutumisen jälkeen marraskuussa 1944 Pohjois-Kymenlaakson sotilaspiirissä. Hän oli näyttänyt sotilaspassiaan eräälle kapteenille ja sanonut, ettei sillä taida tehdä mitään. Kapteeni oli todennut, että asia voidaan kyllä korjata ja tuonut hänelle uuden passin, josta SS-palvelusta koskevat merkinnät oli poistettu. Tämän lisäksi Vanhanen kertoi vaiheistaan SS-joukoissa ja siitä, kuinka hän oli osallistunut tammikuussa 1945 liikkuvan poliisin poliisikurssille Vaasassa. Kursin jälkeen hänet oli palkattu nuoremmaksi konstaapeliksi Helsinkiin, mutta hän oli jättänyt eroanomuksen, kun SS-miehiä oli alettu poistaa poliisilaitoksesta. Vanhanen vapautettiin kuulustelun jälkeen.² Vanhasta oli kuulusteltu aiemminkin, mutta tuolloin asiakirjan väärentämisestä ei vielä tiedetty, joten siitä ei kysely. Ensimmäisen kerran Vanhanen joutui Valpon kuultavaksi kolme kuukautta toista kuulustelua aiemmin, kun pääosasto kehotti Kotkan alaosastoa maaliskuussa 1946 kuulustelemaan Tauno Vanhasen. Tällöin kuulustelun syynä oli puhtaasti se, että mies oli entinen SS-mies. Saksan vaiheiden ohella Valpo sai tietää, että Vanhanen oli ollut liikkuvan poliisin palveluksessa vuonna 1945, joskin palvelus oli jäänyt lyhyeksi. Jo muutaman päivän jälkeen hän oli saanut noin 100 muun liikkuvan poliisin miehen kanssa kehotuksen anoa eroa ”uuden paikan hakua varten”. Lisäksi Vanhanen kertoi, että heinä-elokuussa 1945 pari hänelle tuntematonta SS-miestä oli istunut hänen pöytänsä ja kertonut, että mikäli länsivaltojen ja Neuvostoliiton välillä syntyy uusi kriisitilanne, kaikille SS-miehille tullaan antamaan omat ohjeensa. Miesten mukaan organisaatio tätä varten oli olemassa ja miehet luetteloituina. Kukaan ei kuitenkaan ollut ottanut Vanhaseen yhteyttä tämän jälkeen.³

Syyskuussa 1947 kuulusteluun haettiin Esko Hakala, jonka sotilaskantakortista puuttui merkintä SS-joukoissa palvelemisesta. Hakala oli itse ilmoittanut tämän seikan esimiehilleen, jonka jälkeen jääkäripataljoona 1:n komentaja ilmoitti asiasta Valpolle. Selvitettyään vaiheensa SS-joukoissa Hakala kertoi itse asiasta, että hänen alkuperäiset paperinsa jäivät venäläisten käsiin esikunnan arkiston mukana, kun suomalaiset joutuivat perääntymään Itä-Karjalasta vuonna 1944. Kun Hakala

¹ VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 13/46.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 2216. Ptk. no. 826/46.

³ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2250. Akp. no. 576/46.

siirrettiin toiseen joukko-osastoon, hän sai mukaansa vain nimellä varustetun kantakortin, jonka hän myöhemmin joutui itse täyttämään. Tällöin hän oli jättänyt SS-palvelusta koskevan merkinnän pois pitäen sitä uusissa oloissa tarpeettomana. Syyksi hän lisäsi ne monet huhut, joiden mukaan SS-miehiä tullaan rankaisemaan ankarasti ja lähettämään ”ennen aikaiseen kuolemaan miinoja raivaamalla”. Hakala lisäsi, ettei olisi jättänyt merkintää pois, ellei hän olisi pelännyt sen tuomia ongelmia niin paljon, että menetti harkintansa ja mikäli hän olisi ymmärtänyt tekonsa vakavuuden ja lainvastaisuuden. Hakala sai poistua kuulustelun jälkeen.¹

5.9. Pommi-iskusta epäiltiin SS-miehiä

Toukokuun puolivälissä 1947 Neuvostoliiton lähetystä vastaan tehtiin pommiattentaatti. Asia tuli luonnollisesti tutkia ja sen johdosta kuulusteltiin kolmea SS-miestä miestä, joista kenenkään syyllisyyttä ei voitu osoittaa. Ensimmäinen pommiattentaatista kuulusteltu SS-mies oli Herman Brown, jota kuultiin jo kaksi päivää iskun jälkeen 17.5.1947. Brown oli töissä Lahden vartioimis- ja sulkemistoimistossa, mutta oli Helsingissä kyläilemässä silloin, kun Neuvostoliiton lähetystä vastaan iskettiin. Brown kertoi käyneensä katsomassa Eläintarhanajot ja sukuloinut koko muun päivän. Brownin alibi piti paikkaansa tarkastuksessa ja hänet vapautettiin.² Hilpi Himanka haettiin Valpon kuultavaksi elokuuna alussa 1947, kun eräs autoilija oli tehnyt ilmiannon ja ilmoittanut tietävänsä mahdolliset Neuvostoliiton lähetystöä vastaan tehdyn pommiattentaatin suorittajat. Kuulusteluissa käytiin läpi myös Himangan elämänvaiheet ja toiminta SS-joukoissa. Varsinaisesta asiasta Himanka kertoi olleensa kyseisenä ajankohtana Unto Ilmevallan kanssa seuraamassa Eläintarhanajoja. Myös Ilmevallan morsian oli ollut mukana ja he olivat tavanneet kisan aikana Ilmevallan tuttavapariskunnan, jotka voivat vahvistaa hänen alibinsa.³ Unto Ilmevaltaa kuulusteltiin samana päivänä, eikä hänen tarinansa eronnut Himangan kertomasta.⁴ Näin Valpo sai arkistoihinsa ainoastaan uusia kertomuksia SS-miesten vaiheista Saksassa.

5.10. Epäilyttävä käytöskin vei kuulusteluun

Kuulusteluissa oli esillä myös liuta muita aiheita aina vappukulkueen häirinnästä ja Neuvostoliiton herjaamisesta Gestapoon, sotavankien värväämiseen ja sotilaskarkuruuteen saakka. Olavi Maine-Lakeus joutui Ratakadulle helmikuussa 1946 ”esiinnyttyään epäilyttävästi” useassa helsinkiläisravintolassa. Valpon tietojen mukaan hän oli maininnut muun muassa, että toukokuussa alkaisi uusi sota. Tällöin poliisi oli pidättänyt hänet ja vienyt putkaan selviämään. Kuulustelussa Maine-Laukeus sai kertoa

¹ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2254. Akp. no. 499/47.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 193/47.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2224. Ptk. no. 711/47.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2221. Ptk. no. 360/47.

sekä SS-vaiheistaan että käytöksestään edellisenä päivänä. Hän ei muistanut kaikkea mitä oli tullut sanoneeksi, mutta uskoi, ettei ollut puhunut ainakaan Ruotsiin menosta, josta etsivät kyselivät. Mahdollisen uuden sodan alkamisen hän oli kuullut joltain tuntemattomalta henkilöltä. Hän sanoi olleensa jo jonkin aikaa juopottelemassa ja puheidensa olevan vain humalaisen utopiaa. Sodan jälkeen hän ei ollut tavannut muita SS-miehiä kuin Sakari Lappi-Seppälän, jolta oli lainannut rahaa. Kuulustelun jälkeen Maine-Lakeus sai Valpolta varoituksen ja luvan poistua.¹

Ainoa laatuaan on Olavi Paanasen tapaus. Hänet pidätettiin huhtikuussa 1947 Jyväskylässä, kun Valpoon oli soitettu Pihtiputaan nimismiehen nimissä ja Paananen oli ilmiannettu asekatkennästä. Paanasen vaiheet SS-joukoissa ohitettiin kuulustelussa pelkällä maininnalla, kun itse asia sai yllättävän käänteen. Paananen nimittäin kertoi kuulustelussa, että hänet oli muun muassa uhattu ampua ja hän oli saanut useampia perättömiä käskyjä saapua Valpoon kuulusteltavaksi. Niinpä hän oli lopulta itse ilmiantanut itsensä ja soittanut pidätykseen johtaneen puhelun, jotta asia viimein saataisiin selvitettyä ja painostus loppuisi. Asekatkennään hän oli osallistunut vain pakkaamalla kivääri- ja patruunalaatikoita ollessaan vääpelinä Iisalmen liikennepiirin komppaniassa.² Valpon suhtautuminen Paanasen tarinaan ei selviä säilyneistä papereista, mutta se näkyy Paanasen henkilökortilta; asekatkennän osalta hän selvisi syytteittä, mutta joutui oikeuden eteen vastaamaan syytteesen viranomaisten harhauttamisesta³.

Olavi Pohjasta epäiltiin maaliskuussa 1948 osallisuudesta henkilösalakuljetukseen. Hänet pidätettiin yhdessä isänsä ja sisarensa kanssa. Kun Pohjasen vaiheet SS-joukoissa oli selvitetty, kertoi hän itse asiasta, että oli eräänä päivänä markkinoilta palatessaan huomannut kotona vieraan perheen. Pohjaselle oli kerrottu, että perhe on inkeriläinen ja heidät palautetaan Neuvostoliittoon. Niinpä Pohjanen oli suostunut pyyntöön kuljettaa perhe rajan yli Ruotsiin turvaan. Suunnitelma ei kuitenkaan onnistunut, sillä päivä ennen aiottua kuljetusta Valpon etsivät löysivät kyseisen perheen. Pohjanen kielsi osallistuneensa koskaan muulloin millään tavalla henkilösalakuljetukseen ja Pohjasen perhe vapautettiin kuulustelujen jälkeen.⁴

Yleensä kuulusteluissa selvitettiin myös kuulusteltavan sodan jälkeinen toimintaa. Huomion kohteena oli sekä kuultavan omat vaiheet että SS-miesten vaiheet yleisesti sikäli, kun kuultavalla oli niistä jotain sanottavaa. Kuitenkin vain yhdessä kuulustelussa keskityttiin selvittämään, mitä SS-miehet ovat sodan jälkeen tehneet. Vilho Kuusisto kuulusteltiin toukokuussa 1946, kun Valpon sotilastoimisto halusi selvittää syyn siihen, miksi Kuusisto oli edelleen puolustusvoimien palveluksessa Keskusvarikko 4:n vartiopäällikkönä. Samalla selvitettiin Kuusiston vaiheet SS-miehenä ja kyseltiin, mitä hän tietää SS-miesten sodanjälkeisestä toiminnasta. Siitä Kuusisto ei sanonut tietävänsä mitään, sillä hän ei ollut ollut sodan jälkeen missään yhteydessä

¹ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2206. Ptk. no. 65/46.

² VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2252. Akp. no. 200/47.

³ VA Valpo. Henkilökortti no. 214.

⁴ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2259. Akp. no. 299/48.

muihin SS-miehiin.¹ Näin asia ei yrityksestä huolimatta saanut tässä kuulustelussa valaistusta.

Matti Merivirran henkilökortin merkintöjen mukaan häntä kuulusteltiin Valpossa kahteen otteeseen², mutta näistä kuulustelupöytäkirjoista on säästynyt vain pieni katkelma vuodelta 1947, jossa hän kertoo Kaj Laurellin värvänneen suomalaisia sotavankeja SS-joukkoihin Muoniossa Lapin sodan aikana³. Mitään muuta tietoa hänestä ei ole säästynyt arkistossa, eikä hänen vaiheistaan voi siksi tietää enempää.

6. Henkilömappi koottiin erityisen kiinnostavista henkilöistä

6.1. Parikymmentä miestä sai oman henkilömappin

Valpon henkilömapeissa on yhteensä 23 suomalaisen SS-miehen mapit. Ne voidaan jaotella karkeasti kahteen pääluokkaan, joista toisen muodostavat Etsivässä keskuspoliisissa tai valtiollisessa poliisissa työskennelleiden miesten henkilömappit ja toisen erilaisten rikosepäilyjen vuoksi kootut mapit. Tällä jaottelulla mapit menevät osin päällekkäin, sillä kommunistisen Valpon aikana entinen luotettu työntekijä saattoi päästä kultavaksi SS-vaiheensa vuoksi. Mapit voidaan jakaa myös sen perusteella, mistä aiheista kuulusteluja on pääasiassa tehty. Tällöin joukossa on väärillä papereilla esiintyneitä miehiä, Sonderkommando Nordin vuoksi kuulusteltuja, erilaisista rikoksista - lähinnä maapetoksesta – tuomittuja ja siitä epäiltyjä, eri syistä pidätettyjä ja sekalainen valikoima muita tapauksia. Olen käyttänyt kuulustelun aiheenmukaista jaottelutapaa, sillä se vastaa paremmin tarkoitusta vastatessaan kysymykseen, miksi entiset SS-miehet kiinnostivat Valpoa. Vaikka syiden valikoima onkin sekava, on siinä tiettyjä yhteisiä linjoja. Useimpia mapituksen kohteena olleita henkilöitä yhdistää myös se, että heitä on epäilty ja kuulusteltu useasta eri asiasta. Näin ollen paperit on nähty tarpeellisiksi koota yksiin kansiin sen sijaan, että irrallisia kuulustelukertomuksia olisi samasta henkilöstä useita. Mappien sisällöt vaihtelevat henkilökorttien tiedoista satojen sivujen mittaisiin selvityksiin, ja eräät niistä sisältävät myös monien muiden SS-miesten kuulusteluja. Nämä olen käsitellyt kuulusteluja koskevassa pääluvussa, sillä ne valottavat yleensä paremmin kuulusteltavan tarinaa kuin sen henkilön, jonka mapissa paperit sijaitsevat. Lisäksi mappiin on monessa tapauksessa otettu kuulustelusta vain se osuus, joka koskee mapitettua henkilöä muun kuulustelun sijaitessa jossain toisessa kansiossa.

¹ VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2248. Akp. no. 217/46; VA Valpo. Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet. Ptk. no. 44/46.

² VA Valpo. Henkilökortti no. 186.

³ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Ptk. no. 261/47.

6.2. Väärennetyt paperit olivat huomion kohteena

Väärennettyjen paperien vuoksi Valpon kuulusteltavaksi päätyi kolme SS-miestä. Heitä yhdistää se, että kaikki pelkäsivät seurauksia, mikäli SS-palvelus näkyisi sotilaspassissa ja tarttuivat tilaisuuteen muuttaa papereitaan paremmin uuteen poliittiseen tilanteeseen sopiviksi. Sen lisäksi, että SS-miehet syyllistyivät tällä tavalla asiakirjan väärentämiseen, lienevät nämä tapaukset kiinnostaneen Valpoa muutenkin. SS-merkinnän poistaminen virallisista asiakirjoista vaikeutti kyseisen miehen seuraamista tai pahimmassa tapauksessa kyseinen mies olisi voinut jäädä Valpolta kokonaan huomaamatta. Etenkin puolustusvoimissa työskentelevien SS-miesten seuraamiselle oli oikeutus myös muun yhteiskunnan taholta. Sisäministeriö nimittäin antoi elokuussa 1945 määräyksen erottaa entiset SS-miehet armeijan palveluksesta. Sisäministeriö kirjelmöi aiheesta näin: ”Välirauhasopimuksen määräysten noudattamiseksi on komentajien kehotettava aikaisemmin SS-joukoissa palvelleita upseereita, aliupseereita ja värvättyjä esittämään eroanomuksensa 4.9.1945 mennessä. Eropäivämäärä on kuitenkin valittava niin, että he saavat tilaisuuden käyttää virkalomansa ennen eroamistaan.” Lisäksi ministeriö vaati ilmoittamaan, ketkä erosivat ja ketkä eivät.¹ Mikäli miehen sotilaskortista puuttui SS-palvelusta koskeva merkintä eikä SS-palvelusta saatu muullakaan tavalla selville, kyseinen henkilö olisi voinut huomaamatta jäädä puolustusvoimien palvelukseen edellä mainitusta määräyksestä huolimatta.

Immolan rajajääkäriyrykmentti 1:ssä rajakersanttina työskennellyt Toivo Hietanen joutui Valpon kuulusteluun 1946, kun selvisi, että hänen sotilaspassistaan puuttuivat SS-palvelusta koskevat merkinnät. Kuulusteluissa Hietanen myönsi, että komppanian päällikkö oli suostunut väärennyttämään hänelle uudet paperit ilman SS-merkintää. Hietanen kuitenkin korosti, ettei hän ole koskaan salannut oloaan SS-palveluksessa, vaan toverit ovat siitä tietoisia. Hän ei tullut ajatelleeksi syyllistyvänsä asiakirjan väärentämiseen poistattaessaan merkinnät, sillä hän halusi turvata toimeentulonsa arvatessaan merkinnöistä olevan enemmän haittaa kuin hyötyä.² Hän joutui kuitenkin eroamaan puolustusvoimien palveluksesta sisäministeriön annettua asiaa koskevan määräyksensä. Hietasen ohella eropaperinsa jätti kolme muuta Immolan rajajääkäriyrykmentissä palvelutta entistä SS-miestä.³ Hietasen onnistui kuitenkin päästä uudelleen puolustusvoimien palvelukseen Haminaan jalkaväkirykmentin asevarastonhoitajaksi. Tämä tieto sai Valpon Vuoksenlaakson edustajan ottamaan yhteyttä pääosastolle. Edustaja tiesi kertoa, että Hietasen vaimo oli sijoitettu mahdollisesti kansliatehtäviin samaan yksikköön. Hänen mielestään se oli hyvin järjestetty tilaisuus, joka antoi ”varmalle fasistille (so. Hietaselle) mahdollisuuden

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4418 Hietanen, Toivo Olavi. Jäljennöksen jäljennös. Sisäasiainministeriö 21.8.1945.

² VA Valpo. Henkilömappi A 4418 Hietanen, Toivo Olavi. VP/KD no. 6259/26-46 ptk. no. 32/46 s. 3-5.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 4418 Hietanen, Toivo Olavi. Jäljennöksen jäljennös. Rajajääkäriyrykmentti 1 30.8.1945.

tarkkailla tilannetta”. Lisäksi hän kirjoitti, että ”lienee sanomattakin selvää, kenelle Hietanen, mahdollisten selkkausten sattuessa maassamme, jakaa pyssyt, joita hänen varastossaan on.”¹ Luotto entisen SS-miehen lojaaliuteen oli vähissä – ainakin Valpon etsivän silmissä.

Toinen väärin paperien vuoksi kuulusteluihin päätyneet SS-mies oli Timo Räihä, jota epäiltiin lisäksi osallisuudesta maanpetokselliseen toimintaan. Räihää syytettiin sotilaspassin väärentämisestä, kun hänen armeijakaapistaan löytyi vanhojen papereiden seasta väärälle nimelle kirjoitettu passi. Erästä turvasäilöön määrättyä miestä kuulusteltaessa saatiinkin selville, että Räihä oli vuonna 1944 pyytänyt kuultavaa hankkimaan itselleen sotilaspassin, jossa ei näy hänen SS-toimintansa. Kuultava oli kirjoittanut uuden passin Räihän pyytämällä tekaistulla nimellä ja henkilötiedoilla.² Valpo piti Räihää vakoiluun tähänneen saksalais-suomalaisen Sonderkommando Nordin asiamiehenä. Valpon selvitysten mukaan hän oli hakenut 1945 radioasemia saksalaisesta sukellusveneestä Pohjanlahdelta³. Valpo teki epäilyn johdosta Räihän kotiin ”huolella suoritettua etsintää”, joka ei kuitenkaan tuottanut tulosta. Äiti ei tiennyt poikansa olinpaikkaa, mutta naapurit lupasivat ilmoittaa puhelimellaan, mikäli Räihä ilmestyisi kotiin⁴. Kolmas Räihään kohdistunut epäily koski SS-Aseveljien arkiston hävittämistä. Vuonna 1947 eräs ilmiantajan kertoi hänen polttaneen välirauhan jälkeen SS-Aseveljien arkistoa Helsingissä ja kuljettaneen samana vuonna aseita Vaasasta Etelä-Suomeen⁵. Räihän seuraaminen kuitenkin päättyi tuomioitta samana vuonna, kun Valpo sai tietoonsa, että Räihä oli todennäköisesti paennut Venezuelaan⁶.

Kolmas väärin paperien vuoksi kuulustelluista miehistä oli Erik Liukkonen, joka oli toiminut EK:n etsivänä ennen lähtöään SS-vapaaehtoiseksi. Muuttuneessa tilanteessa hän pääsi Valpon kortistoon heinäkuussa 1945. Nyt Liukkonen ei enää ollut talon palveluksessa oleva etsivä, vaan mies, jonka edesottamuksia tuli seurata. Näin varsinkin siitä syystä, että Liukkonen oli toiminut SS-Aseveljet ry:n tilintarkastajana ennen yhdistyksen lakkauttamista, hän kuului yhdistyksen johtokuntaan ja oli lisäksi kuulunut myös lakkautettuihin Helsingin, Hyvinkään ja Viipurin suojeluskuntiin. Raskauttavin syytös oli, että Liukkonen oli osallistunut väärin paperien hankkimiseen ja henkilösalakuljetukseen, joista hänet tuomittiin 150 päiväsakkoon (yhteensä 12 000 markkaa)⁷. Kuulusteluihin Liukkonen joutui ensimmäisen kerran vuonna 1946. Tästä kuulustelusta on säilynyt vain liite, joka kuitenkin antaa kuvaa asioista, jotka Valpoa askarruttivat. Kuulustelijoita kiinnostivat etenkin entisten SS-miesten keskuudessa vallitsevat mielialat, miesten soluttautuminen johonkin uuteen toimintaan oman yhdistyksen lakkauttamisen jälkeen ja mahdolliset värväykset tällaisen

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4418 Hietanen, Toivo Olavi. VP/KD no. 6259/26-26.

² VA Valpo. Henkilömappi B 4797 Räihä, Timo Olavi. Ptk. 3/46.

³ VA Valpo. Henkilömappi B 4797 Räihä, Timo Olavi. Ptk. 184/46.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi B 4797 Räihä, Timo Olavi. VP/KO Ilm.rek. no. 258.1945.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi B 4797 Räihä, Timo Olavi. YD 1441/17.4.47.amp.XVI.

⁶ VA Valpo. Henkilömappi B 4797 Räihä, Timo Olavi. KD 3878/33-47.10V.47.

⁷ VA Valpo. Henkilömappi H 13245 Hilden, Erkki. Henkilökortti.

yhteisen toiminnan luomiseksi. Kysymykseen ”onko SS soluttautunut johonkin muuhun toimintaan?” Liukkonen totesi, että siihen on mahdotonta vastata, koska yksityisinä miehinä SS-miehiä on todennäköisesti mukana monissa yhdistyksissä jokaisen oman maailmankatsomuksen mukaan – aatteellisista syistä vasemmistojärjestöissäkin. Vaikka hän itse olikin keskittynyt jo reilun vuoden vain työn tekemiseen, hän uskoi, että olisi saanut kuulla, mikäli SS-miehet olisivat joukolla ”ruvenneet johonkin vehkeilyihin”. Samoin oli laita aseatkennässä ja mielenilmauksissa; mukana takuulla oli entisiä SS-miehiä, mutta tapaukset ovat yksittäisten henkilöiden omia tekoja.¹ Valpo kiinnosti ennen muuta SS-miesten toiminta yhtenä ryhmänä, mutta kuulusteltavan mukaan mitään ryhmittymää ei ollut enää olemassa lakkautetun asevelijärjestön jälkeen. Tässä kuten monissa muissakin kuulusteluissa on kuitenkin nähtävissä, että Valpo uskoi SS-miehillä olevan uutta salaista toimintaa, josta se halusi saada tietoja.

Uudelleen Liukkonen joutui kuulusteluihin helmikuussa 1948. Kuulustelu kulki normaaliin tapaan. Ensin selvitettiin perusasiat perhettä koskevine tietoineen, sitten kyseltiin värväytymisestä Saksaan; kuka oli värvänyt ja missä, miksi ja koska lähti ja ketä muita oli tuolloin lähdössä. Seuraavaksi Valpo kiinnosti, mitä Saksassa oli tapahtunut. Tämä kaava toistuu kaikissa Valpon suorittamissa kuulusteluissa. Vasta näiden perusasioiden jälkeen selvitettiin, mikäli sitä pidettiin tarpeellisena, muita kysymyksiä. Liukkonen kohdalla se tarkoitti koko ajanjaksoa SS-pataljoonan hajottamisesta helmikuuhun 1948. Liukkosella ei kuitenkaan ollut antaa Valpon kannalta mehukkaita tietoja. Hän totesi, että yleisesti ottaen entiset SS-miehet halusivat sopeutua yhteiskuntaan ja unohtaa menneisyytensä sitä kuitenkaan liiaksi katumatta – eikä ainakaan virallisesti sanomalehdistössä, kuten hän korosti. Liukkonen kertoi joidenkin olevan opiskelemassa ja valtaosan ”hakeutuneen käytännöllisen elämän aloille”. Omalta osaltaan hän vain toivoi saavansa jatkaa rauhallista elämäänsä, olkoon maassa millainen hallitus hyvänsä. Vain entisestä SS-miehestä, toimittaja Matti Tammisesta hän saattoi kertoa tämän yrittäneen hankkia tietoja henkilöistä, jotka mahdollisesti halusivat paeta Suomesta. Yleisradiossa työskentelevää Tammista pidettiin kuitenkin yleisesti Valpon kätyrinä, jonka sanaan ei luotettu ja jolle ei uskottu mitään asioita. Tämän enempää ei Liukkosella ollut asiasta sanottavaa.² Tammisen osalta SS-miesten arvelut pitivät paikkaansa, sillä hän toimi Valpon avustajana kuten Tammisen henkilökortti osoittaa³.

Yksi Liukkonen kuulusteluista on myös SS-pataljoonan kenttäpastorina toimineen Kalervo Kurkialan mapissa. Toukokuulle 1946 päivätyssä kuulustelussa hän kertoo edelleen Tammisesta, josta nimeltä mainitsematta jäänyt henkilö oli häntä varottanut. Liukkonen kertoi kuulustelijalle kysyneensä varottajalta, onko tällä jotain salattavaa, vai miksi hän pelkää Tammista. Tähän varoittaja oli kertonut olevansa siinä

¹ VA Valpo. Henkilömappi H 13245 Hilden, Erkki. Kuulustelupöytäkirjan liite VP/KD no. 3062/48-46 Akp. 162/46 s. 9.

² VA Valpo. Henkilömappi H 13245 Hilden, Erkki. Kuulustelupöytäkirja YD 19/26.2.48 amp. IXA4.

³ VA Valpo. Henkilökortti 314.

käsityksessä, että kaikki SS-miehet vangitaan, koska he ovat palvelleet Saksan armeijassa ja syyllistyneet sotaan Neuvostoliittoa vastaan sen omassa maassa. Liukkonen oli kehottanut varottajaa, kuten kertomansa mukaan monia muitakin, olemaan hermoilematta ja tekemättä mitään lainvastaista, koska yhden SS-miehen osallistuminen laittomuuksiin kohdistaisi vainon kaikkiin muihinkin. Sitä ei Liukkonen mielestä saanut missään nimessä tapahtua, koska silloin moni täysin syytön joutuisi syyttä kärsimään.¹ Valpon kannalta otollisimmaksi tiedoksi kuulustelusta jäi se, että nyt tiedettiin, ettei ainakaan Tammisen kautta voinut saada kovinkaan hedelmällistä tietoa SS-miesten mahdollisista laittomista edesottamuksista.

6.3. Muutama SS-mies pääsi Valpoon töihin

Vaikka entisiä SS-miehiä ei muuttuneessa poliittisessa tilanteessa haluttukaan sen enempää armeijan kuin poliisinkaan palvelukseen, ehtivät eräät heistä olla jonkin aikaa kommunistisen Valpon palveluksessa ennen kuin virasto ehdittiin täysin puhdistaa. Valpon kannalta heitä voitiin jopa pitää tarpeellisina siinä mielessä, että heidän kauttaan saattoi olla mahdollista hankkia tietoa SS-miesten uusista edesottamuksista. Asian teki ongelmalliseksi kuitenkin se, miten voitiin varmistaa tällaisen miehen lojaalius uutta työnantajaa kohtaan. SS-miehet saivat myös pian selville, kuka työskenteli Valpon laskuun, jolloin tämän henkilön arvo tiedonkerääjänä laski käytännössä nolnaan. Kukapa olisi tahallaan kertonut arkoja asioita tunnetulle Valpon etsivälle. SS-taustastaan huolimatta viisi miestä palkattiin Valpoon SS-pataljoonan kotiuttamisen jälkeen. Yksi henkilömapin saaneista oli työskennellyt EK:ssa ja Valpossa ennen värväytymistään Saksaan.

Christian Rosenbröijer työskenteli Valpossa SS-pataljoonan kotiuttamisen jälkeen. Häntä kuulusteltiin, kun vakoilusta epäilty Thoralf Kyrre ja Elli Poikonen pääsivät pakenemaan Valpon Ratakadulla sijainneesta vankilasta alkusyksystä 1945 erään etsivän avustuksella. Rosenbröijer ei ollut auttanut paossa vaan pelkästään järjestänyt omasta aloitteestaan Poikoselle mahdollisuuden tavata tuttavansa vankilassa.² Toinen Rosenbröijeriä koskeva kuulustelu löytyy Valpon kuulustelukansioista. Tällä kertaa hän toimi todistajana erään Valpon internoimisasiain päällikön jutussa, jossa ko. päällikön epäiltiin auttaneen internoidun saksalaispariskunnan pakenemaan.³ SS-miehet itse pitivät Valpon palvelukseen pääsystä Rosenbröijeriä ”kavaltajana”, mikä ilmenee toukokuussa 1945 tehdystä kuulustelupöytäkirjasta. Siinä kuulusteltava kertoi lisäksi huhtikuussa pidetystä SS-tapaamisesta, jossa oli käsitelty pääasiassa mahdollisesti lähitulevaisuudessa tapahtuvia SS-miesten pidätyksiä. Tilaisuudessa oli selostettu paikkakunnat ja nimetty luotettavat henkilöt, joiden puoleen kääntymällä saattoi saada

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4416, Kurkiala, Lauri Kalervo. PV/KD no. 3062/48-46 Akp. no. 162/46.

² VA Valpo. Henkilömappi H 14126 Rosenbröijer, Christian.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1134. Ptk. no. 44/45.

suojelusta tai päästä ainakin Pohjois-Suomeen.¹ Puhtain paperein Rosenbröijer ei kuitenkaan selvinnyt. Hänet tuomittiin Rovaniemen raastuvanoikeudessa toukokuussa 1946 törkeästä varkaudesta, ampuma-aseen luvattomasta hallussapidosta, valtakunnan rajan luvattomasta ylittamisestä ja yllyttämisestä ulkomaisen rahan luvattomaan maahanvientiin 4 800 markan sakkoon ja reilun 1 000 markan korvauksiin valtiolle.² Tapahtumien kulku, joka johti tuomioon, ei ilmene Rosenbröijerin mapista.

Myös Pentti Hartelin pääsi henkilökunnasta kerättyihin mappeihin. Hän työskenteli Savonlinnassa ylimääräisenä etsivänä helmikuun ajan vuonna 1945. Jo ennen hänen palkkaustaan oli esitetty epäilyksiä, että lienee kyseenalaista palkata entistä SS-miestä ”nykyoloissa” viraston palvelukseen³. Hartelinin ura valtiollisen poliisin palveluksessa päättyikin lyhyeen, mutta varsinaisiin kuulusteluihin hän ei missään vaiheessa joutunut edes SS-palvelustaan koskevalta ajalta. Tapio Nuutinen sai myös mappinsa, sillä hän työskenteli Valpon palveluksessa kahteen otteeseen – jälkimmäisellä kerralla 1.9.1943-31.5.1945. Keväällä 1945 hän toimi Hangon internointileirin kuulustelijana. Myöskään Tapio Nuutista ei kuulusteltu, mutta internointileirin kuulustelijan ajoista jäi kuitenkin Nuutisen mappiin merkintä, jonka mukaan ”hänen laatimiaan pöytäkirjoja vertailemalla käy ilmi niiden natsilainen väritys”.⁴

Henry Lindahl (tunnettiin Valpossa myös Harry Lindahlina) pääsi Valpon palvelukseen vuonna 1944 huolimatta SS-taustastaan ja siitä, että oli jäänyt Saksaan suomalaisen SS-pataljoonan palauttamisen jälkeen. Kuulustelussa hän selvitti Saksaan jäämisen johtuneen haavoittumisestaan; hän oli ollut Saksassa sairaalassa, kun pataljoona oli palautettu Suomeen. Kun Lindahl oli sanonut haluavansa myös lähteä, olivat saksalaiset todenneet hänen silloin menettävän oikeutensa anoa Saksan valtiolta korvausta haavoittumisestaan. Tämän vuoksi hän päätti jäädä Saksaan, mutta pääsi Suomeen muutaman kuukauden kuluttua. Tammikuun puolivälissä 1944 hänet otettiin Valpon palvelukseen, mutta pesti ei ollut pitkä. Syyskuussa 1944 hän pakeni erään Valpon esittelijän kanssa Ruotsiin, kun esittelijä oli todennut muuttuvan tilanteen sitä vaativan. Ruotsissa Lindahl ehti olla internoimisleirillä kuukauden ennen kuin hänen käskettiin poistua maasta. Ennen sodan loppumista hänen ei kuitenkaan tarvinnut lähteä. Lindahl palasi Suomeen maaliskuussa 1946, jolloin hänet pidätettiin ja vietiin kuulusteluihin maasta pakenemisen vuoksi.⁵ Tällä kertaa kuulustelussa selvitettiin tarkkaan myös värväytyminen Saksaan ja vaiheet siellä. Korkeimman oikeuden päätöksellä syytteenpano oli kuitenkin rauennut Ruotsiin pakenemisen osalta, eivätkä tutkimukset siksi johtaneet mihinkään.⁶ Entinen työntekijä kiinnosti Valpoa kuitenkin yhä. Korttitietojen perusteella hänen tiedettiin olevan usein sotaan syyllisenä tuomitun T.

¹ VA Valpo. Henkilömappi H 14126 Rosenbröijer, Christian. YD 2129/31.12.47.

² VA Valpo. Henkilömappi H 14126 Rosenbröijer, Christian. Pol. san. 22. 21.3.47-B341.

³ VA Valpo. Henkilömappi H 13190 Hartelin, Pentti Arvo Olavi. VP/KD no. 1243/59.1944.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi H 13911 Nuutinen, Tapio Ilmari.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi A 4387 Lindahl, Henry Johannes Robert. Ptk. no. 104/46.

⁶ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2207. Ptk. no. 104/46.

M. Kivimäen pojan seurassa. Lokakuun lopussa 1948 hänen tiedettiin olevan Prahassa, jonne hän oli saanut kuukauden matkustusluvan opiskelujen takia – Lindahl käytti ajan hyväksi ja meni naimisiin tsekittären kanssa.¹

Stig Hedmanin ura Valpossa päättyi SS-taustaan, kuten monella muullakin. Hedman oli palkattu Rovaniemen osaston tilapäiseksi etsiväksi tammikuussa 1944, kun oli todettu Valpon ”kipeästi tarvitsevan tämänlaatuista miestä palvelukseensa”. Toimi kuitenkin peruttiin syyskuun alussa, eikä Valpo kuullut hänestä mitään sen jälkeen.² Ahti Paikkala oli puolestaan työskennellyt EK:ssa ja Valpossa ennen värväytymistään Waffen-SS:ään. Hänkään ei joutunut myöhemmin kuulusteluihin SS-vaiheensa vuoksi.³

6.4. Tuomittujen mappeihin saatiin monenlaista tietoa

Erilaisista rikoksista tuomittujen henkilöiden mapit voi jakaa niihin, joissa on paljon tietoa ja paperia ja niihin, joista selvästi puuttuu laadittuja asiakirjoja. Säästyneiden dokumenttien perusteella voi kuitenkin selvittää syitä, jotka johtivat tuomioihin. Tuomioista kaksi tuli maanpetoksesta, yksi toimimisesta SS-joukoissa, yksi evakuoitavien tavaroiden piilottelusta ja yksi aseatkennästä. Näihin tuomioihin johtaneet kuulustelut antoivat laajuudessaan Valpolle tilaisuuden selvittää laajemmin sitä kiinnostaneita kysymyksiä kuten saksalaisten Suomessa suorittamaa vakoilua, erityisesti Sonderkommando Nordia, suomalaisten sotavankien värväystä Saksan armeijaan Lapin sodan aikana ja välirauhan jälkeen yhä Saksassa olleiden suomalaisten toimintaa. Koska moniin tapauksiin liittyy myös lukuisia todistajakertomuksia, saattoi Valpo niiden avulla selvittää SS-miesten vaiheita laajasti aina värväytymisestä lähtien. Tuomion saaneiden miesten tapausten tutkiminen poikikin Valpolle mittavan määrän paperia ja tietoa. Todistajakertomukset olen sijoittanut kuulusteluja käsittelevään päälukuun niiltä osin, kun ne selvittivät Valpolle muita kuin tuomion saaneiden henkilöiden toimintaa. Monissa tapauksissa Valpo näet sai kuulustelussa enemmän tietoa SS-miesten yleisistä vaiheista tuomitun tekojen jäädessä vähälle huomiolle.

Jouko Itälän mappi on laajuudessaan yksi muhkeimmista SS-miehistä kerätyistä. Se sisältämät paperit kuitenkin käsittelevät samaa asiaa yhä uudelleen: Valpoa kiinnosti Itälän kirjavat vaiheet suomalaispataljoonan lakkauttamisen jälkeen, jolloin Itälä jäi Saksaan. Valpo pidätti Itälän Turussa 5. heinäkuuta 1946 tämän vapauduttua norjalaiselta vankileiriltä ja palattua Suomeen. Valpo syytti Itälää kahdesta seikasta: ensinnäkin siitä, ettei hän luopunut Saksan sotavoimista vihollisuuksien puhjettua Suomen ja Saksan välille, vaan Itälä palveli Saksassa aina maan antautumiseen

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4387 Lindahl, Henry Johannes Robert.

² VA Valpo. Henkilömappi A 4391 Hedman, Stig Edvin.

³ VA Valpo. Henkilömappi H 13957 Paikkala, Ahti.

vuonna 1945 saakka. Toiseksi Itälän syytettiin ”vietelleen” saksalaisten sotavangeiksi joutuneita suomalaisia astumaan Saksan sotavoimien riveihin.¹

Jouko Itälä vangittiin lokakuun 1. päivänä ja passitettiin Helsingin varuskunnan päävartioon säilytettäväksi, kunnes sotaylioikeus määräisi asiasta toisin. Saatuaan tutkimuksensa päätökseen sotaylioikeus tuomitsi Itälän vuonna 1947 vuoden ja kahden kuukauden vankeuteen SS-joukoissa toimimisesta. Kahden kuukauden tutkintavankeus vähennettiin tuomiosta. Tehdyn selvityksen mukaan Itälä olisi halunnut palata Suomeen muun pataljoonan mukana kesällä 1943, mutta saksalaiset estivät paluun.² Itse Itälä perusteli värväystoimintaansa siten, että suomalaisia olisi joka tapauksessa liittynyt Saksan joukkoihin jonkin verran, mutta nyt hänellä oli tilaisuus vaikuttaa sekä suomalaisten käyttöön että toimintaan. Hän myönsi tienneensä diplomaattisten suhteiden katkeamisesta Suomen ja Saksan välillä, mutta ei sotatoimien alkamisesta tänä aikana. Myöhemmin katsoi olevansa pakotettu jatkamaan toimintaansa voidakseen huolehtia jo SS-joukkoihin liittyneiden miesten eduista ja auttaakseen vangiksi joutuneita.³ Saksan antautuessa Itälä karkasi Norjaan, jäi vangiksi ja vapautui paikallisesta vankilasta kesäkuun lopussa 1946. Suomalaisten vankien värväminen tapahtui sotaylioikeuden mukaan käskystä ja pakkotilanteessa, sillä muuten Itälän olisi vakavasti vaarantanut oman henkensä. Erittäin lieventäväksi seikaksi katsottiin, että Itälän vaikutuksesta värvätyt eivät joutuneet taistelemaan Yhdistyneitä Kansakuntia vastaan. Lopulta Itälä jätettiin monien muiden Saksaan syystä tai toisesta jääneiden miesten tavoin tuomitsematta Saksaan jäämisen osalta. Vankeusrangaistuksen hän sai pakkotilassa ja erittäin lieventävien asiahaarain vallitessa tehdystä jatketusta yllytyksestä sotavankina astumiseen vihollisen sotaväen puolelle.⁴

Toisen mittavan mapin Valpo sai kerättyä kiihkeänä venäläisvihaajana pidetystä Lauri Törnistä, jota pidettiin myös yhtenä SS-miesten johtavana aktiivina. Häntä varjostettiin ja tarkkailtiin kuukausia ennen kuin hänet pidätettiin huhtikuussa 1946 ja määrättiin kahden kuukauden kuluttua turvasäilöön. Valpo selvitti Törnin matkustaneen 1945 sukellusveneellä Saksaan saamaan vakoilu- ja sabotaasikoulutusta ja palanneen sitten Suomeen kouluttamaan muita. Saksan romahtaessa Törni oli jälleen Saksassa, jossa hän päätyi englantilaiselle vankileirille. Sieltä hän karkasi Tanskaan ja palautettiin Ruotsin kautta Suomeen. Kuulusteluissa selvitettiin Törnin osuutta Sonderkommando Nordiin, jossa hänen tiedettiin toimineen. Törni tuomittiin toukokuussa 1947 maanpetoksesta 6 vuoden vankeuteen ja olemaan 4 vuotta vailta kansalaisluottamusta. Lisäksi hän sai 7 kuukautta vankeutta karattuaan vankilasta. Törni vapautui kuitenkin jo helmikuussa 1948, mutta koeaikaa olisi jatkunut vuoteen 1953, ellei presidentti olisi armahtanut häntä joulun alla 1948.⁵ Törnin pidättäminen aiheutti

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4414 Itälä, Jouko. Liite VP/KD no. 3791/47-46.

² VA Valpo. Henkilömappi A 4414 Itälä, Jouko. Liite VP/KD no. 3791/47-46.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2214. Ptk. no. 536/46.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi A 4414 Itälä, Jouko. Liite VP/KD no. 3791/47-46.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi A 4426 Törni, Lauri Allan.

myös hänen perheensä seuraamisen. Avustaja raportoi vanhempien olevan usein matkoilla, vieneen vintille laatikoita, joissa oli saksankielistä kirjoitusta ja isän vilkuilleen ympärilleen ennen raitiovaunuun nousemista. Olipa Törneille tullut kolme miestä autolla – heidät oli päästetty sisään ikkunaan koputtamisen jälkeen. Lisäksi naapurit olivat havainneet radiossa häiriöitä, joista Törnejä syytettiin.¹ Vaikka tällaiset tiedot vaikuttavat lähinnä tarpeettomilta, ovat ne luultavasti antaneet Valpolle uskoa tutkimusten kannattavuuteen, sillä Törnin perheen seuraamista jatkettiin tarkasti.

Oppikoulujen karjalaisseuraan ja suojelukuntaan kuuluneen Antti Aaltosen henkilömappi on valitettavan vajaa, mutta tietoja hänestä löytyy Valpon muista kansioista. Tutkimuksissaan Valpo sai selville, että Aaltonen oli jäänyt Saksaan jälkikomennukselle, kun Suomen ja Saksan välit rikkoutuivat. Aaltosen tehtävänä oli hoitaa tuolloin vielä Saksassa olevien suomalaisinvalidien asioita yhteystoimistossa Berliinissä. Kesällä 1944 yhteystoimisto pienei niin, että Aaltosen ohella sinne jäivät enää Claes Purjo ja Kaarlo Sarasalo.² Sen, miksi hän ei palannut Suomeen ensi tilassa tai ottanut yhteyttä Suomen lähetystöön, Aaltonen selitti johtuneen siitä, että saksalaiset eivät olleet päästäneet yhteystoimistossa työskennelleitä – häntä itseään, Purjoa ja Sarasaloa – poistumaan toimistosta. Myöhemmin hän toiminut vanhimpana sille suomalaisjoukolla, joka jäi Lapin sodassa vangeiksi ja sitten värvättiin SS:ään.³ Hän oli myös ollut kouluttajana Sonderkommando Nordissa. Sonderkommando Nordista hän kertoi Hangossa palaavien suomalaisten leirillä 1945 pidetyssä kuulustelussa, että oli pian havainnut sen olevan salainen yritys vakoilla, joten hän oli halunnut pois ja päätynyt Norjaan. Aaltonen saapui Suomeen heinäkuussa 1945 karattuaan norjalaiselta vankileiriltä soutuveneellä Ruotsiin. Kaiken kaikkiaan hän oli joutunut omasta mielestään toimimaan jatkuvasti kuolemantuomion uhalla, mutta hän ei kuitenkaan ollut toiminut Suomea vastaan.⁴

Aaltonen tuomittiin Salon kenttäoikeudessa syyskuun lopussa 1945 maanpetoksesta 4 vuodeksi ja 6 kuukaudeksi kuristushuoneeseen ja olemaan kolme vuotta vailla kansalaisluottamusta. Lisäksi hän menetti sotilasarvonsa. Aaltosen tekemän valituksen jälkeen Korkein oikeus muutti tuomion 2 vuoden vankeudeksi ja kansalaisluottamuksen sekä sotilasarvon menetykseksi. Tuomio perustui siihen, että Aaltonen oli syksyllä 1944 Sonderkommando Nordissa värvännyt suomalaisia naisia radiosähköttäjiksi vakoilutehtäviin Suomeen.⁵ Aaltosen vaiheita seurattiin pitkään tuomion julistamisen jälkeenkin, mutta mitään uutta tietoa tutkimukset eivät enää

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4426 Törni, Lauri Allan. YD 706/28.10.46.

² VA Valpo. Henkilömappi A 4512 Aaltonen, Antti Nikolai. YD 1813/12.3.47 amp. IX.A4.

³ VA Valpo. Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47. III/17210/XX: Valtiollisen poliisin pääosaston tiedonanto no. 406 s. 5-6.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 90. Ptk. no. 155/45.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi A 4512 Aaltonen, Antti Nikolai. Henkilökortti.

tuottaneet. Myöhemmin hänestä saatettiin kirjata vain, että Valpon mukaan mies oli kiihkeä kansallissosialisti.¹

Harry Backbergin kansioista kuulustelupöytäkirjat ovat hävinneet - säästyneistä tiedoista voi ainoastaan päätellä, että niitä on varmasti joskus ollut. Backberg oli tuomittu sota-oikeudessa evakuoitavien tavaroiden piilottelusta viideksi vuodeksi vankeuteen – säästyneet asiakirjat eivät valitettavasti kerro asiasta enempää, eivät edes sitä milloin tämä tapahtui. Valpon merkintöjen mukaan Backberg hoiti myös SS-miesten värväystoimistoa Helsingissä vuonna 1941. Kesällä 1945 eräs siivoojatar teki Valpolle ilmoituksen epäilyttävistä havainnoistaan; Backbergin autotallissa oli siivoojattaren kertomuksen mukaan sotilaskiväärejä ja panoksia. Hän epäili, että niitä oli ”kokonainen arsenaali”. Lisäksi rouva oli kuullut perheessä puhuttavan, että Ratas oli ollut värväystoimisto.² Sitä, mihin ilmianto johti, on mahdotonta tietää ilman asiakirjoja.

Heikki Osmonsalo pidätettiin marraskuussa 1945 kuudeksi viikoksi epäiltynä osallisuudesta asekatkentaan. Pöytäkirjan mukaan hän oli toiminut auton apumiehenä kätkenässä.³ Valitettavasti kaikki muut asiaa valottavat paperit puuttuvat, joten asiaan ei voi perehtyä lähemmin. Matti Lukkarin keräämän asekatkijöitä koskevan luettelon mukaan Osmonsalo tuomittiin kolmen kuukauden vankeuteen, koska hän toiminut 2.-yleisesikuntaupseerin apulaisena⁴.

6.5. Maanpetoksesta epäiltiin useampia kuin saatiin tuomituiksi

Oman lukunsa henkilömapeissa muodostavat ne kolme miestä, joita Valpo epäili maanpetoksesta, mutta joita Valpon ei koskaan onnistunut saattaa tuomioistuimen eteen tai välttämättä tavoittaa muutenkaan. Niinpä Valpon tehtäväksi jäi kerätä mittavat määrät todistajakertomuksia ja koittaa valottaa epäilyjä niiden avulla. Nämä kaikki kolme olivat johtavissa asemissa suomalaisen SS-pataljoonan organisaatiossa ja jääneet syystä tai toisesta Saksaan sen jälkeen, kun muu pataljoona oli palautettu Suomeen. Malliesimerkin tällaisesta miehestä tarjoaa Claes Purjo, josta on olemassa paljon paperia, mutta vähän asiaa, sillä Valpon ei koskaan onnistunut tavoittaa Purjoa itseään kuulusteluihin. Tiedot hänestä karttuivat muita SS-miehiä kuulustelemalla; Purjon mapista löytyy muun muassa seitsemän suomalaisen SS-miehen kuulustelukertomukset. Niitä olen käsitellyt muiden kuulustelupöytäkirjojen yhteydessä, sillä ne valottavat paremmin miesten omaa kuin Purjon tarinaa.

Valpossa innokkaana SS-miehenä pidetyn Claes Purjon tiedettiin joka tapauksessa jääneen Saksaan jälkikomennukselle suomalaisen SS-pataljoonan kotiuttamisen jälkeen. Hänen uskottiin puuhanneen värväystoimintaa Suomesta ja suunnitelleen sabotaasitoimintaa Tanskan vastarintaliikkeen malliin.

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4512 Aaltonen, Antti Nikolai. YD 1604/17.4.47 amp. IXA4.

² VA Valpo. Henkilömappi B 4685 Backberg, Harry. YD 17/20.7.45.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 4465 Osmonsalo, Heikki Kustaa Adolf. SMTE KD no. 605/XII-45.

⁴ Lukkari 1997, s. 346.

Todistajakuulustelujen perusteella hänen tiedettiin paenneen sodan loppuvaiheessa Norjaan, jossa hänet oli pidätetty ja josta hän karkasi Ruotsiin.¹ Purjon vaimo palasi Saksasta Suomeen toukokuussa 1947, jolloin häntä kuulusteltiin palaavien suomalaisten leirillä. Rouva kertoi saaneensa Ruotsista kirjeen, jossa Purjon kerrottiin menneen muukalaislegioonan palvelukseen. Muuta hän ei miehensä tekemisistä tiennyt. Valpo kuitenkin arveli Purjon olevan Suomessa² ja tutki tarkkaan hänen tekemisiään. Tukea epäillyille saatiin vuonna 1948 kuulustelussa, jossa kuulusteltava kertoi Purjon toiminnasta Vapaan Suomen radio –nimisellä lähetysasemalla Berliinissä. Kuulusteltava mainitsi kuulleensa Purjon sanoneen aikanaan, että Suomessa toimi vahva vastarintaliike, jota piti radion avulla tukea ja kiihottaa toimintaan Suomen hallitusta ja venäläisiä vastaan.³ Pitäviä todisteita saati tuomiota Valpo ei saanut aikaiseksi, sillä vaikka Valpo ei sitä uskonutkaan, oli Purjo Ranskan muukalaislegioonassa Pohjois-Afrikassa ja Indokiinassa vuosina 1946-1950⁴.

Myös Kaj Laurell kiinnosti Valpoa paljon, mutta hänkin livahti Valpon ulottumattomiin ennen kuin häntä päästiin kunnolla kuulustelemaan. Laurellin kansiossa ei ole hänestä yhtään omaa kuulustelukertomusta, mutta merkintöjen mukaan puolustusvoimien pääesikunnan valvontatoimisto kuulusteli häntä 1945. Purjon tavoin Laurellkin palveli Saksan sotavoimissa välirauhan jälkeen. Sodan jälkeen hän meni Ruotsiin ja Valpon tietojen mukaan edelleen syksyllä 1946 Etelä-Amerikkaan Venezuelaan.⁵ Laurell kuoli 1960-luvulla Ruotsissa⁶. Muiden henkilöiden kuulusteluista voi nähdä, miksi Laurell kiinnosti Valpoa. Hän oli puhunut useiden SS-miesten läsnäollessa ”rajaseudun metsässä” olevista erikokoisista radiolähettimistä, hän tunsi vakoilusta epäillyn Börje Brotellin hyvin ja oli kertoman mukaan tiedustellut toukokuussa 1945 Tukholman Suomen lähetystöstä eräältä kapteenilta SS-miesten mahdollisuuksista Ruotsiin jäämiseksi.⁷ Hänen myös uskottiin värvänneen Muoniossa suomalaisvankeja SS-joukkoihin⁸. Suomeen hän oli palannut aselevon solmimisen aikaan 1944, mutta jäänyt Rovaniemellä saksalaisten palvelukseen. Tämän jälkeen hän oli järjestänyt joitakin asekatkijia Pohjois-Suomeen ja etappireittejä Ruotsiin. Sitten hänet oli komennettu sähköttäjäkursseille Sonderkommando Nordiin. Suomeen Laurell palasi toukokuussa 1945, jolloin pääesikunnan valvontaosasto pidätti hänet kolmeksi viikoksi. Vapautumisensa jälkeen Laurell hävisi Ruotsiin.⁹ Valpo piti henkilökortin

¹ VA Valpo. Henkilömappi B 4559 Purjo, Claes. YD 1604/17.4.47.

² VA Valpo. Henkilömappi B 4559 Purjo, Claes. Ilm. no. 315/24.2.1948.

³ VA Valpo. Henkilömappi B 4559 Purjo, Claes. Ptk. no. 59/48.

⁴ Suomalaisten Waffen-SS-vapaaehtoisten matrikkeli 1941-1943 1999, s. 167.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Ilm. no. 476/30.11.1948.

⁶ Suomalaisten Waffen-SS-vapaaehtoisten matrikkeli 1941-1943 1999, s. 120.

⁷ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Er. sal. VP/KD no. 47/52-47.

⁸ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Ptk. no. 261/47.ampXXV6.2.b.

⁹ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. YD 1604/17.4.47 amp. IXA4.

mukaan miestä kiihkomielisenä fasistina ja todennäköisenä johtajana SS-miesten ”maanalaisissa vehkeilyissä”¹.

Sodan jälkeen Unto Bomanista Parvilahdeksi nimensä vaihtaneen Parvilahden mappi on paksuudessaan täysin omaan luokkaansa. Useiden senttien paksuinen mappi sisältää satoja sivuja kuulusteluja, erilaisia selvityksiä ja osia SS-pataljoonan arkistoista. Marraskuussa 1943 Valpon palvelukseen tarjoutui SS-vapaaehtoinen Harry Lindahl (oikealta nimeltään Henry Lindahl). Täkyinä hän tarjosi tietoja Parvilahdesta: tämä oli hänen mukaansa kiihkonatsi, jonka tehtävänä oli järjestää Suomeen vastavakoilua englantilais-amerikkalaista tiedustelua vastaan. Lindahlin mukaan Parvilahti oli maininnut, että hänellä oli myös tilaisuus kuunnella joidenkin ihmisten puheluita Helsingissä. Tiedot vakuuttivat Valpon, ja Lindahlista tuli Valpon luottomies SS-piireihin päin tammikuussa 1944.²

Valpoa Parvilahti kiinnosti useista syistä. Häntä pidettiin natsina, eräänlaisena johtohahmona SS-miesten parissa ja epäiltiin useista rikoksista. Tiedettiin, etteivät muut SS-vapaaehtoiset liiemmin hänestä pitäneet, mutta saksalaiset sitäkin enemmän. Parvilahden uskottiin olleen Gestapon Sicherheitsdienstin palveluksessa. Suomalaisen SS-pataljoonan kotiuttamisen jälkeen Parvilahti jäi Saksaan selvittämään siellä yhä olevien suomalaisten invalidien asioita. Eräässä raportissa arveltiin, että hänen alttiutensa ja palvelusintonsa oli Saksassa mennyt niin pitkälle, että hän oli yrittänyt sensuroida saksalaisten hyväksi useiden johtavien suomalaisupseerien, muun muassa kenraali Talvelan ja eversti Hornin, kirjeenvaihtoa. Valpossa arveltiin myös, että pataljoonan palattua Suomeen eräät SS-miehet suunnittelivat salaista järjestöä, jonka tehtävänä piti olla iskeminen bolshevismia, vapaamuurariutta ja ruotsalaisuutta vastaan. Tämän Parvilahden johtaman järjestön epäiltiin suunnittelevan myös useiden suomalaisten päättäjien likvidoimista tai sijoittamista pakkotöihin. Raportissa uskottiin kuitenkin, että tällaiset yhteiset puuhailut olivat loppuneet vuoteen 1944 mennessä. Raportin lopputuloksena todettiin, että vapaaehtoisten salapuuhaileja selvittäneet henkilöt uskoivat em. hämärien hankkeiden rajoittuvan varsin suppeaan politikoivien vapaaehtoisten piiriin ja että valtaosa heistä on ollut ja edelleen on moitteettomia sotilaita.³

Hetken aikaa SS-Aseveljet ry:n johtokunnassa vaikuttanut Parvilahti ei kuitenkaan kuulunut tähän moitteettomien sotilaiden joukkoon. Ensimmäisen kerran hänet pidätettiin helmikuussa 1944, kun valuuttarikospoliisille oli ilmoitettu Helsingissä sijaitsevan suomalaisen SS-vapaaehtoistoimiston tileissä havaituista epäasianmukaisuuksista, väärinkäytöksistä ja valuuttasäännöstelyn rikkomuksista. Tilejä hoitanut Parvilahti vapautettiin maaliskuussa tutkimusten pitkittyessä. Seuraavan kerran

¹ VA Valpo. Henkilömappi B 4727 Laurell, Kaj. Henkilökortti.

² VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Er. sal. VP/KD no. 38/165-43 Saap. 15.11.43.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Er. sal. VP/KD no. 3/10-44. Saap. 11.1.44.

häntä syytettiin muun muassa sotilasviranomaisten kirjeiden sensuroinnista ja yhteydestä vakoilusta epäiltyyn Alarich Brossiin. Parvilahti itse arveli keväällä 1944, että hänen alaisinaan Saksassa työskennellyt Matti Tamminen on tehnyt hänestä perättömän ilmiannon. Tammista Parvilahti piti ”homona, laiskana, huolimattomana, edesvastuuttomana, pahansuopana ja kateellisena ja oli isänsäkin mukaan lurjus”. Hän pitikin mahdollisena, että Tammissella itsellään oli suhteita Saksan tiedusteluun ja välttyäkseen itse epäluuloilta hän yritti saada Bomanin epäillyksi.¹ Parvilahti oli passittanut muun muassa Tamminen takaisin Suomeen ollessaan suomalaispataljoonan yhdystehtävissä Berliinissä, minkä hän arveli aiheuttaneen katkeruutta Tammissessa.² Valpoa nämä väitteet eivät vakuuttaneet, vaan hänen tekemisiään tutkittiin edelleen. Per-Olof Johanssonin puhuttelusta syyskuussa 1944 Valpo ei saanut kokoon mitään raskauttavaa tietoa, mutta Johanssonin käsityksen mukaan Parvilahdella oli ”monenlaista salaista puuhailua”. Hän arveli Matti Tamminen tuntevan Bomanin asiat parhaiten, mutta voivan värittää kertomustaan.³ Harry Lindahl kertoi elokuussa 1944, kuinka Parvilahden tarkoituksena oli jo Berliinissä saada Saksa esittämään aina jyrkempiä vaatimuksia Suomelle ja painostamaan päättäjiä. Lindahl oli kuullut myös, että Parvilahti oli saanut saksalaisilta tehtäväkseen järjestää Suomeen SS:ää palvelevan tiedusteluverkoston ja oli onnistunut tässä hyvin. Sodan jälkeen Parvilahti suhtautui varovaisemmin Lindahliin, jonka tiesi Valpon mieheksi, eikä enää yhtä laveasti kertonut edesottamuksistaan.⁴

Toisen kerran Parvilahti pidätettiin syyskuussa 1944 ja teljettiin marraskuussa turvasäilöön. Valpo joutui antamaan aiheesta selvityksen eduskunnan oikeusasiamiehelle marraskuussa 1944. Valpo joutui perustelevaan sekä syytä turvasäilöön laittamiseen että pitkään pidätysaikaan. Parvilahden syyllisyyttä maanpetokseen pidettiin Valpossa ilmeisenä, mutta aineisto ei riittänyt syytteiden nostamiseen, koska eräät todistajat olivat poistuneet maasta ja Parvilahti itse kiisti syyllisyytensä täysin.⁵ Kun Parvilahden tuntenut tuomari kyseli tammikuussa 1945 syytä turvasäilöön laittamiselle, hänelle ilmoitettiin, että syynä oli Parvilahden yhteydet saksalaisiin. Lisäksi tuomarille vakuutettiin Parvilahden saaneen lääkärinhoitoa invaliditeettiinsa ja että häntä ei ole unohdettu vaan varmasti vapautetaan, kun siihen on aihetta.⁶ Keväällä 1945 Parvilahti kuitenkin katosi Valpon silmistä. Tuore sisäministeri Yrjö Leino oli saanut valvontakomission venäläiseltä varapuheenjohtajalta Grigori Savonenkovilta kutsun saapua luokseen ja luovuttaa välirauhansopimuksen 13. artiklan nojalla 20 venäläistä emigranttia, joista toistakymmentä oli jo Suomen kansalaisia ja

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Bomanin kirje Valpoon 19.4.44.

² Parvilahti 1957, s. 15.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Liite II VPKD no. 402/1245-44-2.9.44.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. YD 1717/28.4.47.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Päällikkö N. Saarnion selvitys eduskunnan oikeusasiamiehelle 16.11.44; Ks. selvitys kokonaisuudessaan liite no. 11.

⁶ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Tuomari Horellin yhteydenotto Valpoon 12.1.45.

lopun vailla kansallisuutta. Leino antoi välittömästi Valpolle käskyn täyttää määräys.¹ Valvontakomission brittiosapuolen tietojen mukaan osa vangituista oli harmittomia, mutta joukossa oli muutama ”pahamaineinen natsi”². Myös Parvilahti kuului tähän joukkoon. Vangit lennätettiin vähin äänin Neuvostoliittoon, jossa he saivat pitkät vankeustuomiot tai joutuivat Siperiaan. Vuosina 1954-56 Suomeen palasi kaikkiaan 11 henkilöä, kuusi luovutettua kuoli Neuvostoliitossa, kaksi jäi sinne asumaan ja yhden kohtalosta ei ole tietoa³. Parvilahden osalta Neuvostoliiton vankiloiden täyteinen matka tuli kestämään aina vuoteen 1954, jolloin hän pääsi palaamaan Siperiasta Suomeen. Eduskunnan päätöksellä hengissä selvinneet luovutetut saivat korvausta valtiolta – suurin yksittäinen korvaus oli 50 000 markkaa⁴. Näiden parinkymmenen Suomen kansalaisen luovuttamisesta Neuvostoliittoon seurasi myöhemmin poliittinen kohu, joka osaltaan vaikutti sisäministeri Yrjö Leinon erottamiseen. Vaikka pääministeri Paasikivi, ulkoministeri Enckell ja hallituksen ulkoasianvaliokunta sekä lopulta koko hallitus antoivat jälkikäteen tukensa Leinon menettelylle epävirallisessa istunnossa, se aiheutti Leinolle epäluottamuslauseen vuonna 1948.⁵ Parvilahden jäljille Valpo pääsi uudelleen vasta vuonna 1947, kun se sai ilmoituksen, että Parvilahdelta oli tullut Siperiasta kirje.⁶ Tutkimukset eivät kuitenkaan koskaan johtaneet tämän pidemmälle, eikä Parvilahti saanut Suomessa tuomiota.

6.6. Pidättämisen syyt vaihtelivat

Syyt, jotka johtivat entisten SS-miesten pidättämiseen vaihtelevat suuresti. Neljästä pidätetystä koottiin oma henkilömappi. Mapitettujen pidättäminen johtui niin ihmisten salakuljettamisesta, asekatkennästä, sotilaskarkuruudesta kuin epäilystä osallisuudesta maanpetokseen. Laajuudeltaan nämä mapit eivät ole isoja – ne sisältävät vain asiaan liittyvät kuulustelut eivätkä aina niitäkään. Esimerkiksi Urho Autosen epäily osallisuus pommiattentaattiin on mainittu mapissa, mutta asiaan liittyvää kuulustelukertomusta siellä ei ole. Olen kuitenkin liittänyt tämän muiden kuulustelupöytäkirjojen joukosta löytyvän kuulustelukertomuksen Autosen mapin yhteyteen.

Urho Autonen kiinnosti Valpoa useastakin syystä. Vuonna 1945 hän avustanut heimopataljoonassa palvelleita inkeriläisiä pakenemaan Ruotsiin ja samana vuonna hänet pidätettiin lähes kuukaudeksi epäiltynä osallistumisesta aseiden luvattomaan kätkemiseen. Häntä kuultiin 1945 myös todistajana maanpetokseen liittyvässä jutussa ja epäiltiin pommiattentaatista toukokuussa 1947. Asekatkennän osalta Autosen oli helppo puolustautua. Syyte perustui huhuihin, jotka kaiken lisäksi

¹ Beyer-Thoma 1990, s. 95-96; Blinnikka 1969, s. 84.

² Magill 1981, s. 121.

³ Blinnikka 1969, s. 84.

⁴ Sama, s. 84.

⁵ Beyer-Thoma 1990, s. 96; Blinnikka 1969, s. 84.

⁶ VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari. Ilm. no. 28/4.1.1947.

koskivat hänen isäänsä. Eräs kenraali oli kehottanut Autosen isää hankkimaan pimeään aseeseen siltä varalta, että hallitus takavarikoisi vanhat pois. Enempää nuorempi Autonen ei asiasta tiennyt. Heimopataljoonassa palvelleiden inkeriläisten kuljetuksen hän myönsi, mutta kertoi kuljettaneensa heidät vain Kemiin asti. Hän kertoi tehneensä Kemiin yhteensä kolme matkaa kevättalvella 1945, jolloin hänen kyydissään oli yhteensä 70-90 inkeriläistä. Palkkioksi hän oli saanut neljän hengen yleisosto-, elintarvike- ja vaatekortit.¹ Muissa kuulusteluissa Autonen myönsi myös harkinnensa lähtöä Ruotsiin yhdessä Tuomo Petäjaniemen kanssa, mikäli tilanne Suomessa olisi muuttunut huonompaan suuntaan helmikuussa 1945². Tarvetta maastalähdölle ei kuitenkaan tullut. Syksyllä 1945 häntä kuulusteltiin todistajana erästä maanpetoksellisesta toiminnasta epäiltyä miestä vastaan. Autosen osuus jutussa oli se, että hän oli kuullut epäillyn puhuvan mahdollisuudesta saada Autosen ja Petäjaniemen kuljetusliikkeen autoja käyttöön, mikäli maaliskaun aikana 1945 olisi ilmennyt vasemmiston kapinayrityksiä, joihin oikeisto olisi vastannut. Epäillyn mukaan tällaista tilannetta varten oli olemassa aseistettu oikeistojärjestö, jonka käyttöön hän kaipasi autoja.³ Toisessa kuulustelussa hän lisäsi todenneensa myöhemmin epäillylle saavansa tilanteen vaatiessa yhteensä 50 SS-miestä ja ikämiessuojeluskuntaan kuulunutta miestä em. järjestön käyttöön.⁴ Keväällä 1947 Valpo pidätti hänet jälleen, tällä kertaa epäiltynä osallisuudesta terroristisiin hankkeisiin. Hänen epäiltiin ilmiannon perusteella osallistuneen Neuvostoliiton lähetystä vastaan tehtyyn pommiattentaattiin. Autosella oli kuitenkin vahvistettu alibi – hän oli viettänyt päivän isänsä ja kolmen muun henkilön kanssa ja oli muutenkin tällaisia tekoja vastaan.⁵ Monet Autoseen kohdistuneet epäilyt ja pidätykset eivät johtaneet tuomioihin. Hänen osakseen jäi pysyvä Valpon jatkuvan kiinnostuksen kohteena ja päätyä kuulusteluihin eri asioista aika ajoin.

Valtiollinen poliisi pidätti Mika Hellemaan kesäkuun puolivälissä 1945 epäiltynä maanpetoksen valmistelusta. Hänen uskottiin syyllistyneen vakoiluun vuosina 1943-45, epäilyt liittyivät sekä ns. Büro Cellariukseen että Sonderkommando Nordiin. Kolmen kuukauden pidätysajan jälkeen hänet määrättiin turvasäilöön syyskuussa. Epäily liittyi saksalaisten kuljettamiseen sukellusveneillä pois Suomesta, jota varten Hellemaa oli hankkinut kaksi suomalaista SS-miestä töihin alukselle vuonna 1944. Kanneviskaalivirasto vaati elokuussa 1946 Hellemaalle rangaistusta osallisuudestaan vastarintaliikkeeseen, jonka ”tarkoituksena oli tehdä Saksan avulla aseellista vastarintaa Suomen ja Neuvostoliiton puolustusvoimille”. Hellemaa oli syytteen mukaan värvännyt kaksi miestä vastarintaliikkeen palvelukseen. Turun hovioikeuden tammikuussa 1947 antaman päätöksen mukaan jäi kuitenkin toteennäyttämättä, että Hellemaa olisi tiennyt, että hänen hankkimiaan miehiä käytettäisiin maanpetokselliseen toimintaan tai että he

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4506 Autonen, Urho Ilmari. Ptk. no. 818/45, s. 17-18.

² VA Valpo. Henkilömappi A 4506 Autonen, Urho Ilmari. Ptk. no. 894/45, s. 6-7.

³ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1148. Ptk. no. 894/45.

⁴ VA Valpo. Kuulustelut ko. 1147. Ptk. no. 818/45.

⁵ VA Valpo. Kuulustelut ko. 2219. Ptk. no. 249/47.

edes olisivat osallistuneet siihen.¹ Hän oli vain maininnut mahdollisesta työpaikasta kahdelle merimiestaitoiselle ja koneita tuntevalle ystävälleen, jotka kiinnostuivat asiasta.² Vankilatuomiota ei tullut, mutta entisen SS-Aseveljet ry:n invalidiosaston sihteeri ja johtokunnan jäsen ei saanut Valpolta matkustuslupaa Ruotsiin opintojaan varten vielä maaliskuussa 1948. Kommentti anomuspaperissa kertoo Valpon suhtautumisesta: ”lienee enemmän kuin todennäköistä, että Hellemaan matkalle on myöskin poliittinen tarkoitus”.³ Vaikka hän ei saanutkaan tuomiota, ei hänellä Valpon silmissä ollut luottamusta nimeksikään.

Valpo kiinnostui Pentti Saastamoisesta, kun eräs nainen kertoi kuulustelussaan kesäkuussa 1945, että Saastamoinen on saksalaisten Suomessa toimivan maanalaisen terrori- ja vakoilujärjestön päähenkilöitä⁴. Syytös johti Saastamoisen pidättämiseen välittömästi. Lisää pontta saatiin, kun Saastamoisen vaimoa kuulusteltiin. Vaimo kertoi Saastamoisen liikuttelevan suuria rahasummia, olevan intomielinen natsi ja että joskus hän oli kuullut tiukkaäänisten miesten puhuvan puhelimesta. Lisäksi vaimo kertoi miehensä todenneen SS-miehiä vainottavan ja sanoneen humalassa, että kesällä 1945 alkaa SS-miesten toiminta, jonka seurauksena nykyinen tilanne voisi äkkiä muuttua.⁵ Varsinaisten todisteiden puuttuessa Valpo perusti epäilyjään lujalle uskolle kohdehenkilön syyllisyydestä. Saastamoisen tapauksessa varsinaisia todisteita ei ainakaan henkilömapin perusteella saatu, mutta miestä säilytettiin pidätettynä, koska hän itse ei voinut syyttömyyttään todistaa.

Valpon päällikön Otto Brusiinin vuonna 1945 laatiman pöytäkirjan mukaan saksalaisilla oli Suomessa laaja vakoilujärjestö, jonka jäsenistä suurin osa oli suomalaisia SS-miehiä. Brusiin uskoi, että suomalaiset SS-miehet olivat mukana saksalaisten Suomessa harjoittamassa vakoilussa jo ennen välirauhaa. Etenkin haavoittuneita suomalaisia SS-miehiä oli Saksassa koulutettu vakoiluun⁶, näistä yhtenä Pentti Saastamoinen, jonka tehtävänä oli Brusiinin mukaan kirjeiden välittäminen.⁷ Näiden johtopäätösten perusteella Saastamoinen pidätettiin, mutta hänen säilyneen kirjeensä perusteella näkee, ettei pidättämisen syy aluksi ollut Saastamoiselle itselleen selvä. Hän kirjoitti Brusiinille elokuun 10. päivänä: ”Kiitos kirjeestänne, joka vihdoin selvitti minulle, minkä tähden olen ollut pidätettynä kesäkuun 22. päivästä lähtien. Kirjeestänne ilmenee, että minun syytetään toimineen saksalaisen herra Börje von Schoulzin Helsingissä toimineen vakoilujärjestön tehtävissä. Heti aluksi minun on sanottava, että syytös järkyttää minua suuresti, koska en ole kuulunut enkä ole edes kuullutkaan puhuttavan mainitsemastanne järjestöstä tai henkilöistä, joita siinä voi toimia. (...) Ja nyt ilmoita Teille K. herra Päällikkö kuin omalle isälleni, että uskokaa

¹ VA Valpo. Henkilömappi A 4447 Hellemaa, Mika Ensio. KD 5138/19-46 amp. XVIII.1.2.

² VA Valpo. Kuulustelut ko. 2206. Ptk. no. 184/46.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 4447 Hellemaa, Mika Ensio. Hellemaan matka-anomus 6.3.48.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi B 5284 Saastamoinen, Pentti Ilmari Johannes. Ptk. no. 996/45.

⁵ VA Valpo. Henkilömappi B 5284 Saastamoinen, Pentti Ilmari Johannes. Ptk. no. 939/45.

⁶ Myöhemmin Sonderkommando Nordiksi nimetty operaatio.

⁷ VA Valpo. Henkilömappi B 5284 Saastamoinen, Pentti Ilmari Johannes. Ptk. no. 1003/45.

Jumalan nimessä, että minä en tiedä enkä ole kuullutkaan puhuttavan h. Schoulzista ja hänen järjestöstään mitään. Näin ollen pyytämämme kirjallinen tunnustus on täysin mahdotonta, koska vannon Jumalan lain ja oikeiden nimessä, että en ole kuulunut minkäänlaisiin järjestöihin. Ainoa jossa olen ollut on SS-invalidien aseveliyhdistys, joka lakkautettiin syyskuussa 1944. Ja lopuksi kirjeestänne ilmenee, että pidätte syyllisyyttäni aivan varmana. En osaa muuta otaksua kuin, että minuun nähden on varmasti tehty ilkivaltainen väärin ilmianto, joka on teitäkin harhaanjohtava työssänne.” Lisäksi Saastamoinen vetosi sekä vammautumiseensa (hän oli menettänyt toisen kätensä sodassa) että perhe-elämäänsä syyttömyytensä takeeksi.¹ Viisi päivää kirjeen kirjoittamisen jälkeen Saastamoinen vapautettiin, mutta pidätettiin uudelleen syyskuun lopussa epäiltynä osallisuudesta terroritoimintaan. Tällä kertaa häntä ei viety vankilaan vaan vartioitiin kotona. Tälläkään kertaa pidätys ei johtanut tuomioihin, vaan hänet vapautettiin lopullisesti viikon pidätyksen jälkeen lokakuun alussa 1945.

Reino Laine pidätettiin lokakuussa 1946, kun Ruotsin viranomaiset luovuttivat hänet Suomeen. Hän oli mennyt Ruotsiin edellisenä päivänä ”epäilyttävissä olosuhteissa” ja lisäksi hänellä oli hallussaan väärennetty passi. Ensimmäisessä kuulustelussa Valpolle ei vielä selvinnyt, että kyseessä on SS-mies, eikä syytettäkään tullut kuin valtakunnan rajan luvattomasta ylittämisestä.² Tapaus alkoi paljastua Valpolle kokonaisuudessaan, kun Oulun toimiston etsivä sai ilmoituksen, että Laine oli aikonut matkustaa Pohjois-Suomen kautta salatein ulkomaille liittyäkseen Yhdysvaltain armeijaan. Nyt tiedettiin myös, että Laine oli entinen SS-mies. Nopeasti selvisi, että Laine oli poistunut luvatta palveluspaikastaan armeijasta ja ennen pyytämänsä eron saamista hakeutunut palvelukseen uuteen yksikköön. Tästä oli seurannut syyte sotilaskarkuruudesta ja määräys saapua kenttäoikeuden eteen. Ennen istuntoa Laine oli kuitenkin paennut Ruotsiin, josta hänet siis palautettiin Suomeen. Lainetta odotti kenttäoikeuden istunto ja tuomio sotilaskarkuruudesta, viranomaisten harhaanjohtamisesta sekä puolustusvoimien omaisuuden varkaudesta. Kuulustelussa Laine esitti etsivän mukaan naiivin, läpinäkyvän, sekavan ja ristiriitaisen kertomuksen, jonka perusteella tuomioistuin päätti siirtää jutun käsittelyä siihen asti, kunnes Laineen mielentilasta on saatu selvitys. Etsivä kirjoitti kuulustelusta: ”Saamieni ohjeiden mukaan keskitin muodollisen huomion kuulustelussa Laineen värväytymiseen Saksaan sekä luvattomaan rajan ylitykseen.³ Lopullinen tuomio ei kansista selviä.

6.7. Kahdessa mapissa on vain yleisiä tietoja

Sellaisia henkilömappeja, jotka eivät sovi mihinkään aiemmin esitellyistä kategorioista, koottiin kahdesta SS-miehestä. Mappien sisältö poikkeaa selvästi toisistaan, mutta

¹ VA Valpo. Henkilömappi B 5284 Saastamoinen, Pentti Ilmari Johannes. YD 1545/28.3.47.

² VA Valpo. Alaosastoilta saapuneet kuulustelut ko. 2249. Akp. no. 433/43.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 4422 Laine, Reino Valpas. VP/KD no. 7220/26-46.

yhteistä niille on se, ettei kumpaakaan kohdehenkilöä koskaan kuulusteltu, eikä heidän mapeissaan ole todistajakuulusteluitakaan heitä koskien. Molemmista on lähinnä koottu kiinnostavia asioita yksin kansiin. Kustaa Levälähdän ohut mappi on tullut raskauttavaksi todennäköisesti siinä vaiheessa, kun kommunistit saivat Valpon haltuunsa. Levälähti oli nimittäin osallistunut kansalaissotaan valkoisten puolella, hän kuului suojeluskuntaan, oli Lapuan liikkeen perustamistoimikunnan jäsen, suojeluskuntien yleisesikunnan sotilastarkkailija ja oli värvännyt upseereita SS-joukkoihin. Hänelle oli myös esitetty saksalaista kunniamerkkiä työstään SS-liikkeen hyväksi.¹ Näiden Valpon silmissä kyseenalaisten ansioiden vuoksi Valpo kirjoitti hänestä Mikkelin lääninhallitukselle tammikuussa 1947: ”Palauttaen matkustuslupa-anomusta koskevan luettelon valtiollinen poliisi lausuntonaan kunnioittavasti ilmoittaa, että sillä on ko. henkilöstä (so. Levälähdestä) sellaisia tietoja, joiden perusteella se ei katso voivansa puoltaa matkaluvan myöntämistä hänelle”².

SS-pataljoonan yhdysupseerin ja kenttäpastori Kalervo Kurkialan mappiin on vain koottu Kurkialaan liittyviä ilmoituksia ja tietoja. Niiden perusteella näkee, että Valpo seurasi Kurkialaa mahdollisuuksien mukaan. Miehen uskottiin oleskelevan Ruotsissa, josta hän lähetti toukokuun alussa 1945 kirjeen erotukseen Hattulan kirkkoherran virastaan. Tämän jälkeen hänen asunnossaan suoritettiin kotietsintä, jossa löytyi arkistomateriaalia SS-miehistä ja SS-Aseveljet ry:stä. Hänen todettiin olleen yhdistyksen väliaikaisen johtokunnan jäsen.³ Tiedottaja informoi Valpoa myös kertomalla, että Kurkiala on jakanut SS-miesten Norjassa olleita rahoja noin 200 invalidisoituneen SS-miehen perheelle. Tämän tiedottaja oli kuullut helmikuussa 1946 kapteeni Karl-Erik Ladaulta, joka pyysi tiedottajaa viemään Helsingissä oleville SS-miehille sellaisia terveisiä, että ovat siivosti. Samalla Ladau oli sanonut SS-miehissä olevan ”niin paljon roskaa, että jos tilanne muuttuu, hän antaa usealle SS-miehelle napin otsaan”.⁴

7. Päätäntö

SS-miehet kiinnostivat Valpoa ryhmänä monesta syystä. Heitä koskevaa materiaalia ryhdyttiin keräämään heti sodan päätyttyä, vaikka tuolloin politikoinnin uskottiin vielä rajoittuvan muutamaankin yksittäiseen SS-mieheen muiden ollessa moitteettomia sotilaita. Kun kommunistit saivat Valpon haltuunsa keväällä 1945 ja sen henkilökunta puhdistettiin, ohjeistettiin uusia virkamiehiä kiinnittämään huomio oikeistoon materiaalia kerätessä. Tässä vaiheessa pohjan SS-miehiin kohdistuneelle

¹ VA Valpo. Henkilömappi B 4728 Levälähti, Kustaa. Henkilökortti.

² VA Valpo. Henkilömappi B 4728 Levälähti, Kustaa. Valpon vastaus Mikkelin lääninhallitukselle 10025/14-46.

³ VA Valpo. Henkilömappi A 4416 Kurkiala, Lauri Kalervo. Henkilökortti.

⁴ VA Valpo. Henkilömappi A 4416 Kurkiala, Lauri Kalervo. YD 20/26.2.48.

kiinnostukselle loikin yksinkertaisesti se, että miehet olivat kuuluneet kansallissosialistisen Saksan SS-joukkoihin, mikä oli sodan jälkeen kriminalisoitu monessa maassa. Niinpä valtiollinen poliisi Suomessakin kiinnostui siitä, olivatko nämä miehet syyllistyneet rikokseen jo liittyessään SS-joukkoihin. Valpo halusi saada käsiinsä SS-miehistä ulkomailla kerättyä aineistoa ja kuulusteli suomalaisia miehiä niin värväyksestä kuin siitä, mitä miehet olivat Saksassa tehneet. Lisäksi Valpoa kiinnosti etenkin vuonna 1945 kaikki Saksassa annettu erikoiskoulutus, joka sen mukaan liittyi vakoiluun, ja miesten mahdolliset yhteydet Gestapoon. Pinnalla olivat myös SS-miesten mielialat ja organisoituminen johonkin uuteen toimintaan. Valpon mielenkiinto SS-miehiin sinänsä näkyy kaikessa heistä kerätyssä materiaalissa. Miltei jokaisen SS-joukoissa palvelleen miehen henkilökortilta löytyy SS-merkintä ja kuulusteluissa selvitettiin lähes poikkeuksetta ainakin värväämiseen liittyvät kysymykset sekä SS-palveluksen pääpiirteet. Henkilökorttien, kuulustelujen ja henkilömappien perusteella Valpolla oli olemassa tietoja 726 SS-miehestä, joita palasi SS-pataljoonan lakkauttamisen jälkeen Suomeen 1151 elokuussa 1943. Henkilökorteista 308 on sellaisia, joista ei ilmene henkilötietojen ohella mitään muuta kuin miehen kuuluminen SS-joukkoihin.

Toinen suuri syy Valpon SS-miehiin kohdistamaan huomioon oli kuuluminen johonkin lakkautettuun järjestöön. Sisäisten ohjeidensa mukaan Valpon tuli kortittaa kaikki tällaisiin järjestöihin kuuluneet miehet, ja seurata niitä yhdistyksiä, jotka saattoivat vastaisuudessa toimia joko laillista yhteiskuntaa tai rauhansopimusta vastaan. SS-miehistä valtaosa tuli täten kortitetuksi ainakin kahdella eri perusteella. SS-taustansa ohella liki 300 miestä oli kuulunut johonkin välirauhan sopimuksen nojalla lakkautettuun järjestöön: heistä enemmistö monien muiden suomalaisten miesten tavoin suojeluskuntaan. Kun SS-Aseveljet ry oli yksi ensimmäisistä lakkautetuista järjestöistä, tuli Valpon tehtäväksi valvoa, etteivät SS-miehet koettaneet jatkaa toimintaansa missään uudessa järjestössä. Valpo näytti uskovan vakaasti, että SS-miehillä oli jatkuvasti omaa salaista toimintaa ja kokoontumisia, joista välillä saatiinkin tietoja ilmiantajien ja vastaavien avulla. SS-miehiä koskevissa papereissa on muutamia merkintöjä niin varsinaisista kokouksista kuin myös tapaamisista nimipäivillä ja syntymäpäiväkutsuilla. Henkilökorteille tehtiin merkintä, mikäli miehen saatiin tietää pitäneen yhteyttä entisiin aseveljiinsä tai olevan peräti ”maanalainen fasistijärjestäjä” omalla paikkakunnallaan. Kuulusteluissa koetettiin ainakin yleisellä tasolla selvittää SS-miesten sodanjälkeisiä edesottamuksia ja kysellä uudesta toiminnasta ja mahdollisista suunnitelmista. Mitään suurta salaliittoa Valpon ei kuitenkaan onnistunut toimintansa aikana paljastaa, sillä vain yksi mies joutui pidätetyksi SS-miesten salaisesta järjestötoiminnasta epäiltynä. Kun Valpon valta kansalaisten silmissä alkoi heiketä syksystä 1947 lähtien, se koetti tukea omaa tarpeellisuuttaan yrittämällä todistaa, että Suomen oikeistopiirit yrittivät yhä jatkuvasti toimia sekä omaa maata että Neuvostoliittoa vastaan. SS-miesten merkittiin nyt pitävän tiiviisti yhteyttä toisiinsa. Valpon halu todistaa omaa tarpeellisuuttaan näkyy

myös henkilökorttien ja kuulustelujen määrissä. Huippuvuoden 1945 jälkeen molempia tehtiin eniten juuri vuonna 1947. Vasta vuonna 1948 laadittiin raportti, jonka mukaan SS-miehet halusivat itsekkin pitää radikaaleimmat joukossaan olevat miehet kurissa, jotta he eivät aiheuttaisi ongelmia kaikille muille. Raportin laatinut etsivä uskoi, etteivät SS-miehet lähde mukaan kaikenlaisiin ”lapsellisiin salaseuroihin”.

Kolmanneksi yleisin syy, jonka vuoksi SS-miehet pääsivät tekemisiin Valpon kanssa, olivat heidän erilaiset anomuksensa. SS-miehet tekivät henkilökorttien merkintöjen mukaan yhteensä 36 anomusta ja lisäksi kuulustelukertomuksissa on merkintöjä niistä. Useimmat anomukset koskivat matkalupaa, jonka saaminen oli hyvin epätodennäköistä ennen vuotta 1948. Vuonna 1948 laaditun raportin mukaan SS-miehiä ärsyttikin eniten heiltä evätyt matkaluvat – samana vuonna SS-miehille myönnettiin ensimmäiset matkaluvat. Monet anoivat myös esteettömyystodistusta voidakseen työskennellä merillä, mutta se ei ollut Valpon mielestä suotavaa. Kymmenestä anotusta esteettömyystodistuksesta Valpo myönsi sen puhuttelun jälkeen vain kahdelle SS-miehelle. Passia ei puollettu kertaakaan. Anomukset tarjosivat kuitenkin Valpolle tilaisuuden noutaa anoja kuultavaksi, jolloin se kykeni kasvattamaan yleistä SS-miehiä koskevaa materiaaliaan. Erilaisten anomusten johdosta Valpon kuultavaksi joutui kymmenkunta SS-miestä ja lisäksi jokunen lähetti itse Valpolle selvityksen vaiheistaan.

Valpo koetti myös selvittää, mitä ne suomalaiset miehet olivat tehneet Saksassa, jotka olivat jääneet tai jopa palanneet sinne välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Tämän joukon tutkiminen liittyi läheisesti epäilyihin maapetoksista ja erilaisista vakoiluorganisaatioista ja on nyt ajateltuna selvästi perustelluin syy Valpon SS-miehiin kohdistamalle kiinnostukselle. Henkilökorttien merkintöjen mukaan pidätyksistä liki joka kolmas johtui maanpetosepäilyistä ja myös kolmasosa tehdyistä kuulusteluista liittyi jollain tavalla epäilyyn maanpetoksen tutkintaan. Henkilömapeissa tätä materiaalia on määrällisesti eniten, sillä lähes puolet henkilömapiin saaneista miehistä joko kuulusteltiin tai jopa tuomittiin maanpetoksesta. Vuodelta 1945 oleva Valpon johdon raportti kuvaa hyvin laitoksen uskoa SS-miesten maanpetoksellisuuteen. Raportin mukaan saksalaisilla oli Suomessa laaja vakoilujärjestö, jonka jäsenistä suuri osa oli suomalaisia SS-miehiä. Raportissa arveltiin suomalaisten olleen mukana tässä vakoilussa jo ennen välirauhan solmimista. Raportin mukaan miehiä oli värvätty tehtäviin etenkin haavoittuneista suomalaisista SS-miehistä. Valpon kuulustelupöytäkirjoista käykin ilmi, että väite piti ainakin osin paikkaansa: Saksaan oli näet lähtenyt välirauhan solmimisen jälkeen viisi Saksassa haavoittunutta suomalaista SS-miestä. Heidän selityksensä maasta poistumiselle oli se, että he uskoivat saavansa vain Saksassa ilmaisen hoidon vammoihinsa. Vain osa näistä miehistä päätyi Saksassa sairaalan sijaan Sonderkommando Nordiin. Saksaan lähteneiden miesten palaillessa Suomeen vuodesta 1945 lähtien, Valpo varmistui nopeasti esimerkiksi Sonderkommando Nordin olemassaolosta ja luonteesta. Tähän liittyviä pidätyksiä tehtiin erityisesti keväällä 1946. Välirauhan solmimisen jälkeen Saksassa olleiden miesten

joukossa oli muutamia moneen laittomuuteen syyllistyneitä miehiä. Heistä kaikkia epäiltiin maanpetoksesta, mutta myös esimerkiksi Lapin sodan suomalaisten sotavankien värväämisestä Saksan puolelle. Näiden miesten tutkiminen vei Valpon kuultavaksi myös monia muita SS-miehiä, joilta Valpo koetti saada tietoa Saksaan jääneiden miesten toimista. Vaikka muutamia SS-miehiä tuomittiin vankeuteen juuri maanpetoksista, kuuluu tähän joukkoon myös joitakin päätekijöitä, joiden onnistui livahtaa Valpon ulottumattomiin pakenemalla oitis kauas Suomesta. Kaikkien Valpon tekemien pidätysten ja annettujen tuomioiden määrää verratessa on kuitenkin selvää, että vain harva pidätys johti jatkotoimiin.

Ääriivasemmiston vaatimukset ja osin myös käytännön realiteetit johtivat siihen, ettei SS-joukoissa palvellut mies voinut uudessa tilanteessa enää työskennellä esimerkiksi puolustusvoimissa. Elokuussa 1945 sisäministeriö antoi määräyksen poistaa entiset SS-miehet puolustusvoimien palveluksesta. Puolustusvoimissa työskentelevät SS-miehet joko pakotettiin itse eroamaan tai heidät erotettiin, eikä miesten ollut suotavaa toimia muissakaan virkamiestehtävissä tai julkisen elämän aloilla. Juuri henkilökortisto tarjosi Valpolle työkalun, jonka avulla se saattoi pitää kirjaa siitä, missä SS-miehet työskentelivät. Virkakoneistoa puhdistettaessa myös Valpossa työskennelleet SS-miehet erotettiin, vaikka eräät heistä saattoivatkin toimia yhä sen tiedottajina tai avustajina. Samoin liikkuvan poliisin palveluksessa olevien miesten työsopimuksia katkaistiin. Eräät ammattijärjestöt eivät hyväksyneet SS-miehiä jäsenikseen, erityisen kielteinen suhtautuminen oli Merimiesunionilla. Julkiset anteeksipyyntöt saattoivat parantaa SS-miehen asemaa ammattijärjestössään, mutta yleisesti ottaen SS-miehet itse paheksuivat henkilöä, joka katui tekojaan lehdistössä. Virkamiehistön puhdistaminen liittyy osaltaan myös SS-miehiin kohdistettuihin epäilyihin asiakirjojen väärentämisestä. Väärentämisessä oli kyse joko väärin henkilöllisyyspaperien hankkimisesta maasta poistumisen helpottamiseksi tai SS-merkintöjen poistamisesta sotilaskantakorteista. Kantakorttien väärentämisestä syytetty miehet olivat lähes poikkeuksetta puolustusvoimien palveluksessa välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Valpo uskoi, että tällaisia väärennöksiä oli tehty laajasti ja jopa organisoidusti, mutta tehdyissä seitsemässä kuulusteluissa se sai selville ainoastaan, että kyse oli lähinnä tilaisuuteen tarttumisesta. Kuulusteltaville oli tullut tilaisuus saada uudet sotilaspaperit ilman SS-merkintää. He olivat käyttäneet tilaisuuden hyväkseen, koska uskoivat, että SS-merkinnöistä olisi ollut enemmän haittaa kuin hyötyä sodan jälkeisessä tilanteessa. Joskus päätökseen oli vaikuttanut myös huhut SS-miesten ankarasta rankaisemisesta, minkä vuoksi osa SS-miehistä myös pakeni ulkomaille.

SS-miehistä kerättiinkin paljon pakenemisiin liittyvää materiaalia. Parinkymmenen miehen tiedettiin varmuudella paenneen ulkomaille, lähinnä Ruotsiin, pian välirauhan sopimuksen solmimisen jälkeen, mutta heistä suurin osa palasi tai palautettiin Suomeen nopeasti. Pysyvästi ulkomaille jääneitä ei joukossa ollut montaa.

Kahdeksan Suomeen palannutta miestä joutui pidätetyiksi epäiltyinä luvattomasta valtakunnan rajan ylittämisestä ja muutama kuulusteltiin jo ilmiannon perusteella mahdollisesta aikomuksesta paeta ulkomaille. Valpoa kiinnosti joka tapauksessa käytetyt ja mahdollisesti yhä toiminnassa olevat etappitiet ja henkilöt, jotka auttoivat SS-miehiä lähtemään Suomesta. Monissa kuulusteluissa kysyttiin myös, keiden SS-miesten kuulusteltava tietää paenneen ulkomaille. Arkistoihin kerättiin tietoja miehistä, jotka saattoivat paeta ulkomaille. Kuulusteluissa saatiin selville, että yhteistä monille maasta paenneille oli usko SS-taustasta johtuviin erilaisiin kosto- ja rangaistustoimiin, kun Neuvostoliitto miehittäisi maan. Siihen liittyviä huhuja liikkui SS-miesten parissa paljon, ja oikeistoon kohdistuneet painostukset olivat omiaan lisäämään pakohaluja.

Muiden teemojen ohella Valpo oli erittäin kiinnostunut sota-ajan tapahtumista ja mahdollisista sotarikoksista. Kun pääosastolla saatiin kuulla suomalaisten ampuneen Neuvostoliiton kansalaisia Saksassa ollessaan, päätettiin asiasta kertoa myös valvontakomissiolle. Henkilökortteihin tehtiin merkinnät siinäkin tapauksessa, että asianomainen tiesi jotain mahdollisesta sotarikoksesta tai joku samanniminen oli syyllistynyt tekoon. Myös kommunisteihin kielteisesti suhtautuvia seurattiin: SKDL:n vaalimainoksen repiminen johti oitis merkintään samoin kuin huhut, joiden mukaan tietty porukka olisi ampunut kommunisteja. Erityisen oikeistolaisina pidettyjen miesten kortteihin saatettiin tehdä tätä koskeva merkintä samoin kuin merkintä poliittisesta epäluotettavuudesta. Kaikesta huolimatta SS-miesten joukossa oli muutama sellainenkin mies, joita Valpo piti passiivisina, epäpoliittisina tai jopa kunnan miehinä, joista sillä ei ollut epäedullisia tietoja. Toisaalta tällaisia ”kunnan miehiä” oli vain kuusi niistä noin 1150 miehestä, jotka palasivat elossa Saksasta Suomeen. SS-miehen avoin suhtautuminen Valpoon ja kriittinen suhtautuminen omaan taustaansa ei sekään välttämättä merkinnyt, että Valpo olisi pitänyt miehiä luotettavina. Päinvastoin tällainen ”takin kääntäminen” lähinnä osoitti merkintöjen mukaan sitä, että kyseinen mies ajatteli aina vain omaa etuaan ja oli jo siksi epäilyttävä.

SS-miehet kiinnostivat Valpoa etenkin yhtenäisenä ryhmänä ja heidän tekonsa joukkona. Vaikka Valpo kuuli kuulusteluissa monia kertoja lausuntoja siitä, ettei miehillä ollut enää yhteistä toimintaa oman yhdistyksen lakkauttamisen jälkeen, vaan he halusivat ainoastaan sopeutua yhteiskuntaan, ei se sitä helpolla uskonut. Kuulusteluissa todettiin moneen otteeseen, että yksittäisiä SS-miehiä oli takuulla mukana monenlaisessa toiminnassa, mutta joukkona he eivät lähteneet mukaan mihinkään hankkeisiin. Näyttääkin siltä, ettei Valpon kuvitelmat SS-miehistä kohdanneet totuutta tai ainakaan Valpon ei onnistunut merkintöjensä perusteella todistaa niitä. Valpo kiinnitti jatkuvasti huomiota mahdollisiin salahankkeisiin, ja epäili SS-miesten valmistelevan yhteiskuntaa vaarantavaa toimintaa, mutta sen ei onnistunut saada todisteita mistään tämän tyyppisestä laajamittaisesta toiminnasta. Sen sijaan se sai selville koko joukon erilaisia, välillä yksittäisiäkin, tietoja, joiden perusteella se ei voinut tuomita kaikkia SS-miehiä. Kun tarkastellaan syitä, joiden vuoksi SS-miehet yleensä joutuivat tekemisiin Valpon

kanssa ja mistä heidän papereihinsa tehtiin merkintöjä, nähdään, että yleisin syy olikin miehen SS-tausta sinänsä¹. Yksittäinen SS-mies saattoi joka tapauksessa joutua Valpon kirjoihin useista eri syistä taustansa lisäksi, eikä Valpon kiinnostusta voi selittää millään yksittäisellä perustelulla. Yli tuhannen miehen joukkoon mahtui monenlaisia ihmisiä, jotka olivat olleet, ja olivat edelleen, mukana monissa erilaisissa asioissa. Osa niistä oli selvästi laittomia ja osa liikkui laittomuuden rajoilla. Osa miehistä epäiltiin esimerkiksi mustan pörssin kaupasta, henkilösalakuljetuksesta tai asekatkennästä. Tällaiset tapaukset olivat kuitenkin yksittäisten miesten omia toimia, joiden takaa ei löytynyt mitään SS-miesten suurta yhteenliittymää. Kaikesta huolimatta ajassa eläneille ja huhuja kuulleille SS-miehille on varmaankin ollut tärkeintä tunne siitä, että kaikkia SS-miehiä seurataan. Kokonaisuutena kommunistisen Valpon kiinnostus SS-miehiin pohjasi pitkälti siihen vastakkaiseen maailmakatsomukseen, jota viraston työntekijät edustivat Valpon puhdistamisen jälkeen SS-miehiin verrattuna. Valpon, ja muiden kommunistien, harjoittama painostus jäi lopulta lähinnä propagandasolle, sillä valtion taholta SS-miehiä ei koskaan Suomessa tuomittu sotarikollisina SS-joukkoihin osallistumisen vuoksi.

¹ Ks. liite no. 12, jossa on taulukot henkilökorttien, kuulustelujen ja henkilömappien yleisimmistä aiheista.

Lähteet:

1. Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (VA)

EK-Valpo II:

Henkilömapit:

A 4512 Aaltonen, Antti Nikolai
 A 4506 Autonen, Urho Ilmari
 B 4685 Backberg, Harry
 A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari
 H 13190 Hartelin, Pentti Arvo Olavi
 A 4391 Hedman, Stig Edvin
 A 4447 Hellemaa, Mika Ensio
 A 4418 Hietanen, Toivo Olavi
 H 13245 Hilden, Erkki Johannes
 A 4414 Itälä, Jouko
 A 4416 Kurkiala, Lauri Kalervo
 A 4387 Lindahl, Henry Johannes Robert
 B 4728 Levälähti, Kustaa
 B 4727 Laurell, Kai
 A 4422 Laine, Reino Valpas
 H 13611 Nuutinen, Tapio Ilmari
 A 4465 Osmonsalo, Heikki Kustaa Adolf
 H 13957 Paikkala, Veikko Ahti Antero
 B 4459 Purjo, Claes
 H 14126 Rosenbröijer, Christian Boris
 B 4797 Rähä, Timo Olavi
 B 5284 Saastamoinen, Pentti Ilmari Johannes
 A 4426 Törni, Lauri Allan

Asiamapit:

Amp. IXA4: Sotilaalliset järjestöt: SS-miehet
 Amp. IXA4: Jäsenluetteloita
 Amp. IXA4-IXA4e
 Amp. IXA4a2: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet
 Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet

Alaosastojen mapit:

Kotkan alaosasto X.C.: Yleistä. Sekä oikeiston että kommunistien mahdollisia salahakkeita
 Turun alaosasto IXA5: Lakkautetut järjestöt: SS-miehet
 Kuopion alaosasto IX
 Joensuun alaosasto Amp. Va1-IXA5
 Rovaniemen alaosasto pöytäkirjakirjakonsepteja v. 1947
 Sotilastoimisto kotelo 5: Selostuksia Valpon tutkimista ja tuomioistuimiin saattamista ja niissä päättyneistä jutuista 1946-47
 Kajaanin alaosasto kuulustelupöytäkirjat v. 1947-1948

Valpon pääosaston kuulustelumapit:

ko 87
 ko 90
 ko 98
 ko 101
 ko 1132
 ko 1134
 ko 1136
 ko 1137
 ko 1138
 ko 1143
 ko 1148
 ko 2206
 ko 2212
 ko 2216
 ko 2219
 ko 2221
 ko 2223
 ko 2224

vuoden 1948 kuulustelut

Valpon pääosastolle alaosastoilta saapuneiden
kuulustelupöytäkirjojen mapit:

ko 1308
 ko 2247
 ko 2248
 ko 2249
 ko 2250
 ko 2251
 ko 2252
 ko 2254
 ko 2259
 ko 2260
 ko 2261

Henkilökortit:

Noudettu arkistosta Suomalaisten Waffen-SS-
vapaaehtoisten matrikkelin 1941-1943 tietojen perusteella

2. Julkaistut asiakirjat:

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1: 1944-1956. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge.
WSOY 1985. Juva.

3. Kirjallisuus:

Ahtokari, Reijo: Asekätkentäjuttu. WSOY 1971. Porvoo.

Ahtokari, Reijo: Punainen Valpo. Valtiollinen poliisi Suomessa ”vaaran vuosina”. Otava
1969. Helsinki.

Alava, Ali: Erikoisosasto Pohjoinen. Arvi A. Karisto Oy:n laakapaino 1978. Hämeenlinna.

Beyer-Thoma, Hermann: Vasemmisto ja vaaran vuodet. Saksankielisestä alkuperäisteoksesta *Kommunisten und Sozialdemokraten in Finland 1944*. Lyhentänyt Seppo Hentilä. Gummerus kirjapaino Oy 1990. Jyväskylä.

Blinnikka, Aulis: Valvontakomission aika. WSOY 1969. Porvoo.

Hietaniemi, Tuija: Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948. Historiallisia tutkimuksia 166. Vammalan kirjapaino 1992. Vammala.

Hietaniemi, Tuija: Poliisipolitiikan tekijät ja tehtävät Suomessa 1944-48. Teoksessa: Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944-48. Kirjoittanut Jukka Nevakivi, Lauri Haataja, Silvo Hietanen, Kimmo Rentola, Seppo Hentilä, Tuija Hietaniemi ja Jukka Tarkka. Tammi 1986. Helsinki.

Jokipii, Mauno: Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet. Waffen-SS:n suomalaispataljoona vertailtavana. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 848. Gummerus Kirjapaino Oy 2002. Jyväskylä.

Keränen, Seppo: Moskovan tiellä. Urho Kekkonen ja Neuvostoliitto 1945-1980. Kustannusosakeyhtiö Otava 1990. Helsinki.

Leppänen, Veli-Pekka: SKP ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944-1951. Tammer-Paino 1994. Tampere.

Lukkari, Matti: Asekätkentä. Otava 1997. Keuruu.

Nevakivi, Jukka: Maanalaista diplomatiaa. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1983. Helsinki.

Nevakivi, Jukka: Zdanov Suomessa. Otava 1995. Keuruu.

Uola, Mikko: ”Suomi sitoutuu hajottamaan...”. Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Historiallisia tutkimuksia 205. Vammalan kirjapaino 1999. Vammala.

Pohjonen, Juha: Maanpetturin tie. Maanpetoksesta Suomessa vuosina 1945-1972 tuomitut. Otava 2000. Keuruu.

Polvinen, Tuomo, Heikkilä, Hannu ja Immonen, Hannu: J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 1944-1948. WSOY 1999. Juva.

Rautkallio, Hannu: Suomen suunta 1945-1948. Weilin Göös 1979. Savonlinna.

Rentola, Kimmo: Punaisen Valpon synty. Teoksessa: Isänmaan puolesta. Suojelupoliisi 50 vuotta. Toim. Matti Simola ja Tuulia Sirvio. Gummerus kirjapaino Oy 1999. Jyväskylä.

Rentola, Kimmo: Punaisen Valpon synty. Teoksessa: Turvallisuuspoliisi 75 vuotta. Toim. Matti Simola ja Jukka Salovaara. Poliisin oppikirjasarja 1/1994. Painatuskeskus Oy 1994. Helsinki.

Salminen, Esko: Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944-1948. Otava 1979. Keuruu.

Salminen, Juhani: Asevelijunta. Kertomus asevelisukupolven kommunismin vastaisesta taistelusta 1940-1959. Gummerus 1996. Jyväskylä.

Suomalaisten Waffen-SS-vapaaehtoisten matrikkeli 1941-1943. Matrikkelitoimikunnan puheenjohtaja Heikki Olsson. Gummerus 1999. Jyväskylä.

Visuri, Pekka: Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka 1945-1961. WSOY 1994. Juva.

4. Muistelmat:

Lappalainen, Niilo: Vaarallisilla teillä. Viimeiset suomalaiset SS-miehet. WSOY 1998. Juva.

Lappi-Seppälä, Sakari: Haudat Dnjeprin varrella. Kirjapaino Aa osakeyhtiö 1945. Helsinki.

Magill, J. H.: Tasavalta tulikokeessa. Muistelmia Suomesta kuuman ja kylmän sodan vuosilta. Länsi-Savo Oy 1981. Mikkeli.

Parvilahti, Unto: Berijan tarhat. Otava 1957. Helsinki.

Vasama, Yrjö: Valpon vankina. Yhteiskirjapaino Osakeyhtiö 1958. Helsinki.

5. Haastattelut

Kirsti Vasarmo, synt. 26.9.1952 Oulussa, ylietsivä, 25.1.2005.

Liitteet:

Liite no. 1

SS-miesten henkilökortit, joilla on henkilötietojen ja SS-palveluksen ohella muitakin merkintöjä

1. Aarikka, Jouko Uolevi 3.7.1922, kaksi korttia
2. Aarni, Tauno Ilmari 3.3.1919, kaksi korttia
3. Aejmalaesus, Nils Gustaf 31.5.1915, kaksi korttia
4. Aho, Paavo Aatos Eljas 1.8.1916
5. Ahola, Aarne Olavi 23.1.1923
6. Ahonen, Eino Olavi 1.12.1912
7. Ahtinen, Ture Arttur 23.3.1923
8. Ahto, Kalervo Yrjö Evert 21.7.1916
9. Aitalaakso, Johan Kustaa Adolf Aleksei Mikael (Mikko) 6.11.1921
10. Ajoniemi, Risto Ilmari 20.10.1923
11. Alapispa, Kauno Heikki Pellervo 16.9.1921
12. Alkio, Paavo Ilmari 17.5.1921
13. Anjala, Alpo Johannes 5.9.1921
14. Anttonen, Erkki Olavi 29.12.1920
15. Aro, Paavo Antero 19.9.1922, kaksi korttia
16. Arohonka, Erkki Viljo Henrik 29.8.1921
17. Asikainen, Pauli Viktor 17.11.1916
18. Aula, Uuno Rafael 10.11.1922
19. Baljaskin, Aleksanteri 21.4.1922
20. Bergh, Mikko Magnus 10.1.1916
21. Elmgren, Sven Henrik 17.9.1915
22. Elomaa, Onni Olavi 29.5.1924
23. Eskonen, Hannes Sakari 18.2.1921
24. Evonen, Harry Sigurd Valio 14.2.1917
25. Fagerholm, Lars Henry Matts 7.4.1919
26. Flaaming, Armas Jaakko 9.7.1923
27. Forss, Reino Veikko Matias 5.3.1924
28. Friman, Voitto Onerva 30.12.1922
29. Fröberg, Lars Ernst 25.10.1923
30. Haapaniemi, Lauri Kalervo 8.3.1922
31. Hacklin, Helge Gunnar 26.2.1921
32. Haikala, Kauko Arvid 11.1.1915
33. Hakavuo, Hugo Tapani 12.10.1922
34. Hallberg, Rainer Torsten 24.4.1921
35. Hamari, Arvo Johannes 13.11.1920, kaksi korttia
36. Harikkala, Väinö Kalervo 15.6.1923
37. Haukkala, Esko Johannes 30.6.1923
38. Hauska (myöh. Vasarmo), Eero Ossian Gottfried, 2.4.1922, kaksi korttia
39. Heikkilä, Armas Erkki Einari 29.11.1921
40. Heikkilä, Eino Jalmari 18.12.1921
41. Heino, Sulo Ensio 3.12.1921
42. Heinonen, Toivo Albert 25.10.1920
43. Heinonen, Väinö Einar 28.11.1912
44. Heinänen (myöh. Heinäkenkä), Pauli Ahti 12.6.1921
45. Helander (myöh. Helastaro), Jorma Johannes 21.6.1923, kaksi korttia
46. Helaseppä, Olavi Richard 24.2.1924, kaksi korttia
47. Helevä, Eero Santeri 16.2.1920
48. Hellemaa, Heikki Johannes 12.9.1920
49. Helminen, Arvo Johannes 19.3.1921
50. Helminen, Eero Ludvig 2.10.1921
51. Heliste, Simo Albert 19.4.1921
52. Helske, Pentti Olavi 1.7.1920
53. Hemmilä, Arvo Jalmari 4.4.1916
54. Henrikson, Armas 27.6.1915
55. Hepolehto, Ossi Matias 6.2.1923
56. Himanka, Hilpi Armas Rafael 26.8.1923, kaksi korttia
57. Hirsikangas, Kaino Antero 14.5.1921
58. Hoffren, Henry Arnold 15.1.1915
59. Holmberg, Johannes Alfons 17.9.1912
60. Huikkonen, Matti Emil 26.9.1922
61. Hurtig, Eero Edvard 13.9.1920

62. Hyttinen, Veikko Antero 30.10.1919
63. Hyvärinen, Lauri Kullervo
14.12.1920
64. Hämäläinen, Erkki Olavi 11.1.1923
65. Hännikäinen, Nestori 1.12.1918
66. Hänninen, Evert Johannes 24.6.1923
67. Ikävalko, Reino Olavi 14.2.1922
68. Ilkka, Jouko Jaakko 16.6.1920
69. Jaakkola, Heikki Matti Tapio
19.4.1923
70. Jakobson, Olof Artur 26.3.1922
71. Jaranko, Antti Konrad 16.6.1916
72. Johansson, Sulo Kalervo 14.10.1914
73. Jokelainen, Erkki Juhani 6.4.1921
74. Joki, Eeliks Tyyni Matias (Matti)
26.10.1915
75. Jokinen, Toivo Tellervo 13.4.1921
76. Jokipolvi, Martti Olavi 27.12.1921
77. Julla, Aamos Mikael 18.4.1924
78. Juslenius, Toivo Bernhard
25.5.1924
79. Jussila, Jussi Veli 16.5.1922
80. Juvonen, Risto Akseli 14.11.1917
81. Jylhä, Esko Tapani 30.12.1922
82. Järventaus, Kaj Rafael 18.7.1922
83. Järvinen, Eino Aadolf 10.7.1921
84. Järvinen, Sakari Kustaa 25.2.1922
85. Jäspi, Eino Kustaa 8.3.1922
86. Kaapu, Viljo Kalervo 30.8.1908
87. Kaarlas, Mikko Arvi 4.3.1923,
kolme korttia
88. Kaila, Yrjö Paavo Ilmari 30.7.1912
89. Kainulainen, Veli Pentti 27.6.1921
90. Kakkonen, Arvi Aapeli 31.8.1921
91. Kallio, Kalervo Erland 16.10.1917
92. Kallio, Pentti Johannes 28.3.1922
93. Kallio, Yrjö Veikko 17.7.1922
94. Kallioinen, Raimo Veikko
29.4.1923
95. Kallioma, Juho Henrik 12.2.1921
96. Kalske, Allan Ensio 6.4.1922, kaksi
korttia
97. Karila, Otto Erkki Pentti 1.10.1914
98. Karjalainen, Kauko Ensio 21.5.1910
99. Karppinen, Paavo Sakari 29.10.1917
100. Karvinen, Gösta Antti 7.6.1918
101. Kassari, Jalo Aarre 7.10.1920
102. Kauppi, Jaakko Ilmari 17.6.1922
103. Kekäläinen, Oiva Urho Antero
14.4.1921
104. Kemppi, Matti 7.9.1922
105. Kerko, Yrjö Olavi 22.4.1923
106. Keskinen, Allan Matias 27.6.1924
107. Kettula (myöh. Karimo), Erkki
Johannes 21.5.1921
108. Kivelä, Leo Johannes 13.6.1922
109. Kivelä, Paavo Johannes 4.2.1919
110. Kivimäki, Matti Armas 28.3. 1923
111. Kivinen, Veikko Verner 2.12.1922
112. Kohola, Jaakko Sakari 12.7.1920
113. Koiranen, Veikko Rafael
Aleksander 9.1.1915
114. Kokko, Arvo Emil 20.6.1918
115. Kola, Sulo Sedit 13.2.1920
116. Kolehmainen, Alpo Paavo Ilmari
16.8.1922
117. Konttinen, Eino August 30.8.1918
118. Konttinen, Lauri Johannes
24.9.1919
119. Koponen, Erkki Johannes 9.8.1922
120. Korkeamäki, Arvo Henrik
25.11.1916
121. Korpinen, Manu Tapio 25.8.1919
122. Korte, Erik Johannes 17.8.1922
123. Koskelin, Keijo Armas 28.7.1923
124. Kosonen, Veikko Johannes
20.8.1920
125. Kostiainen, Niilo Olavi 6.12.1920
126. Kruuna, Toivo Sakari 17.4.1917
127. Kuhmonen, Jaakko Asser
29.12.1922
128. Kujala, Valtteri Johannes
14.7.1921
129. Kukkamäki, Yrjö Johannes
26.4.1922
130. Kuronen, Reino Ilmari 15.5.1922
131. Kuosma, Erkki Olavi 27.5.1923
132. Kuuselo, Aarne Armas 4.7.1921
133. Kuusilehto, Keijo Klaus 13.8.1922
134. Kyrö, Oiva Johannes 15.7.1916
135. Käppi, Erkki Olavi 2.6.1916
136. Lagercrantz, Bror Holger
29.5.1921
137. Lahti, Eero Johannes 19.2.1914
138. Lahti, Jalo Henry Ilmari 2.1.1922
139. Lahtinen, Sakari Mikael 29.9.1923

140. Laine, Esko Arvid Uno 15.5.1920
 141. Laine, Niilo Aleksanteri 14.9.1915
 142. Lakeala, Jaakko Adolf 25.7.1922
 143. Lammi, Tauno August 9.3.1918
 144. Lampi, Martti Johannes
 23.10.1922
 145. Lampinen, Veli Johannes (Veikko)
 22.6.1918
 146. Lanerva, Kaarlo Antero 20.3.1921
 147. Lappalainen, Leo Kalevi 16.2.1923
 148. Lappalainen, Paavo Eelis
 28.12.1915
 149. Lappalainen, Valde Abram
 25.7.1921
 150. Larmala, Eero Olavi 20.10.1921
 151. Lehtinen, Jaakko Jalo 7.12.1916
 152. Lehto, Matti Iikka 14.8.1914
 153. Lehtonen, Reino Kyösti
 12.10.1922
 154. Lehtonen, Urho Uolevi 20.7.1922
 155. Leimu, Matti Johannes 24.2.1922
 156. Leino, Eino Leander 17.11.1919
 157. Leino, Mauno Josef 12.12.1916
 158. Leinonen, Esko 7.6.1921
 159. Lemettinen, Henrik 8.6.1923
 160. Lemmetyinen, Toivo 17.8.1920
 161. Lepistö, Harald Valdemar 9.7.1923
 162. Lestinen, Erkki Paavo 14.1.1923
 163. Lindbohm, Olavi David Valdemar
 14.3.1923
 164. Linden, Henry Arvid 4.11.1922
 165. Liuhala, Esko Johannes 13.6.1920
 166. Liukkonen, Pentti Allan 7.4.1923
 167. Luoto, Alpo Ensio 8.12.1922
 168. Luoto, Keijo Kullervo Väinö
 9.12.1923
 169. Luotola, Osmo Ilmari 22.4.1923
 170. Luther, Ernst Alexander 28.3.1923
 171. Lyly, Ensio Reima 26.6.1920
 172. Lähteenoja, Pauli Bernhard
 18.8.1922
 173. Lönnblad, Björn Torsten Carl
 Wilhelm 8.2.1923
 174. Lönnroth, Aarre Olavi 13.10.1923
 175. Maavuori, Erkki Olavi 19.11.1921
 176. Maine-Lakeus, Olavi Ilmari
 6.9.1909
 177. Makkonen, Esko Tapio 17.9.1922
 178. Makkonen, Heikki Juhani
 25.8.1921
 179. Malkavaara, Seppo Aulis 7.7.1916
 180. Malminen, Väinö Kalervo
 17.2.1914
 181. Mandelin, Nils Magnus 15.7.1922
 182. Mansikka, Erkki 14.9.1922, kaksi
 korttia
 183. Merelä, Paavo Salomon 10.8.1914
 184. Merimaa, Aimo Heikki 1.6.1923,
 kaksi korttia
 185. Merinen, Lauri Richard 7.8.1918
 186. Merivirta, Matti Nikolai 6.7.1915
 187. Meronen, Aarne Albert 3.4.1921
 188. Miettinen, Aarno Ilmari
 13.11.1918
 189. Miettinen, Sakari Juha (Saku)
 14.1.1924
 190. Mikkola (myöh. Kalli), Sakari
 Viljo Uolevi 28.12.1920
 191. Mikkonen, Johannes 28.8.1917
 192. Montola, Reino Valtteri 22.9.1910
 193. Mukka, Matti Olavi 26.7.1924
 194. Mustonen, Erkki Juha 25.10.1923
 195. Myllykoski, Jaakko
 Olavi 25.7.1927
 196. Myllymäki, Arvo Anders 4.6.1917
 197. Mylläri, Pauli Armas 29.10.1921
 198. Mäenpää, Olavi Otto 24.1.1924
 199. Mäkelä, Toivo Aleksanteri
 25.10.1914
 200. Mäki, Erkki Olavi 18.6.1921
 201. Nepponen, Veikko Kalevi
 12.3.1924
 202. Nissinen, Leo Oskari 14.5.1922
 203. Noopila, Henrik 25.5.1923
 204. Nummi, Pekka Sakari 13.2.1919
 205. Nurmi, Paavo Simeon 18.3.1922
 206. Nylund, Aidar Feliks 16.6.1922
 207. Nylund, Matti Felix 6.4.1924
 208. Ojanen, Niilo Salomon 25.6.1922
 209. Olin, Ulf-Ola 18.7.1917
 210. Ollikainen, Niilo 16.9.1921
 211. Ollilainen, Reino Paavali
 20.1.1918
 212. Ollula, Heikki Erland 17.1.1918
 213. Olsson, Lars Bruno 5.10.1918
 214. Paananen, Uno Olavi 2.2.1922,

- kaksi korttia
215. Paavola, Veikko Matias 23.9.1914
216. Paavola, Åke Viktor Matias
19.4.1923
217. Pajunen, Tauno Olavi 11.8.1912
218. Palen (myöh. Johansson), Allan
Osvald 3.3.1918
219. Palmgren, Brynolf 20.10.1920
220. Palomäki, Paavo Tuomas
10.12.1922
221. Parkkinen, Esko Evald 19.6.1921
222. Partanen, Heikki Olavi (Olli)
18.8.1922
223. Parviainen, Kosti Antero 22.3.1924
224. Peitso, Esko 11.5.1923
225. Pekola, Paavo Untamo 28.4.1912
226. Peltola, Veikko Rafael 1.4.1920,
kaksi korttia
227. Peltola, Viljo Valtteri 11.1.1916,
kaksi korttia
228. Pentinmäki, Veikko Armas
15.10.1921
229. Pentti, Esko Mikael 21.9.1923
230. Penttilä, Antti Ilmari 24.4.1916
231. Penttilä, Valde 16.6.1915
232. Peräntie, Väinö Ilmari 20.10.1922
233. Pesonen, Aarre Anton 7.9.1922
234. Pihlajaniemi, Eero Ensio 23.4.1922
235. Pio, Ahti Olavi 29.1.1924
236. Pirhonen, Yrjö Ensio 24.10.1922
237. Pitkänen, Erkki 12.4.1915
238. Pohjanen, Henrik Olavi 1.5.1922
239. Polon, Tauno Eino Edvard
5.9.1921
240. Porttinen, Leo Ensio 18.7.1914
241. Puotinen, Viljo 16.5.1920
242. Pursiainen, Simo Olavi 5.7.1922
243. Puumalainen, Teuvo Aatos
8.11.1920
244. Pälviä, Pentti Ilmari 28.9.1923
245. Pääkkönen, Arvo Pellervo
1.4.1918
246. Rannanaho, Vilho Armas
17.12.1921
247. Ranta, Eino Johannes 30.1.1924
248. Rantala, Jouko Kullervo 29.5.1918
249. Rantapelkonen, Martti Vilho
20.12.1921
250. Rautala, Simo Esko Johannes
27.10.1920
251. Reunanen, Kalevi Antero
31.7.1922
252. Riekki, Tero 26.11.1919
253. Riipinen, Kauko Olavi 28.11.1914
254. Rinne, Niilo Gunnar 30.9.1922
255. Rintala, Pentti 16.3.1920
256. Rintanen, Erkki Vilhelm 20.9.1919
257. Ripatti, Martti 12.10.1923
258. Roisko, Teuvo Tapio 5.12.1923
259. Ropponen, Heimo Martti 9.3.1920
260. Rosenblad, Rolf Gustav 6.5.1923
261. Rouhiainen, Pentti Erkki
18.5.1921, kaksi korttia
262. Rouhiainen, Yrjö Aulis 17.6.1923
263. Ruismäki, Ilmari Henrik 11.7.1921
264. Ruuhela, Eino Elias 1.11.1921
265. Ryytänen, Kaarlo Johannes
14.1.1924
266. Ryyppö, Alpo Olavi 24.5.1924
267. Räsänen, Lauri 21.2.1923
268. Räväsmäki, Erkki Johannes
27.12.1922
269. Rönk, Reino Abel 15.2.1921
270. Rönnemaa, Jaakko Lennart
28.9.1923
271. Rönnlund, Johannes Rafael
12.12.1922
272. Röntynen, Veikko Johannes
21.8.1922
273. Saarelainen, Kauko Olavi
15.1.1923
274. Saarinen, Taisto Pellervo
28.1.1922
275. Sahramäki, Kauko Kaarlo Kalervo
17.5.1922
276. Sainio, Eino Artturi 15.5.1921
277. Salmela, Yrjö Johannes 12.2.1920
278. Salomaa, Veikko Johannes
12.12.1921
279. Salpa, Erkki Hjalmar 14.9.1922
280. Sarasalo, Kaarlo Juhani 28.2.1923
281. Sarin, Onni Arvo 13.4.1922, kaksi
korttia
282. Sartio, Mauri Holger 19.8.1916
283. Saukkonen, Kyösti Henrik
12.4.1922

284. Savinen, Olli Tapani 18.10.1923
 285. Savolainen, Tatu Viljam 18.3.1924
 286. Sederholm, Esko-Ville 3.11.1922
 287. Seppälä, Erkki Antero 27.11.1922
 288. Seppälä, Osmo Verner 10.7.1917
 289. Seppänen, Leo 17.9.1923
 290. Setälä, Ahti Valdemar 10.4.1918
 291. Siivola, Kalevi Alpo 19.2.1924
 292. Silfverberg, Alf Erik Ingmar 23.2.1923
 293. Siljander, Paavo Uolevi 5.9.1922
 294. Silvennoinen, Pauli Kalevi 13.9.1921
 295. Silvennoinen, Sulo Armas 19.9.1923
 296. Sivonen, Akseli 25.9.1917
 297. Sivonen, Eelis Valter 26.11.1919
 298. Sjögren, Heimo Martti 14.12.1916
 299. Soitimo, Erkki Sergei 8.12.1922
 300. Sormunen, Leo Aarne Johannes 27.6.1921, kaksi korttia
 301. Sormunen, Rainer Eino Johannes 1.5.1923
 302. Sormunen, Tapio Untamo 3.8.1922
 303. Stenfors, Erkki Nestor 20.5.1922
 304. Ström, Uno 18.1.1918
 305. Sulinmaa (myöh. Haikala), Adolf Yrjö Sakari 5.9.1923
 306. Summanen, Erkki Olavi Antero 5.4.1921
 307. Suominen, Pekka Iisakki 8.12.1923
 308. Syvänen, Pentti August 4.1.1921
 309. Syväniemi, Juho Arvid 29.8.1920
 310. Särö, Eero Antero 22.5.1923
 311. Taipaleenmäki, Erkki 31.1.1922
 312. Takala, Jouko Emmanuel (Manu) 21.6.1922
 313. Tammela, Kauko Sakari 28.8.1922
 314. Tamminen, Matti Ilmari 24.4.1920
 315. Tantarimäki, Matti 28.8.1921
 316. Tanttu, Pentti Johannes 11.7.1921
 317. Teppo, Erkki Eerikki 7.5.1918
 318. Tervanen, Toivo Veli Juhani 4.10.1907
 319. Tiihonen, Unto Heikki 5.7.1921
 320. Tiilikainen, Seppo Ilmari 10.8.1922
 321. Tiinus, Erkki Johannes 27.7.1922
 322. Tikanoja, Niilo Nikolai 28.4.1904
 323. Tikkanen, Antti Olavi 4.10.1916
 324. Tilus, Eero Emil 19.6.1916
 325. Toivonen, Samuli Moses 20.8.1912
 326. Tuhkanen, Arvo Aulis 11.4.1922, kaksi korttia
 327. Tuokko, Eljas 21.10.1909
 328. Tuominen, Kaarlo Olavi (Kalle) 2.2.1914
 329. Tuominen (myöh. Konkola), Mauno Matias (Matti) 2.7.1921
 330. Tuominen, Oiva Eemeli 16.5.1920
 331. Tuomola, Väinö Kaarle Ilmari 17.9.1921
 332. Turunen, Unto Olavi 17.10.1918
 333. Tuuha, Matti Kalervo 31.8.1923
 334. Tähtinen, Erkki Olavi 29.6.1921
 335. Törmä, Osmo Kalervo 6.7.1922
 336. Uusi-Jaakkola Martti Mikael 13.2.1911
 337. Uusitalo, Jaakko Olavi 13.7.1923
 338. Vaaramo, Toivo Perttuli 30.9.1920
 339. Wahlberg, Harry Reino 10.4.1917
 340. Vainio, Valle Voitto 22.5.1918
 341. Vajavaara, Heikki 16.2.1923 23.2.1922, kaksi korttia
 342. Valio, Simo Veikko 29.10.1923
 343. Vantala, Osmo Sakari 25.11.1915
 344. Vartiainen, Pauli Tapio 21.5.1922
 345. Vassinen, Veikko Olavi 11.5.1924
 346. Vauhkonen, Veijo 25.3.1919
 347. Weckström, Thor-Björn 7.1.1918
 348. Vehanen, Rauni Paavali 25.1.1921
 349. Vekara, Pentti Kullervo 23.9.1922
 350. Westren-Doll, Bengt Erik 2.5.1923, kaksi korttia
 351. Vihma, Urpo Eero Kalervo
 352. Viitanen, Kauko Armas 4.12.1918
 353. Viitanen, Pentti Johannes 23.6.1919
 354. Vilkkumaa, Osmo Kullervo 6.8.1923
 355. Virtanen, Heikki Johannes 25.1.1916, kaksi korttia
 356. Virtanen (nyk. Helsio), Lauri Olavi 9.10.1921
 357. Virtanen, Reino Harald 15.9.1921

- 358. Virtaniemi, Kyösti Vilho
1.10.1923
- 359. Wisen, Fjalar 30.12.1922
- 360. Visuri, Jorma Pietari 29.7.1921
- 361. Volotinen, Filip Ville 14.10.1922
- 362. Vuoksela, Klaus Kaarle Kullervo
29.3.1920, kaksi korttia
- 363. Vuori, Olli Yrjö 3.1.1921
- 364. Vuorinen, Veikko Matias 5.9.1922
- 365. Vähämaa, Urho Arvo 1.6.1922
- 366. Väärälä, Veikko Johannes
15.9.1919
- 367. Yli-Martimo, Pekka Nikolai
2.8.1918
- 368. Yli-Pekkala, Leevi Markus
- 369. Ylikoski, Tuomas Eero 16.12.1923
- 370. Ylinen, Pentti Erik Johannes
23.11.1923
- 371. Ylitalo, Heikki Olavi 16.10.1914
- 372. Zimmer, Rabbe Håkan Gunnar
23.9.1923, kaksi korttia
- 373. Åstedt, Eino Henrik 5.4.1922
- 374. Äijö, Antti 20.9.1918, kaksi korttia
- 375. Brown, Herman Vilhelm 30.0.1909
- 376. Ahlqvist, Kauko Aleksanteri
15.6.1915
- 377. Bergman, Allan Magnus 7.6.1922
- 378. Stigell, Onni Tapio 26.2.1922
- 379. Järvenpää, Toivo Kustaa Kalevi
13.4.1922
- 380. Lehtinen, Martti Aleksander
10.3.1917

Lähde: VA Valpo. Henkilökortisto.

Liite no. 2

Välirauhansopimuksen 21. artikla

”Suomi sitoutuu heti hajottamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluonteiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuonteiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä olemaan sallimatta tämän tyyppisten järjestöjen olemassaoloa.”

Lähde: Uola 1999, s. 29.

Liite no. 3

Esittelijä Veikko Koskisen kirje pääosastolle koskien sotilaallista valvontaa Kokkolan seudulla

(..) Keskustellessani Kokkolan edustajan etsivä Railovaaran kanssa sotilaallisen valvonnan järjestämisestä paikkakunnalla kävi ilmi, ettei valvontaa ollut järjestetty tosiasiaa lainkaan. Viimeiset luettelot, jotka hänellä oli paikallisten joukko-osastojen kantahenkilökunnasta, olivat viime vuoden puolelta. Yhteyksiä ei ollut juuri ollenkaan, ja sikäli kuin oli ei niitä oltu käytetty. Valvonta-alueella sijaitsi useampia kohteita nimittäin 3/KTR 1, jossa on noin 200 miehinen varuskunta, keskusvarasto 8, lääkintävarikko, Kokkolan sotilaspiirin esikunta ja pienempi lentovarikko tai tehdas. Vaasan osaston toimesta ei oltu annettu minkäänlaisia ohjeita tai määräyksiä valvonnan järjestämisestä. Saimme puhuteltavaksemme erään 3/KTR 1:ssä palvelevan asevelvollisen, jonka selostuksesta tulin johtopäätökseen, että sikäläiset upseerit ja aliupseerit ovat hengeltään ja käytökseltään erittäin taantumuksellisia. Saimme myös tietoja, joiden avulla varmasti saa järjestettyä yhteyden varuskuntaan. Railovaaran kanssa keskustellessa kävi ilmi, että hänellä oli mahdollisuuksia saada yhteyksiä myös muihin valvontakohteisiin.

Tämän jälkeen annoin Railovaaralle yksityiskohtaisia ohjeita valvontatyön järjestämisestä, kuten henkilökunnan kortittamisesta, valvontaverkoston järjestämisestä, upseeriarvostelujen ja aliupseeriarvostelujen toimittamisesta sotilastoimistolle ja sotilastoimiston valvontaan kuuluvien järjestöjen tarkkailusta, ennen kaikkea luettelon toiminnassa olevista järjestöistä ja niiden toimihenkilöistä ja toimivista jäsenistä.

Oulu 24.10.46 esittelijä Veikko Koskinen

Lähde: VA Valpo. Henkilömappi A 4422 Laine, Reino Valpas. VP/KD No. 8105/26-46.

Liite no. 4

Ulkoasianministeriölle 13.1.1947

Sodan päätyttyä on useimmissa Saksan miehityksen alaisuudesta vapautuneissa maissa toimeenpantu oikeudenkäyntejä sellaisia henkilöitä vastaan, joiden on katsottu avustamalla Saksan sotaponnistuksia ja maassa olevia miehitysviranomaisia syyllistyneen maanpetokseen tai valtiopetokseen. Tällaisiin henkilöihin on luettu myöskin Saksan SS-joukoissa palvelleet vapaaehtoiset ja SS-järjestö on sinänsä Nürnbergin tuomioistuimen päätöksellä julistettu rikolliseksi.

Kun valtiollinen poliisi tällä hetkellä toimittaa suomalaista SS-vapaaehtoisliikettä koskevia tutkimuksia, Valpo pyytää ulkoasianministeriöltä mahdollisuuksien mukaan Norjan ja Tanskan viranomaisten aineistoa. Tällöin tulisi ensisijassa kysymykseen sellainen aineisto, joka suoranaisesti valaisisi Suomen kansalaisten osuutta SS-liikkeessä ja aineisto, joka osoittaisi SS-järjestön yleiset tarkoitusperät. Nimenomaan niiden perusteiden tietoon saaminen, joilla asianomaisten maiden viranomaiset ovat katsoneet SS-toiminnan maan- tai valtiopetolliseksi, olisi täällä toimitettavien tutkimusten kannalta tärkeää.

V.t. apulaispäällikkö E. O. Tuominen

Lähde: VA Valpo. Amp. IXA4a3: Sotilasluontoiset järjestöt: SS-miehet. Kirje ulkoasianministeriölle 13.1.47, 8110/19-46.

Liite no. 5

Ote päämajan käskylehdestä 24.6.1942

Päämajan käskylehti no. 19: Palvelus Saksan puolustusvoimissa

Ylipäällikkö on 16.6.42 päättänyt, että Saksan puolustusvoimissa käynnissä olevan sodan aikana palvelleille suomalaisille tämä palvelusaika Saksan joukoissa lasketaan vastaavana palveluksena hyväksi asevelvollisuuden suorituksessa Suomessa sekä otetaan huomioon palvelusaikana ylennystä varten seuraavaan arvoon.

Asevelvollisuuden suoritukseksi lasketaan 1.5.41 jälkeen Saksan puolustusvoimissa palveltu aika. Sama aika huomioonotetaan myös ylennystä varten, jolloin on huomattava, että kysymyksessä on vain ylennys seuraavaan sotilasarvoon siitä suomalaisesta sotilasarvosta, joka asianosaisella on Saksasta palatessaan.

Lähde: VA Valpo. Henkilömappi H 13911 Nuutinen, Tapio Ilmari.

Liite no. 6

Luetteloita maasta paenneista SS-miehistä

SS-mies Olavi Artturi Somersalo on Ruotsissa. Samoin Kurkiala ja mahdollisesti M. Sartio ja Hilden.

Lähde: VA Valpo. Valpo II XVI-XVIII A7. Amp. XVI. YD 19/26.2.48.

Välirauhan jälkeen Ruotsiin tai sen kautta muualle paenneita

s.9: Karpalo, Olavi. Osoitetoimiston korttitietojen mukaan on siirtynyt ulkomaille 30.8.46. Ilm. 7/3.1.47 amp. XVI. Lähtenyt heinä-elokuussa 1956 kutterilla Amerikkaan KD 10061/46-46.

s.11: Laurell, Kaj. Paennut Ruotsiin syksyllä 1945.

s.12: Lindberg, Kim: Mennyt tammikuussa 1945 salatein Ruotsiin. Anoi siellä uutta passia, jota ei saanut. Ruotsissa yhä 1947.

s.13: Lönnroth, Aarne Olavi. 2.11.1945 saanut passitusmääräyksen Ruotsista eikä saa palata ilman oleskelulupaa. Paennut Ruotsiin, oleskelee Långmoran leirillä Ilm. 482/7.3.47 amp. XVI.

s.14: Naus, Karl Heinrich. On Ruotsissa hotellin vahtimestarina YD 864/8.11.46 amp. XVI.

s. 14: Oinonen, Matti Olavi. Syntynyt 2.3.22. Oleskelee Ruotsissa ja hoitaa etappiyhteyttä YD 878/9.11.46.

s. 17: Sjöblom, Holger. Paennut Ruotsiin Ilm. 487/7.3.47 amp. XVI.

s. 17: Summanen, Erkki O. A. Syntynyt 5.4.1921. Ruotsiin paennut, oleskelee Hälsingmon leirillä ilm. 482/7.3.47 amp. XVI

s. 18: Vainio, Valle Voitto. palvellut Saksan sotavoimissa välirauhan jälkeen, etsintäkuulutettu. Värväsi sotavankeja. Palvelee nykyään Englannin armeijassa. YD 876/19.11.46

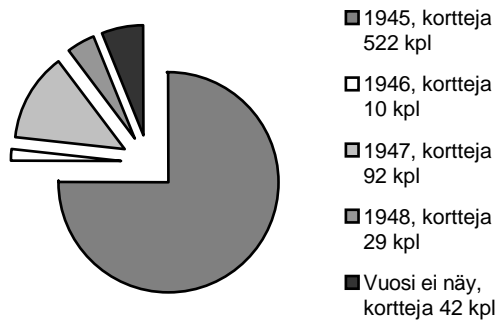
s. 19: Vihma, Eero Urpo: Ruotsissa YD 876/19.11.46

s. 20: Ylinen, Pentti, Erik: Paennut Ruotsiin, oleskelee Saltvikin leirillä. Osallistunut asekatkentaan ja SS-organisaatioon. Ilm. 482/7.3.47 amp. XVI

Lähde: VA Valpo. Valpo II XVI-XVIII A7. Amp. XVI. Ilm. no. 163/22.1.47.

Liite no. 7

Henkilökorttien aikajakauma

•Valpon arkistossa on henkilökortti yhteensä 683 SS-miehestä. Yhteensä kortteja on 715, sillä 28 miehestä on olemassa kaksi tai kolme korttia.

•Eniten SS-miehiä koskevia henkilökortteja tehtiin vuonna 1945. Korttien määrät vuosittain ilmenevät oheisesta kaaviosta.

•Varsinaisen tutkimusajanjakson 1945-1948 ulkopuolelta SS-miesten henkilökortteja on yhteensä on 20 kappaletta. Vuonna 1941 kortteja tehtiin kolme kappaletta, vuonna 1942 kymmenen kappaletta ja vuonna 1944 neljä kappaletta. Lisäksi vuosilta 1937, 1940 ja 1943 on yksittäiset kortit.

Lähde: VA Valpo. Henkilökortisto.

Liite no. 8

Miehet, joiden henkilökortilla on henkilötietojen ohella vain SS-palvelusmerkintä

1b. Aallos, Erkki Johannes 20.6.1922	15.12.1919
2b. Airaksinen, Aulis Birger 20.10.1919	34b. Hukari, Veijo Ilmari 18.12.1922
3b. Airio, Aarne Ilmari 25.3.1922	35b. Humminen, Eino Jalmari
18.9.1919
4b. Alajoki, Onni August 9.12.1921	36b. Huostila, Taru Ansio 8.11.1918
5b. Alaranta, Martti Kalervo 9.12.1921	37b. Hurmola, Cecil Yrjö 23.4.1923
6b. Annala, Esko Johannes 17.11.1920	38b. Huttunen, Erkki Heikki Antero
15.11.1922
7b. Anttonen, Erkki Olavi 29.12.1920	39b. Huttunen, Heikki Johannes
30.7.1918
8b. Aulanko, Oiva Kalevi 27.8.1917	40b. Hyvönen, Eino Johannes 2.9.1917
9b. Autti, Eero Allan 28.4.1921	41b. Hämäläinen, Esko 18.8.1922
10b. Bergius, Lars Paavo 16.10.1916	42b. Härö, Aarto Eemil 2.5.1920
11b. Blom, Paavo Ilmari 8.1.1912	43b. Inkinen, Eino Iivari 14.6.1918
12b. Breilin, Niilo Aleksanteri 9.1.1918	44b. Isola, Johan Erkki (Jussi)
19.2.1918
13b. Gyllenbögel, Bertel Thorson
15.10.1904	45b. Isotalo, Pertti Jorma Johannes
25.12.1923
14b. Haajanen, Kaarlo Oskari 6.4.1912	46b. Jalas, Eino Onni 7.5.1917
15b. Haapamäki, Väinö Johannes
17.12.1922	47b. Jalkanen, Heikki 11.9.1922
16b. Haapaniemi, Kauko Otto Kalevi
13.9.1921	48b. Jalovaara, Aarre Olavi 25.4.1919
17b. Hakkarainen, Kauko Matias
27.3.1918	49b. Janhunen, Veikko Johannes
11.6.1921
18b. Halonen, Uno Antero 4.12.1914,
kaksi korttia	50b. Jansson, Kai Sven 25.3.1916
19b. Hamnström, Bror Allan 16.9.1918,
kaksi korttia	51b. Jansson (myöh. Ilveskero), Kosti
Kalervo 21.7.1921
20b. Hatara, Teuvo Olli 23.4.1915	52b. Jokinen, Tauno Armas 31.12.1915
21b. Hautamäki, Reino Samuel
9.6.1921	53b. Julla, Markus Valdemar 28.2.1922
22b. Heikura, Ruben Aaretti 26.1.1922	54b. Jussila, Kyösti Sakari 20.6.1916
23b. Heiman, Uno Johannes (Kunkku)
19.9.1916	55b. Jussila, Toivo Aleksander
23.2.1922
24b. Heinonen, Risto Mattias 22.7.1917	56b. Järvelin, Lasse Bernhard 19.1.1923
25b. Heinonen, Veikko Johannes
29.12.1918	57b. Järvinen, Aimo Jalmari 25.12.1922
26b. Heiskanen, Soini Kaarlo Evald
(Soke) 20.4.1920	58b. Jääskeläinen, Tauno 26.12.1916
27b. Helisten, Toivo 29.2.1916	59b. Kaakinen, Martti Mikael 2.9.1922
28b. Helme, Harri 22.9.1922	60b. Kaartinen, Seppo Aarno Iivari
25.6.1919, kaksi korttia
29b. Hiiri, Kauko Olavi 14.4.1919	61b. Kaisla, Sato 16.1.1921, kolme
korttia
30b. Hiljanen, Vihtori 5.1.1922	62b. Kajanne, Tapio Ensio 8.7.1920
31b. Hintikka, Jaakko Onni 24.7.1921	63b. Kallio, Esko Valtteri 31.10.1921
32b. Hirvonen, Lauri Simo 1.4.1922	64b. Kalliomäki, Eino Ilmari 12.6.1915
33b. Holopainen, Kalevi Matti Jussi	65b. Kananen (myöh. Tavilehto), Vilho

- Allan 7.4.1921
- 66b. Kangasniemi, Sulo Sulho Sointu
19.6.1921
- 67b. Kannari, Mauno Ilmari 19.8.1922
- 68b. Karhu, Pentti Olavi 25.2.1915
- 69b. Karimaa, Heikki Antero 3.6.1921
- 70b. Karlsson, Holger Uno Valdemar
3.8.1920
- 71b. Karvinen, Esko 30.12.1922
- 72b. Kaski, Osmo Heikki 10.12.1921
- 73b. Kauhanen, Matti 11.2.1917
- 74b. Kauko, Kalle Jouko 24.9.1924
- 75b. Kaunisvesi, Toivo Jalmari
24.10.1921
- 76b. Kauppi, Kauko Kalervo 1.6.1920
- 77b. Kelin, Åke Arvid Hjalmar
11.3.1922
- 78b. Kempainen, Eino Vihtori
15.6.1921
- 79b. Keskinen, Väinö Anton 10.8.1916
- 80b. Kiiveri, Johannes 27.5.1918
- 81b. Kiljunen, Kaarle 20.4.1924
- 82b. Kiukkonen, Aarne Aatos Teodor
10.8.1918
- 83b. Kivi, Risto Elias 18.6.1922
- 84b. Kiviluoto, Raimo Eino Johannes
31.3.1922
- 85b. Kiviniemi, Aarre 19.3.1921
- 86b. Kivioja, Matti 23.11.1921
- 87b. Klemola, Olavi Uuno 13.9.1916
- 88b. Kokkila, Jalo Eljas 3.8.1921
- 89b. Kokko, Aarno Heikki 16.11.1914
- 90b. Kokko, Tenho Valdemar
26.10.1919
- 91b. Koponen, Reino Olavi 26.11.1920
- 92b. Korpela, Martti Vilkas 22.3.1915
- 93b. Korpela, Vilho Matias (Matti)
2.11.1911
- 94b. Korpinen, Jaakko Kustaa
17.10.1918
- 95b. Korpinen, Manu Tapio 25.8.1919
- 96b. Kortelainen, Toimi Olavi
18.12.1921
- 97b. Koskenkanto, Pentti Kustaa
21.6.1920
- 98b. Koski, Pentti Vihtori 9.2.1921
- 99b. Koskimaa, Sakari 20.9.1921
- 100b. Koskimies, Erkki 22.11.1922
- 101b. Kotilainen, Erkki 4.10.1922
- 102b. Koukkari, Väinö 22.6.1918
- 103b. Kouri, Esko Antero 6.1.1921
- 104b. Kouvola, Tauno Vilhelm
10.1.1917
- 105b. Kovanen, Esko Ilmari 27.9.1919
- 106b. Kukkonen, Armas Iivari
25.11.1916
- 107b. Kumpulainen, Antti 16.6.1922
- 108b. Kurronen, Antti Aulis 6.3.1921
- 109b. Kurvinen, Kunto Pietari Pekka
11.12.1921
- 110b. Kuusela, Esko Ensio 5.3.1921
- 111b. Käenmäki, Markus Matteus
21.9.1921
- 112b. Kääriäinen, Keijo Arvid 6.5.1923
- 113b. Laakso, Eino Sakari 14.8.1917
- 114b. Ladau, Karl-Erik Gustaf 3.6.1916
- 115b. Lahtinen, Paavo 1.1.1920
- 116b. Laine, Ale Armas 25.10.1922
- 117b. Laine, Yrjö Evert 3.3.1917
- 118b. Laitala, Veikko Viljo Matias
(Matti) 26.4.1921
- 119b. Lammi, Mauri Eugen 26.9.1919
- 120b. Lampinen, Toivo Emil
14.12.1917
- 121b. Lampola, Väinö Vihtori 7.1.1921
- 122b. Lange, Erich 1.1.1920
- 123b. Lankiniemi, Antti 1.2.1918
- 124b. Lappi-Seppälä, Lauri Sakari
4.3.1920
- 125b. Larva, Mikko Sakari 24.9.1921
- 126b. Lassila, Uuno 28.4.1917
- 127b. Launonen, Pentti Kaarlo 7.5.1921
- 128b. Laurikainen, Jorma Juhani
10.8.1921
- 129b. Lauronen, Pentti Benjam
8.1.1918
- 130b. Lausas, Lasse Väinö Juhani
(Lasse), 12.1.1924
- 131b. Lehmusrinne, Aimo Aarne
11.9.1923
- 132b. Leppäkorpi, Esko Armas
17.7.1920
- 133b. Leppälä, Martti Matias 17.5.1917
- 134b. Liimatainen, Bertel Emil
4.12.1923
- 135b. Lindgren, Kaj Brynolf 4.12.1922

- 136b. Lindroos, Tuomo Osmo Antero
12.5.1923
- 137b. Linna, Matti Viljam 12.3.1923
- 138b. Linna, Väinö Tapani 19.9.1923
- 139b. Liuhala, Jorma Johannes
23.9.1923
- 140b. Louekari, Erkki Antero 30.9.1923
- 141b. Länsisalmi, Väinö Oskari
16.2.1916
- 142b. Malinen, Otto Armas 9.5.1910
- 143b. Malinen, Pekka Kullervo
11.6.1921
- 144b. Manninen, Eero Jaakko 12.6.1922
- 145b. Manninen, Heikki 8.10.1916
- 146b. Manns, Göran Ingmar (myöh.
George) 24.2.1921
- 147b. Manula, Kauko Pentti 20.10.1919
- 148b. Maukonen, Kauko Elias 7.4.1917
- 149b. Maula, Arvo Johannes 19.5.1915
- 150b. Maula, Toimi Aulis 27.8.1911
- 151b. Maunula, Paavo Aatos 31.1.1920
- 152b. Merilä, Eero Antero 28.11.1921
- 153b. Metsälä, Paavo Nikolai 18.3.1917
- 154b. Miettinen, Eero Kauko 7.12.1916
- 155b. Miettinen, Erkki Kalevi 8.5.1921
- 156b. Mikkola, Antti Kristian
13.11.1917
- 157b. Mikkola, Jali Juhani 2.4.1920
- 158b. Murto, Pekka Kustaa Juhani
9.10.1921
- 159b. Myllykangas, Mauno Johannes
8.10.1917
- 160b. Mäenpää, Yrjö Matias 12.3.1916
- 161b. Mäkeläinen, Reino Tapani
21.5.1915
- 162b. Mäki, Eino Vilhelm 11.6.1922
- 163b. Mäkinen (myöh. Mäki-Kuutti),
Erkki Olavi 5.10.1922
- 164b. Mäkinen, Tauno Johannes
9.12.1922
- 165b. Mönkäre, Osmo Holger
30.5.1924
- 166b. Nahi, Antti Ilmari 28.1.1922
- 167b. Nauman, Heinz Teodor Vilhelm
30.12.1921
- 168b. Niemi, Matti Kaarlo 11.8.1921
- 169b. Nieminen (myöh. Mattelmäki),
Auvo Birger 21.10.1916
- 170b. Nieminen, Eero Valdemar
18.4.1918
- 171b. Nieminen, Niilo Mikael
29.9.1918
- 172b. Nieminen, Yrjö 19.5.1920
- 173b. Nikkola, Pentti 16.8.1922
- 174b. Nironen, Viljo Johannes
10.4.1922
- 175b. Niskanen, Yrjö Kaarlo Elias
28.8.1922
- 176b. Nisula, Eero Olavi 25.1.1919
- 177b. Nisula, Toivo Jaakoppi
19.10.1916
- 178b. Noisniemi, Tor Richard
4.15.1922
- 179b. Nummelin, Pauli Uolevi
13.10.1922
- 180b. Nuottimäki, Kauko Antero
22.11.1921
- 181b. Nurmi, Timo Santeri 22.10.1922
- 182b. Nurmi, Unto Kalevi 20.2.1918
- 183b. Nyman, Alpo Nikolai 18.3.1917
- 184b. Ojanen, Reino Johannes
15.3.1922
- 185b. Paldanius, Simo Herman
15.7.1923
- 186b. Partanen, Heikki 1.2.1921
- 187b. Pekola, Paavo Untamo 28.4.1912
- 188b. Pekurinen, Arvo Nestor
26.2.1923
- 189b. Pellinen, Olavi 28.7.1922
- 190b. Peltola, Kauko Olavi 5.2.1916
- 191b. Pennanen, Simo Tapani Kullervo
24.9.1917
- 192b. Penttilä, Mikko Joonas 1.2.1919
- 193b. Pesonen, Mauno Alpo 7.2.1919
- 194b. Pietilä, Paavo Petteri 3.5.1923
- 195b. Pietilä, Veli 1.11.1921
- 196b. Piironen, Antti Erkki Paavali
25.11.1923
- 197b. Piltti, Mauri Veikko 7.7.1922
- 198b. Pirttiniemi, Mauno Johannes
(Jussi) 19.8.1922
- 199b. Pitkänen, Veikko Olavi 7.3.1921
- 200b. Pohjanlehto, Tauno Poju Verner
(Poku) 30.8.1920
- 201b. Pokela, Ahti Aatos Juhani
2.10.1917

- 202b. Pokela, Olavi Johannes 25.6.1923
 203b. Poranen, Pentti Aksel 23.3.1921
 204b. Pramberger, Arthur Conrad
 16.10.1922
 205b. Pullinen, Yrjö 13.9.1922
 206b. Puranen, Valde 15.9.1919
 207b. Pusa, Aarne Heikki 22.8.1922
 208b. Puska, Arvo Jaakko 22.9.1917
 209b. Puutio, Sulo Matias 7.3.1915
 210b. Pylkkänen, Erkki Johannes
 8.4.1922
 211b. Pylkkänen, Eero Allan 5.8.1921
 212b. Pyyhtiä, Arvi 2.6.1918
 213b. Pääkkönen, Matti Johannes
 (Jussi) 27.8.1919
 214b. Pösö, Arvi 29.2.1916
 215b. Pöysä, Emil Uolevi 29.3.1922
 216b. Raappana, Ermo Juhani 8.9.1921
 217b. Raevaara, Heikki Antti Hermanni
 5.3.1922
 218b. Rahikkala, Ahti Kalervo 6.2.1918
 219b. Raja-Alho, Onni Aaron 29.1.1914
 220b. Rantalahti, Voitto Uolevi
 7.8.1922
 221b. Rantasila, Pekka Ilmari 8.4.1921
 222b. Rasinkangas, Ilmari 12.12.1921
 223b. Ratsula, Tauno Johannes
 16.2.1922
 224b. Rauma, Lauri Johannes
 17.10.1921
 225b. Rautala, Jouko Verner 17.2.1920
 226b. Reimaa, Tauno Unto 28.2.1921
 227b. Reunanen, Veikko Axel 3.2.1919
 228b. Rinta-Toralala, Martti Eliel
 9.8.1916
 229b. Ritari, Raine Ilmari 25.10.1916
 230b. Riukka, Johan Viktor (Janne)
 22.6.1921
 231b. Roiha, Erkki Kalevi 18.3.1917
 232b. Ropponen, Aulis Sulo Johannes
 29.3.1919
 233b. Rosenberg, Bror Olof (Putte)
 4.10.1923
 234b. Rosenqvist, Helge Unto
 10.9.1914
 235b. Roukkula, Yrjö Olavi 12.2.1922
 236b. Ryttilahti, Maunu 24.4.1922
 237b. Rätt, Allan Alfred 9.12.1922
 238b. Rönkä, Risto Olavi Henrik
 22.12.1922
 239b. Röpetti, Niilo Nikolai 20.4.1921
 240b. Saarinen, Martti Lauri 10.11.1920
 241b. Saarti, Pentti Olavi Anton
 29.10.1921
 242b. Sainio, Pellervo Päiviö 13.1.1924
 243b. Salmela, Eero Johannes
 22.12.1916
 244b. Salmi, Pauli Justus 4.8.1909
 245b. Salminen, Yrjö Henry 22.4.1912
 246b. Salonen, Kaarlo Kalervo
 4.12.1921
 247b. Salonen, Paul Asser 11.12.1917
 248b. Selin (myöh. Paajanen), Helmer
 Antero 20.9.1925
 249b. Seppä, Jussi 25.9.1922
 250b. Seppänen, Johannes 1.8.1915
 251b. Sikanen (myöh. Auraskari),
 Tauno Emil 5.12.1921
 252b. Sillanpää, Pentti Haakon
 16.5.1922
 253b. Sipiläinen, Matti Veikko 5.7.1917
 254b. Skog, Per-Olof 4.11.1921
 255b. Soila, Anssi Pekka 5.10.1923
 256b. Solkela Kalervo 14.3.1922
 257b. Somersalo, Olli Artturi 20.1.1915
 258b. Sonninen, Esko 27.8.1917
 259b. Sorri, Lauri Olavi 11.8.1921
 260b. Sorsa, Reino Ossian 13.3.1919
 261b. Sulasalmi, Sauli Armas 21.1.1920
 262b. Sundström, Lauri Olavi 29.8.1922
 263b. Suonio, Reino Olavi 2.8.1913
 264b. Syrén, Veikko Aarne 3.10.1922
 265b. Syväluoma, Aaro Erkki
 10.12.1915
 266b. Syväniemi, Juho Arvid 29.8.1920
 267b. Sääskilahti, Niilo Olavi
 16.12.1919
 268b. Tala, Lauri Johannes 8.3.1911
 269b. Tenomaa, Yrjö 27.6.1916
 270b. Terho, Eero Johannes 27.7.1917
 271b. Teräväinen, Matti 9.1.1910
 272b. Toivari, Olavi 1.12.1921
 273b. Toivonen, Ensio 17.3.1922
 274b. Tolvanen, Viljo Armas 26.9.1919
 275b. Tuomaala, Aarne Johannes
 12.8.1917

- 276b. Tuominen, Taisto Armas
18.1.1919
- 277b. Tuominen, Usko Matias
14.5.1921
- 278b. Tuori, Veikko Mikael 1.10.1921
- 279b. Tuovila, Pentti Aimo 28.5.1923
- 280b. Tuura, Veikko Vilho Joonas
24.7.1922
- 281b. Tynnilä, Veikko Artturi
30.10.1921
- 282b. Törrönen, Veikko Ilmari 6.3.1923
- 283b. Töyrylä, Väinö 12.7.1923
- 284b. Ukkola, Uno Staffan 9.1.1911
- 285b. Ullberg, Pehr Carl-Johan
14.2.1922
- 286b. Vahvaselkä, Väinö 23.8.1916
- 287b. Vainikka, Tauno Aulis 30.7.1916
- 288b. Vainio, Kaarlo Helge Sakari
13.8.1923
- 289b. Wallgren, Carl Gustaf 11.1.1923
- 290b. Valli, Kalle Artturi 17.3.1921
- 291b. Valtakari, Veli Volmari
13.10.1921
- 292b. Valtonen, Lauri 10.8.1922
- 293b. Vasama, Gunnar Alexander
3.8.1923
- 294b. Vesa, Viljo Allan 27.1.1922
- 295b. Vesanen, Pentti Matias 14.1.1921
- 296b. Wiberg, Bo Tage 3.1.1922
- 297b. Vidberg, Arvo Johannes
27.1.1921
- 298b. Vieru, Eero Olavi 18.5.1922
- 299b. Vihola, Mauri 30.5.1922
- 300b. Viljaranta, Toivo Taisto Ilmari
3.12.1922
- 301b. Vinhanen, Sulo Hjalmar
12.10.1920
- 302b. Vinter, Timo Aslak Sakari
15.4.1921
- 303b. Virtanen, Toivo Aatos 16.8.1921
- 304b. Vuokko, Ari Armas 19.6.1920
- 305b. Vähämaa, Heikki 18.10.1919
- 306b. Välimäki, Alvian 13.4.1921
- 307b. Yli-Martimo, Pekka Nikolai
2.8.1918
- 308b. Sormunen, Rainer Eino Johannes
1.5.1923

Lähde: VA Valpo. Henkilökortisto.

Liite no. 9

SS-miehet, jotka kuuluivat suojeluskuntaan.

- Ahtinen, Ture Arttur 23.3.1923
 Aitalaakso, Johan Kustaa Adolf Aleksei Mikael (Mikko) 6.11.1921
 Ajoniemi, Risto Ilmari 20.10.1923
 Alkio, Paavo Ilmari 17.5.1921
 Aro, Paavo Antero 19.9.1922
 Arohonka, Erkki Viljo Henrik 29.8.1921
 Aula, Uno Rafael 10.11.1922
 Baljaskin, Aleksanteri 21.4.1922
 Bergh, Mikko Magnus 10.1.1916
 Forss, Reino Veikko Matias 5.3.1924
 Friman, Voitto Onerva 30.12.1922
 Fröberg, Lars Ernst 25.10.1923
 Haapaniemi, Lauri Kalervo 8.3.1922
 Hacklin, Helge Gunnar 26.2.1921
 Harikkala, Väinö Kalervo 15.6.1923
 Haukkala, Esko Johannes 30.6.1923
 Heikkilä, Armas Erkki Einari 29.11.1921
 Heikkilä, Eino Jalmari 18.12.1921
 Heino, Sulo Ensio 3.12.1921
 Heinänen (myöh. Heinäkenkä), Pauli Ahti 12.6.1921
 Helander (myöh. Helastaro), Jorma Johannes 21.6.1923
 Helaseppä, Olavi Richard 24.2.1924
 Helminen, Arvo Johannes 19.3.1921
 Helminen, Eero Ludvig 2.10.1921
 Heliste, Simo Albert 19.4.1921
 Henrikson, Armas 27.6.1915
 Hepolehto, Ossi Matias 6.2.1923
 Hirsikangas, Kaino Antero 14.5.1921
 Huikkonen, Matti Emil 26.9.1922
 Hänninen, Evert Johannes 24.6.1923
 Ikävalko, Reino Olavi 14.2.1922
 Jaakkola, Heikki Matti Tapio 19.4.1923
 Jakobson, Olof Artur 26.3.1922
 Jokelainen, Erkki Juhani 6.4.1921
 Joki, Eeliks Tyyni Matias (Matti) 26.10.1915
 Jokipolvi, Martti Olavi 27.12.1921
 Julla, Aamos Mikael 18.4.1924
 Juslenius, Toivo Bernhard 25.5.1924
 Jussila, Jussi Veli 16.5.1922
 Jylhä, Esko Tapani 30.12.1922
 Järvenpää, Toivo Kustaa Kalevi 13.4.1922
 Järventaus, Kaj Rafael 18.7.1922
 Jäspi, Eino Kustaa 8.3.1922
 Kaapu, Viljo Kalervo 30.8.1908
 Kaarlas, Mikko Arvi 4.3.1923 (kolme merkintää eri korteilla)
 Kakkonen, Arvi Aapeli 31.8.1921
 Kallio, Pentti Johannes 28.3.1922
 Kallio, Yrjö Veikko 17.7.1922
 Kallioinen, Raimo Veikko 29.4.1923
 Kalliomaa, Juho Henrik 12.2.1921
 Kauppi, Jaakko Ilmari 17.6.1922
 Kemppi, Matti 7.9.1922
 Kerko, Yrjö Olavi 22.4.1923
 Keskinen, Allan Matias 27.6.1924
 Kettula (myöh. Karimo), Erkki Johannes 21.5.1921
 Kivelä, Leo Johannes 13.6.1922
 Kohola, Jaakko Sakari 12.7.1920
 Konttinen, Eino August 30.8.1918
 Konttinen, Lauri Johannes 24.9.1919
 Koponen, Erkki Johannes 9.8.1922
 Korpinen, Manu Tapio 25.8.1919
 Korte, Erik Johannes 17.8.1922
 Kosonen, Veikko Johannes 20.8.1920
 Kuhmonen, Jaakko Asser 29.12.1922
 Kujala, Valtteri Johannes 14.7.1921
 Kukkamäki, Yrjö Johannes 26.4.1922
 Kuronen, Reino Ilmari 15.5.1922
 Kuosma, Erkki Olavi 27.5.1923
 Kuusilehto, Keijo Klaus 13.8.1922
 Lagercrantz, Bror Holger 29.5.1921
 Lahti, Jalo Henry Ilmari 2.1.1922
 Lahtinen, Sakari Mikael 29.9.1923
 Lakeala, Jaakko Adolf 25.7.1922
 Lampi, Martti Johannes 23.10.1922
 Lampinen, Veli Johannes (Veikko) 22.6.1918
 Lanerva, Kaarlo Antero 20.3.1921
 Lappalainen, Leo Kalevi 16.2.1923
 Lappalainen, Paavo Eelis 28.12.1915

- Larmala, Eero Olavi 20.10.1921
 Lehtinen, Jaakko Jalo 7.12.1916
 Leimu, Matti Johannes 24.2.1922
 Leino, Mauno Josef 12.12.1916
 Lemettinen, Henrik 8.6.1923
 Lepistö, Harald Valdemar 9.7.1923
 Lindbohm, Olavi David Valdemar
 14.3.1923
 Liukkonen, Pentti Allan 7.4.1923
 Luoto, Alpo Ensio 8.12.1922
 Luoto, Keijo Kullervo Väinö 9.12.1923
 Luotola, Osmo Ilmari 22.4.1923
 Luther, Ernst Alexander 28.3.1923
 Lähteenoja, Pauli Bernhard 18.8.1922
 Lönnblad, Björn Torsten Carl Wilhelm
 8.2.1923
 Lönnroth, Aarre Olavi 13.10.1923
 Maine-Lakeus, Olavi Ilmari 6.9.1909
 Makkonen, Esko Tapio 17.9.1922
 Mansikka, Erkki 14.9.1922
 Merimaa, Aimo Heikki 1.6.1923
 Miettinen, Sakari Juha (Saku) 14.1.1924
 Mikkonen, Johannes 28.8.1917
 Mukka, Matti Olavi 26.7.1924
 Mustonen, Erkki Juha 25.10.1923
 Mäenpää, Olavi Otto 24.1.1924
 Mäkelä, Toivo Aleksanteri 25.10.1914
 Nepponen, Veikko Kalevi 12.3.1924
 Nissinen, Leo Oskari 14.5.1922
 Nummi, Pekka Sakari 13.2.1919
 Nylund, Aidar Feliks 16.6.1922
 Nylund, Matti Felix 6.4.1924
 Ollikainen, Niilo 16.9.1921
 Pajunen, Tauno Olavi 11.8.1912
 Palmgren, Brynolf 20.10.1920
 Palomäki, Paavo Tuomas 10.12.1922
 Parkkinen, Esko Evald 19.6.1921
 Partanen, Heikki Olavi (Olli) 18.8.1922
 Peltola, Viljo Valtteri 11.1.1916 (kaksi
 merkintää eri korteilla)
 Peräntie, Väinö Ilmari 20.10.1922
 Pesonen, Aarre Anton 7.9.1922
 Pihlajaniemi, Eero Ensio 23.4.1922
 Polon, Tauno Eino Edvard 5.9.1921
 Puotinen, Viljo 16.5.1920
 Puumalainen, Teuvo Aatos 8.11.1920
 Pälviä, Pentti Ilmari 28.9.1923
 Rannanaho, Vilho Armas 17.12.1921
 Reunanen, Kalevi Antero 31.7.1922
 Rinne, Niilo Gunnar 30.9.1922
 Ripatti, Martti 12.10.1923
 Roisko, Teuvo Tapio 5.12.1923
 Rosenblad, Rolf Gustav 6.5.1923
 Rouhiainen, Pentti Erkki 18.5.1921,
 kaksi korttia
 Rouhiainen, Yrjö Aulis 17.6.1923
 Ruismäki, Ilmari Henrik 11.7.1921
 Ruuhela, Eino Elias 1.11.1921
 Ryytänen, Kaarlo Johannes 14.1.1924
 Ryyppö, Alpo Olavi 24.5.1924
 Räväsmäki, Erkki Johannes 27.12.1922
 Rönnemaa, Jaakko Lennart 28.9.1923
 Röntynen, Veikko Johannes 21.8.1922
 Saarinen, Taisto Pellervo 28.1.1922
 Sainio, Eino Artturi 15.5.1921
 Salpa, Erkki Hjalmar 14.9.1922
 Saukkonen, Kyösti Henrik 12.4.1922
 Savolainen, Tatu Viljam 18.3.1924
 Seppälä, Erkki Antero 27.11.1922
 Seppänen, Leo 17.9.1923
 Siivola, Kalevi Alpo 19.2.1924
 Silfverberg, Alf Erik Ingmar 23.2.1923
 Silvennoinen, Pauli Kalevi 13.9.1921
 Sivonen, Akseli 25.9.1917
 Sormunen, Leo Aarne Johannes
 27.6.1921
 Sulinmaa (myöh. Haikala), Adolf Yrjö
 Sakari 5.9.1923
 Suominen, Pekka Iisakki 8.12.1923
 Syvänen, Pentti August 4.1.1921
 Särö, Eero Antero 22.5.1923
 Taipaleenmäki, Erkki 31.1.1922
 Takala, Jouko Emmanuel (Manu)
 21.6.1922
 Tantt, Pentti Johannes 11.7.1921
 Teppo, Erkki Eerikki 7.5.1918
 us, Erkki Johannes 27.7.1922
 Tikkanen, Antti Olavi 4.10.1916
 Tuominen, Kaarlo Olavi (Kalle)
 2.2.1914
 Tuominen (myöh. Konkola), Mauno
 Matias (Matti) 2.7.1921
 Tuomola, Väinö Kaarle Ilmari
 17.9.1921
 Turunen, Unto Olavi 17.10.1918
 Tuuha, Matti Kalervo 31.8.1923

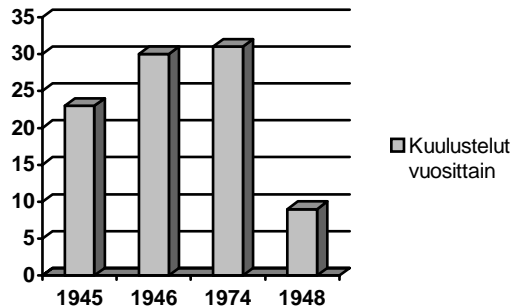
Uusitalo, Jaakko Olavi 13.7.1923
Vajavaara, Heikki 16.2.1923
Valio, Simo Veikko 29.10.1923
Vantala, Osmo Sakari 25.11.1915
Vartiainen, Pauli Tapio 21.5.1922
Vassinen, Veikko Olavi 11.5.1924
Vauhkonen, Veijo 25.3.1919
Vehanen, Rauni Paavali 25.1.1921
Vekara, Pentti Kullervo 23.9.1922
Westren-Doll, Bengt Erik 2.5.1923
Viitanen, Kauko Armas 4.12.1918
Viitanen, Pentti Johannes 23.6.1919

Vilkkumaa, Osmo Kullervo 6.8.1923
Virtanen, Heikki Johannes 25.1.1916
Virtanen, Reino Harald 15.9.1921
Virtaniemi, Kyösti Vilho 1.10.1923
Visuri, Jorma Pietari 29.7.1921
Volotinen, Filip Ville 14.10.1922
Vuoksela, Klaus Kaarle Kullervo
29.3.1920
Vähämaa, Urho Arvo 1.6.1922
Yli-Pekkala, Leevi Markus
Ylikoski, Tuomas Eero 16.12.1923
Åstedt, Eino Henrik 5.4.1922

Lähde: VA Valpo. Henkilökortisto.

Liite no. 10

Kuulustelujen aikajakauma

- Valpon arkistossa on yhteensä 95 SS-miehille tehtyä kuulustelua. Niistä valtaosa sijaitsee pääosaston erilaisissa kuulustelukansioissa tai henkilömapeissa ja osa alaosastojen omissa kansioissa.

- Kuulustelujen määrät vuosittain ilmenevät oheisesta kaaviosta.

- Edellä mainittujen 95 kuulustelun lisäksi tutkimukseen sisältyy kaksi kuulustelua vuodelta 1944. Syynä tähän on se, että ne liittyvät tapaukseen, jonka tutkiminen tehtiin pääasiassa vuoden 1944 jälkeen.

Lähde: VA Valpo. Henkilömapit ja kuulustelukotelot.

Liite no. 11

Valpon päällikkö Nikolai Saarnion selvitys eduskunnan oikeusasiamiehelle 16.11.1944

(...) Bomanin Saksan hyväksi suorittamaa maanpetoksellista toimintaa selvittävä aineisto ei nykyisellään, muun muassa eräiden todistajien poistuttua maasta, riitä syytteen nostamiseen Bomania vastaan. Kun kuitenkin Bomanin syyllisyys näyttää ilmeiseltä ja hän saattaisi ryhtyä jatkamaan maalle vahingollista toimintaa, olen kuluvan kuun 9. päivänä – henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta 30. päivänä marraskuuta 1939 annetun asetuksen 1. pykälän nojalla – määrännyt Bomanin suljettavaksi toistaiseksi turvasäilöön, mikä toimenpide sanotun asetuksen 3. pykälän mukaisesti on samana päivänä alistettu sisäministeriön vahvistettavaksi. Tämän johdosta Boman passitettiin t.k. 10. päivänä Helsingin lääninvankilaan säilytettäväksi.

Bomanin asian tutkimukset ovat kestäneet tavallista kauemmin sen takia, että hän itse on syyllisyytensä täysin kieltänyt, joten asia on ollut selvitettävissä vain todistajakertomusten perusteella. Todistajien tavoittaminen on ollut poikkeuksellisten olojen takia hankalaa ja aikaa viepää, jopa, kuten edellä mainittiin, eräissä tapauksissa mahdotontakin.

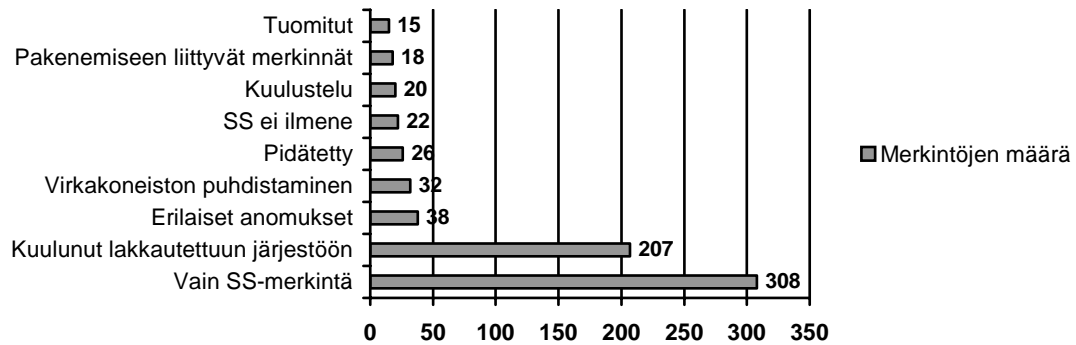
Päällikkö N. Saarnio

Lähde: VA Valpo. Henkilömappi A 3422 Parvilahti (Boman), Unto Ilmari.

Liite no. 12

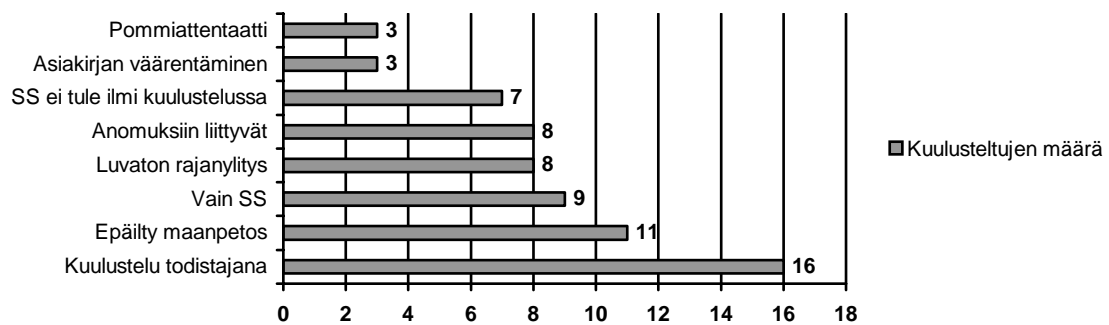
Henkilökorttien, kuulustelujen ja henkilömappien yleisimmät aiheet

Henkilökortit:

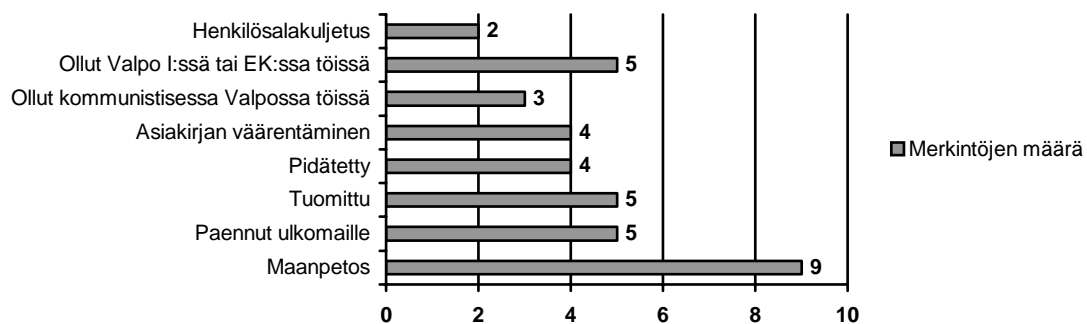
Lähde: VA Valpo. Henkilökortisto.

Kuulustelut:

Lähde: VA Valpo. Kuulustelukotelot.

Henkilömapit:

Lähde: VA Valpo. Henkilömapit.